

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»  
ІНСТИТУТ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ДИЗАЙНУ  
ТА ТРАНСПОРТУ  
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЄКТУВАННЯ  
ТА ДИЗАЙНУ

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ**

з дисципліни

**«ЛАНДШАФТНИЙ ДИЗАЙН»**

для студентів 4 курсу денної та 5 курсу заочної форм навчання

Інституту цифрових технологій, дизайну та транспорту  
за освітньо-професійною програмою «Архітектурний дизайн»

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Спеціальність – 022 ДИЗАЙН

Спеціалізація – 022.1 ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН

Одеса – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»  
ІНСТИТУТ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ, ДИЗАЙНУ  
ТА ТРАНСПОРТУ  
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЄКТУВАННЯ  
ТА ДИЗАЙНУ

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ**

з дисципліни

**«ЛАНДШАФТНИЙ ДИЗАЙН»**

для студентів 4 курсу денної та 5 курсу заочної форм навчання

Інституту цифрових технологій, дизайну та транспорту  
за освітньо-професійною програмою «Архітектурний дизайн»

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Спеціальність – 022 ДИЗАЙН

Спеціалізація – 022.1 ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН

Затверджено на засіданні  
кафедри інформаційних технологій  
проєктування та дизайну  
Протокол № 1 від 28.08.2024 р.

Одеса – 2024

Конспект лекцій з дисципліни «Ландшафтний дизайн» для студентів четвертого курсу денної та п'ятого курсу заочної форм навчання першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 022 «Дизайн», спеціалізація 022.1 «Графічний дизайн» за освітньо-професійною програмою «Архітектурний дизайн» / Укл.: О. Ю. Белявська, В. А. Яровий. – Одеса : НУОП, 2024. – 68 с.

Укладачі:

Белявська О. Ю., канд. архітектури, доц.  
Яровий В. А., канд. архітектури, проф.

Конспект лекцій укладений відповідно до робочої навчальної програми дисципліни «Ландшафтний дизайн», призначений для студентів першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 022 Дизайн, спеціалізація 022.1 Графічний дизайн за освітньо-професійною програмою «Архітектурний дизайн». Містить 15 тем, що висвітлюють генезу ландшафтного дизайну, визначають методи і засоби формування ландшафтних об'єктів, характеризують сучасні тренди у ландшафтному дизайні. Текст орієнтований на формування професійної лексики майбутнього дизайнера та компетенцій, визначених освітньо-професійною програмою.

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                                                                                  |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ВСТУП                                                                                                                                                                                            | 5  |
| ЛЕКЦІЯ 1. Витоки і генеза ландшафтного дизайну. Естетика та екологічність як принципи формування сучасних ландшафтних об'єктів                                                                   | 6  |
| ЛЕКЦІЯ 2. «Види об'єктів ландшафтного дизайну. Основні стилі дизайну садів. Стилiзація та модернізація у ландшафтному дизайні»                                                                   | 8  |
| ЛЕКЦІЯ 3. «Регулярний стиль саду. Французький та італійський сади»                                                                                                                               | 11 |
| ЛЕКЦІЯ 4. «Пейзажний стиль саду. Англійський пейзажний сад, романтичний сад»                                                                                                                     | 14 |
| ЛЕКЦІЯ 5. «Орієнтальний стиль саду (філософські сади). Ісламський, японський, китайський сади»                                                                                                   | 17 |
| ЛЕКЦІЯ 6. «Етнографічний стиль саду. Середземноморський, голландський, американський колоніальний сади»                                                                                          | 22 |
| ЛЕКЦІЯ 7. «Сучасні стилі садів. Кантрі (натургарден), модерн, хай-тек, мінімалізм, інсталяція»                                                                                                   | 24 |
| ЛЕКЦІЯ 8. «Графічна мова ландшафтного дизайну. Ескізна та проєктна графіка»                                                                                                                      | 27 |
| ЛЕКЦІЯ 9. «Основні природні засоби ландшафтного дизайну. Рослинні угруповання, відкриті простори, водні устрої, геопластика»                                                                     | 30 |
| ЛЕКЦІЯ 10. «Різновиди штучних елементів у ландшафтному дизайні та їх взаємодія з природним середовищем. Малі архітектурні форми, паркові меблі, візуальна комунікація, мощення, підпiрні стінки» | 40 |
| ЛЕКЦІЯ 11. «Психологія сприйняття природних елементів середовища. Засоби впливу на емоційну складову об'єктів ландшафтного дизайну. Колір, освітлення, сезонність, запах»                        | 46 |
| ЛЕКЦІЯ 12. «Композиційні прийоми у ландшафтному дизайні. Пластика, геометрія, абстракція»                                                                                                        | 52 |
| ЛЕКЦІЯ 13. «Нетрадиційні види об'єктів ландшафтного дизайну. Зимовий сад, висячий сад, вертикальне озеленення, сад на даху, топіар»                                                              | 56 |
| ЛЕКЦІЯ 14. «Сучасні тенденції урбаністичного ландшафтного дизайну. Ревіталізація річок, реновація промислових територій»                                                                         | 61 |
| ЛЕКЦІЯ 15. «Перспективи повоєнної регенерації зруйнованих міст України засобами ландшафтного дизайну. Аналіз світового досвіду на постконфліктних територіях XX–XXI ст.»                         | 65 |
| ЛІТЕРАТУРА:                                                                                                                                                                                      | 68 |

## ВСТУП

Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Архітектурний дизайн» навчальна дисципліна «Ландшафтний дизайн» є обов'язковою у професійній частині підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня освіти.

**Мета дисципліни** – формування основоположних уявлень здобувача вищої освіти про творчу складову професійної діяльності та дизайнерський екологізм; розуміння теоретичних основ формування об'єктів ландшафтного дизайну у міському середовищі; набуття практичних навичок створення дизайнерських ландшафтних композицій; опанування спеціалізованих графічних редакторів для розроблення об'єктів ландшафтного дизайну; визначення ролі та місця сучасного ландшафтного дизайну у процесі відновлення та подальшого сталого розвитку громадських просторів повоєнної України; прищеплення студентам екологічного мислення при розробленні дизайнерських проєктів.

### **Завдання дисципліни:**

- вивчення та застосування на практиці знань з різновидів стильових напрямів, що використовують у сучасному ландшафтному дизайні;
- досягнення синергії у практичному застосуванні знань та вмінь, набутих при вивченні навчальних дисциплін професійної підготовки;
- активне користування цифровими технологіями для проєктування об'єкта ландшафтного дизайну;
- оволодіння професійної лексики; напрацювання практичних навичок створення індивідуального ландшафтного проєкту з врахуванням урбаністичних особливостей;
- набуття досвіду творчого використання сталих композиційних схем і набору стильових ознак у створенні модерного ландшафту;
- моніторинг світових успішних екологічних практик і сучасних тенденцій ландшафтного дизайну у контексті реновації урбаністичного середовища та ревіталізації природних складових довкілля.

Для укладання конспекту лекцій використані джерела і література, наведені наприкінці тексту. З метою поглиблення знань та розширення ареалу охоплення трендів сучасного ландшафтного дизайну студентам рекомендовано в якості додаткових джерел послуговуватися галузевими науковими публікаціями та вивчати практичний досвід ландшафтних дизайнерів.

## **ЛЕКЦІЯ 1. Витоки і генеза ландшафтного дизайну. Естетика та екологічність як принципи формування сучасних ландшафтних об'єктів**

Ландшафт (нім. вигляд території) – це географічний термін, якій визначає своєрідність природного вигляду певного відокремленого географічного району.

Ландшафт в архітектурі – це територія, що є однотипною за геологічною структурою, рельєфом, кліматом і специфічним поєднанням гідрологічних умов, ґрунтів та біоценозів.

Термін «ландшафтна архітектура» вперше з'явився у 1858 році в США. Тоді проводився перший конкурс на проект центрального (національного) парку у Нью-Йорку. Його виграв архітектор Фредерік Лоу Олмстед. Саме він уперше назвав себе ландшафтним архітектором.

У 1901 році у Гарвардському університеті (США) відкрилася перша школа ландшафтної архітектури.

У 1907 році від ландшафтної архітектури відокремилась ще одна архітектурна професія – планування або районне планування.

У 1946 році у Кембриджі (Великобританія) представники дев'яти європейських країн заснували Міжнародну федерацію ландшафтних архітекторів (International Federation of Landscape Architects, IFLA).

У сучасній ландшафтній архітектурі сформувалось та чітко виділились дефініції, які віддзеркалюють чотири напрями розвитку за ієрархією та масштабом ландшафтних об'єктів:

### **1. Ландшафтне планування.**

На рівні ландшафтного планування вирішується загальна проблематика формування і збереження природного середовища у масштабі країни та регіонів. Це рівень районного планування, відновлення зруйнованих ландшафтів, трасування і проектування доріг. Визначальною рисою ландшафтного планування є організація просторового середовища великих територій, у яких вертикальний вимір є вкрай малим відносно масштабів планів (Карпати як рекреаційний регіон).

### **2. Ландшафтна структура.**

На рівні ландшафтної структури відбувається проектування системи озеленення міст і урбанізованих районів (Київ, Донецьк).

### **3. Ландшафтна архітектура.**

На рівні ландшафтної архітектури вирішуються питання формування і збереження ландшафтів з різноманітними співвідношеннями природного та штучного. Об'єкти ландшафтної архітектури мають значно менші масштабні характеристики. Проектуються окремі об'єкти (сади, парки, сади на дахах, зимові сади, національні парки, реконструкція та реставрація історичних паркових ансамблів).

### **4. Ландшафтний дизайн.**

Натомість ландшафтний дизайн направлений на формування штучного архітектурного середовища з використанням засобів декоративного озеленення, геопластики, малих архітектурних форм, декоративного покриття, візуальної комунікації. Засобами дизайну конструюються деталі культурного ландшафту (фонтани, квіткове оформлення, декоративні скульптури тощо).

Ландшафтний дизайн є самостійним напрямом ландшафтної архітектури, її необхідним відгалуженням, яке забезпечує екологічність і комфорт для мешканців урбаністичних утворень.

Ландшафтний дизайн є пріоритетним видом діяльності по індивідуалізації та гуманізації образу архітектурного середовища будь-якого типу. Нерідко цей вид діяльності порівнюють з модою, а ландшафтних дизайнерів – із відомими кутюр'є. Також є прошарок самодіяльних практиків, котрі набувають свій досвід не невеликих присадибних ділянках. Тож професіонали-практики стають сполучною ланкою між високим дизайном (модою) і хобі (творчою ініціативою). Вони дають можливість реалізовувати проекти ландшафтного

дизайну, перекладаючи їх на мову практичності, розробляючи стандартні елементи й засоби втілення ідей.

Метою ландшафтного дизайну є органічне злиття штучного середовища життя людини з природними елементами.

Основним принципом ландшафтного дизайну є цілісне вирішення архітектурного об'єкта та його оточення з детальним дизайнерським опрацюванням елементів мікроландшафту.

Об'єктами ландшафтного дизайну є відкриті (міський екстер'єр) і закриті простори (інтер'єр будівель).

Головним завданням ландшафтного дизайну є встановлення та закріплення стійкого зв'язку людини і природи. Засобами ландшафтного дизайну досягається синтез природних і штучних елементів середовища, формуються простори з позитивним впливом на психофізіологічний стан людини.

У сучасному постіндустріальному світі основним напрямком ландшафтного дизайну є реабілітація міського середовища та реновація порушених територій. Важливу роль у процесі відіграють приватні садибні ландшафтні комплекси, у створення яких дизайнери використовують доступні засоби, відточують майстерність, експериментують та запроваджують тенденції.

Сучасний ландшафтний дизайнер має чітко орієнтуватися у стильових с прямуюваннях ландшафтного мистецтва, володіти знаннями про історичні традиції створення ландшафтних об'єктів, слідкувати за сучасними тенденціями, вміти застосовувати набуті знання на практиці, з врахуванням функціонального навантаження створюваного ландшафтного об'єкта. Для створення гармонійних ландшафтних об'єктів різного масштабу потрібно володіти базовими знаннями у галузі об'ємно-просторової композиції, дендрології, колористики, ландшафтного проектування, філософії, історії тощо.

Об'єкти ландшафтного дизайну протягом усієї історії свого розвитку являли собою синтез природи та різноманітних видів мистецтва, були зв'язані з історичними стилями, розвивались у тісному зв'язку з філософією, літературою, живописом, архітектурою, музикою.

Наприклад:

1. планування єгипетських та персидських садів пов'язано зі створенням сприятливих мікрокліматичних умов (системи штучного зрошування);
2. почали формуватися сади з врахуванням естетичних вимог, використовувались засоби геопластики у поєднанні з рослинністю (зміна ландшафту пустелі);
3. сади давньогрецької та давньоримської епохи вирізняються регулярністю планування та гармонійним зв'язком класичної архітектури з природним середовищем (є складниками будівель);
4. ландшафтні об'єкти середньовіччя підкорялись утилітарним вимогам (аптекарські огороди, огороди плодових культур);
5. у країнах далекого сходу створювались сади для досягнення спокою і тиші, мали природній пейзаж, наповнювались великою кількістю малих архітектурних елементів (філософські сади);
6. гуманістична культура епохи Відродження породила живописні прийоми формування ландшафтних об'єктів: терасовані сади, формовка рослин стрижкою (італійський сад);
7. доба класицизму сприяла появі штучних розпланувань і ландшафтів, відкритих плоских зелених просторів, партерів (регулярний сад);
8. епоха Просвітництва визначила метою максимальне наслідування природі, її імітація: створювались схили, пагорби, штучні озера, гроти, струмки тощо (пейзажний сад); ландшафтні об'єкти вирішувалися як палацово-паркові комплекси, центром яких був палац;

9. початок XX століття характерний наслідуванням мотивів історичних мистецьких та архітектурних стилів, сади вирізнялися еклектичністю; з'явилися відкриті сади для містян з розширеною функцією: відпочинок, виставки, спорт, харчування тощо, застосовувалися екзоти (публічний сад);
10. початок XXI століття запроваджує нові тенденції: реновація і ревіталізація ландшафтних об'єктів (вертикальні сади, сади на дахах).

Сутність принципу естетичності об'єкта ландшафтного дизайну полягає у формуванні чуттєвого сприйняття ландшафту, спираючись на безумовну естетичну цінність природи. Ландшафтний дизайнер має використовувати раціональні й чуттєво-емоційні підходи у своїй діяльності. Сучасні ландшафтні об'єкти мають виконувати не лише соціально-економічні та екологічні функції, але і мати неабиякі естетичні переваги. Освоюючи естетичні підходи до створення об'єктів ландшафтного дизайну діяльність професіонала наближається до мистецтва, споріднює його з художниками.

Основоположними рисами екологічності сучасного ландшафтного об'єкта є центрованість на проблему взаємодії людини з природними системами та збереження екологічної рівноваги. Принцип екологічності ґрунтується на привільній оцінці міських екологічних факторів в умовах їх впливу на рослини, тому важливо підбирати такі породи рослин, які будуть максимально пристосованими до антропогенного середовища, вирізнятися довговічністю, стійкістю до негативних проявів, створювати мікроекосистему для живих організмів.

#### **Контрольні запитання:**

1. Дати визначення поняттю «ландшафтний дизайн».
2. Схарактеризувати етапи розвитку ландшафтного мистецтва.
3. Окреслити сутність екологічного принципу формування об'єктів ландшафтного дизайну.
4. Визначити естетичні завдання ландшафтного дизайну.

## **ЛЕКЦІЯ 2. «Види об'єктів ландшафтного дизайну. Основні стилі дизайну садів. Стилiзація та модернізація у ландшафтному дизайні»**

Об'єктами ландшафтного дизайну є відкриті (міський екстер'єр) і закриті простори (інтер'єр будівель).

#### До об'єктів ландшафтного дизайну відкритих просторів зараховуються:

1. парки моно- і поліфункціонального призначення,
2. рекреаційні локації житлових територій зі спеціалізованими майданчиками,
3. рекреаційні локації режимного використання (парки / сквери підприємств і установ),
4. малі рекреаційні території (сквери, бульвари, набережні, площі, пішохідні вулиці),
5. спеціалізовані парки (заповідники, дендропарки, парки-пам'ятки).

Розміщення рекреаційних територій у містах має здійснюватися рівномірно з міркувань створення врівноваженого екологічного каркасу. Поодинокі великі міські зелені масиви не вирішують повною мірою завдань екологічної сталості антропогенного середовища, тому важливо доповнювати мережу дрібнішими рекреаційними територіями. У системі міського озеленення може бути відділений домінантний об'єкт та підпорядкований комплекс відкритих ландшафтних просторів. Усі види організованих зелених насаджень є потенційними об'єктами ландшафтного дизайну.

Основним і найрозповсюдженішим об'єктом ландшафтного дизайну є малий сад.

**Малий сад** – це невелика за площею рекреаційна локація, що розміщується поблизу будівлі, сформована засобами ландшафтного дизайну. Площа малого саду становить 0,2–10 га залежно від функціонального призначення будівлі або комплексу. Малий сад



являє собою, передусім, відокремлену компактну територію з певним режимом відвідування і може бути призначений для повсякденного та періодичного відпочинку. Малий сад, передусім, несе естетичне навантаження з високим позитивним емоційним впливом на відвідувачів. Тому в основі його композиції лежать живописні групи рослин, квіткові композиції, різнопланові декоративні елементи. Вважається, що найоптимальнішою формою малого саду є квадрат або прямокутник зі співвідношенням сторін 1:2.

У ландшафтному проєктуванні виділяють такі види об'єктів дизайну:

**Парк** – самостійний архітектурно організаційний комплекс площею понад 6 га, який виконує санітарно-гігієнічні функції та призначений для короткотривалого відпочинку населення. Залежно від характеру і функціонального призначення їх поділяють на парки культури і відпочинку, районні, спортивні, дитячі, дендрологічні, історичні, національні, меморіальні, етнографічні парки-музеї, історичні, виставкові, зоологічні, курортні тощо.

**Сад** – об'єкт міського озеленення, що займає територію площею від 2 до 6 га, що зайнята деревними насадженнями, галявинами, квітниками, майданчиками і доріжками, включає естраду, спортмайданчики, алеї, дитячий сектор, водойми, споруди та обладнання, які об'єднані в певну планувальну композицію. Призначається для короткотривалого відпочинку, населення, що проживає в радіусі пішохідної доступності. Сади поділяються на районні, міські, жилого району і спеціального призначення (біля клубів, лікарень, санаторіїв, шкіл, промислових підприємств).

**Сквер** – упорядкована й озеленена ділянка площею від 0,02 га до 2,0 га, яка є елементом архітектурно-художнього оформлення населених місць, призначена для транзитного проходу і короткочасного відпочинку населення.

**Бульвар** – озеленена територія вздовж проспекту, транспортної магістралі або набережної з алеями і доріжками, виділена для пішохідного руху з облаштованими для короткотривалого відпочинку місцями. Залежно від місця розташування у місті, їх призначення і планових характеристик виділяють прямолінійні, та кільцеві бульвари, прогулянкові, транзитні, прибережні. Від XIX століття бульвари з'являються в багатьох європейських містах і стають невід'ємною частиною міського озеленення та тимчасового відпочинку міського населення.

**Вуличні насадження** – дерева (іноді кущі), що висаджені вздовж магістральних та інших вулиць із автомобільним і пішохідним рухом і здатні витримувати сильне забруднення навколишнього середовища та виконувати екологічні, санітарно-гігієнічні, інженерно-захисні функції. Виділяють такі найтипівіші елементи вуличного озеленення: рядові посадки дерев на тротуарах, висаджені в лунки, рядові посадки дерев в смугах газонів чи квітників, зелені смуги перед будинками (між тротуаром і відміткою).

Найбільшими за площею та обсягом зелених насаджень у містах є загальноміський парк і міський сад.

**Загальноміський парк** – зелений масив площею не менше 15 га, призначений для рекреаційних цілей, віддалений від промислових районів міста, розрахований на масове відвідування. У ньому розвинена дорожня мережа, сформована система масових, видовищних, культурно-просвітницьких, фізкультурних заходів, забезпечених відповідними будівлями та спорудами, створений комплекс з елементів ландшафтної архітектури та дизайну. Під зелені насадження відводиться 70% території парку. Площа такого парку може бути 100-150 га в історичних містах, до 100 га у нових містах.

**Міський сад** – структурний елемент системи озеленення міста площею від 2 до 6 га, призначений для короткотривалого відпочинку населення, розташований в системі житлових районів або в центрі міста. Функціональних зон небагато: основною залишається рекреаційно-прогулянкова, може доповнюватися виставковою, культурно-просвітницькою. Зазвичай активні локації влаштовують у місцях концентрації пішоходів. Основою саду є природні елементи (рослини, водойми, камені), номенклатура

споруд є обмеженою (літній театр, кав'ярня, дитячий майданчик, виставковий павільйон). Відрізняється від загальноміського парку меншою площею та меншою кількістю функцій, що супроводжуються архітектурними об'єктами.

До категорії спеціалізованих садів і парків зараховують:

Дитячі парки – для організованого відпочинку дітей у природному середовищі. Тут можуть розмішувати ігрове обладнання, майданчики для молодняка тварин, птахів, зелені лабіринти, фонтани-сюрпризи тощо. Домінуючим видом озеленення є газон.

Спортивні парки – являють собою комплекси спортивних і видовищних споруд, розташованих поміж зелених насаджень, призначені для короточасного активного відпочинку, будуються за жорсткими технологічними вимогами (габарити майданчиків, їх орієнтація за сторонами світу, організація вітрозахисту).

Лікувально-оздоровчі парки – створюють сприятливу атмосферу для хворих і відпочивальників. Для цього організовують пішохідні прогулянкові маршрути, теренкури, улаштовують видові майданчики з розкриттям пейзажних видів. Рівень благоустрою парку має бути високим з улаштуванням відповідного мощення, наповнення парковими меблями, освітленням, засобами візуальної комунікації тощо.

Парки атракціонів – розважальні комплекси тематичного спрямування (казкові, етнографічні, водні тощо).

Меморіальні парки – закладають на честь історичних подій або в пам'ять про видатних особистостей. Елементи озеленення та засоби ландшафтного дизайну спрямовують на досягнення відповідної ідеї емоційного мікроклімату середовища.

Виставкові парки – являють собою музей під відкритим небом, експонати мають сприйматися на природному тлі та взаємодіяти з ландшафтом.

Зоологічні парки – характеризуються чітким функціональним зонуванням з виділенням зон експозиції, парку, обслуговування, дитячої, ветеринарної, наукової, господарської. Експозиція має створюватися за екологічним принципом з формуванням середовища тварин, максимально наближеного до природного.

Ботанічні, дендрологічні сади – об'єднують науково-дослідницьку функцію і відпочинково-прогулянкову. Головним елементом саду є дендрологічна експозиція, що займає більшість площі. Рослини можуть розташовуватися за ботанічними або декоративними ознаками.

Затребуваними у сучасному світі є сади на штучних основах:

Сади на платформах – улаштовують над транспортними магістралями і площами, у такий спосіб розв'язують проблему транспортної і пішохідної розв'язки та покращення повітряного середовища мегаполіса.

Сади на дахах – будують на плоских дахах будівель задля утворення осередків сприятливого мікроклімату у мегаполісах. Для улаштування саду на даху потрібно витримувати вимоги до створення максимально комфортних умов рослинам і організовувати ретельний догляд.

Зимові сади – улаштовують у закритому приміщенні з утворенням штучного кліматичного середовища за рахунок опалення, вентиляції, освітлення, поливу. Зазвичай зимовий сад будують як оранжерею з верхнім світлом, висотою до 6 м на приводній основі.

У ландшафтному проєктуванні використовують два основоположних стилі, які сформувалися історично і вирішують завдання оптимальної організації об'єктів ландшафтного дизайну.

**Регулярний стиль** – характерний геометричною сіткою плану, з прямолінійним трасуванням доріжок, геометричною формою партерів, квітників, симетричним оформленням композиційної осі, архітектурно обробленим терасованим рельєфом, домінуванням головного будинку, чіткими контурами водойм, рядовими посадками дерев і кущів, фігурною стрижкою рослин.

**Пейзажний стиль** – заснований на відмові від усього штучного і поверненні до природи; основою філософії пейзажного стилю є передача краси природного ландшафту. Для стилю властиві: вільна сітка плану, заперечення симетрії, звивисті доріжки, природний рельєф, вільні контури водойм, вільне розташування рослинності, живописна форма крон дерев, використання екзотів і ґрунтопокривних рослин.

У сучасному ландшафтному дизайні очевидним є відхід від усталених історичних мистецьких стилів, який розпочався ще у XVIII – XIX століттях. Тоді на тлі демократизації суспільства, вимоги до чистоти стилю також зазнали трансформацій, адже ландшафтні об'єкти припиняли належати обраним особам, натомість ставали відкритими до суспільства і громади. Почали з'являтися публічні міські сади, котрі могли відвідувати усі мешканці міста. Потреба у створенні унікального витвору ландшафтного мистецтва поступово нівелювалася. Природним явищем стало свідоме наслідування історичних стилів, але з врахуванням потреб сучасності, тобто поширювалося явище стилізації та модернізації садів.

Стилізація – свідоме наслідування формальних ознак історичного мистецького стилю. Якщо формування історичних стилів відбувалося як синтез функції, змістового навантаження, філософських концепцій, естетичних потреб, візуального сприйняття, композиції та інших складників, що втілювалося у визначену і вивірену форму, то стилізація обмежується лише зовнішніми ознаками стилю, створює умови для реакції на одномоментні відчуття. Для якісної стилізації обирають певний історичний стиль та засобами ландшафтного дизайну створюють об'єкт за основними правилами і прийоми розпланування, використовують характерне колірне вирішення, підбирають властиві стилю рослини, декоративне мощення, малі архітектурні форми тощо.

Модернізація у широкому розумінні, це постійний процес реформувань, осучаснень та інновацій задля прискорення розвитку. У ландшафтному дизайні модернізація також має паралелі з абстрактним, асоціативним, мистецтвом початку XX століття, яке засноване на рефлексії, що не відхиляє концепцію визнання природи як обов'язкової норми. Створення модерних об'єктів ландшафтного дизайну обов'язково має запроваджувати новітні технології та інновації: автоматизація поливу і системи управління, інтеграція світла і звуку, смарт-технології, інклюзія середовища, застосування сучасних екологічних матеріалів, управління ростом рослин, повторне використання дошки, альтернативна енергетика, програмування поверхонь для змінної функції.

#### **Контрольні запитання:**

1. Якими є основні види об'єктів ландшафтного дизайну.
2. Визначити у чому полягає різниця між парком і садом.
3. Охарактеризувати відмінності між регулярним і живописним стилями у ландшафтному проектуванні.
4. Окреслити сутність модернізації об'єктів ландшафтного дизайну.
5. Дати визначення поняттю «стилізація».

### **ЛЕКЦІЯ 3. «Регулярний стиль саду. Французький та італійський сади»**

**Регулярний стиль** характеризується симетрично-осьовим розташуванням геометрично правильних ліній доріжок і майданчиків, де віссю композиції є головна алея, від якої симетрично відгалужуються майданчики або доріжки другого порядку. Доріжки, водойми, квіткові партери, клумби, рабатки мають жорстку геометрично правильну форму. Архітектурні елементи розташовуються у суворій відповідності загальній симетрії. Для стилю визначальними є рядові посадки дерев і чагарників у вигляді суворих, ритмічно витриманих алей та живих огорож, що стрижуть у геометричні форми. Характерним для об'єктів регулярного стилю є наявність скульптурних прикрас, фонтанів, східців, павільйонів.

#### **Французький регулярний сад**

Епоха французького бароко і класицизму сформувала регулярний стиль в садово-парковому мистецтві. Він виник у Франції в XVII столітті в епоху правління Людовика XIV, завдяки творчості ландшафтного архітектора Андре Ленотра, який, розвинувши ідеї італійського ренесансу та бароко створив власний стиль садово-паркового будівництва та втілював його в таких садах, як Во-ле Віконт (1661–1665), Кланьї (1674), Со Медон (1680), Шантільї і Шаузі (1693), Нінон, Версаль (1662–1700), Марлі (1699). Версаль на багато років став ідеалом та еталоном творення.

Французькому саду притаманні:

- наявність великих просторів і розкриття далеких перспектив;
- центральна алея з двох або чотирьох рядів дерев з розкриттям перспектив і видів;
- перевага розташування на плоскому рельєфі;
- симетричність композиції відносно центральної осі;
- деревна рослинність висаджена у масиви;
- фігурна стрижка рослин за геометричними формами (шар, куб, піраміда), формування боскетів: зелені стіни, коридори, альтанки, зали, кабінети;
- трельажне мистецтво (арки, альтанки, огорожі);
- канали та плоскі водойми мають характер дзеркал – вода на рівні з поверхнею землі і відділена лише невеликим бордюром, іноді дзеркало води улаштоване на газоні;
- басейни з фонтанами і каскадами геометричної форми;
- розлогі партери, облямовані боскетами, гаптовані партери, вирізані газони;
- килимові квітники у структурі партерних газонів;
- велика кількість скульптур, встановлених у композиційно визначених місцях;
- менажерії для тварин у звіринцях.

Боскет – замкнутий, геометрично окреслений простір, обрамлений з усіх сторін щільно посадженими деревами або кущами, які піддаються спеціальній стрижці, створює тло для декоративних деталей, може перетинатися алеями. Основний мотив у композиції регулярних садів – вистрижені у вигляді рівних стінок боскети з деревних порід. Бувають повними – повністю були зайняті деревами та кущами і неповними – в середині в розташовували павільйони, фонтани, водні дзеркала, скульптури, партери, зелені кабінети і театри. Французький боскет – щільний масив дерев та кущів, охоплених живоплотом. Ці масивні об'єми були своєрідною протипогою партерам і буленгринам. Залежно від особливостей формування вирізняли: звичайні, відкриті, шахівницеподібні, вічнозелені боскети. Для влаштування боскетів використовують дерева та кущі, які мають щільну крону і тонке гілля, добре витримують стрижку. З хвойних дерев: туя західна, широкогілочник східний, ялівець звичайний, ялина звичайна, ялина колюча, кипарисовики. З листяних дерев: бук лісовий, граб звичайний, липа серцелиста, клен польовий, різні види глоду. З кущів: карагана деревоподібна, барбарис звичайний, пухироплідник калинолистий, кизильник блискучий, смородина золотиста, піроканта шарлахова тощо. Найкращі боскети були сформовані із тису ягідного, самшиту вічнозеленого та лавра благородного.

Партер – відкрита частина саду або парку з декоративною композицією, яка розташована на горизонтальній площині і виконана з рослин (газонні трави, низько пострижені кущі, квітникові рослини) або штучних матеріалів (піску, товченого вугілля, битого скла, черепиці, цегли тощо), облямована низько стриженим бордюром із самшиту або вузькою доріжкою, засипаною піском. Партер відрізнявся вишуканим орнаментом, різноманітністю композицій і займав центральне місце в саду. Види партерів: гаптовані (бродери), рабаткові (набірно-орнаментальні), газонні (англійські), розрізні або квіткові, оранжерейні, водні).

Масив – великомасштабний елемент садово-паркового пейзажу, площею понад 0,5 га. Може бути: з деревних і кущових насаджень у поєднанні з галявинами та луками, майданчиками та доріжково-стежковою мережею; з однопорідними насадженням горизонтальної зімкнутості (сосновий бір, березовий гай); зі змішаними насадженням

вертикальної зімкнутості (з підліском); квіткова композиція значних розмірів, у якій яскравий ефект забезпечується за рахунок одночасного цвітіння всіх рослин.

**Менажерія** – будиночок для утримання декоративних птахів і тварин на території парку, розташовувалися на березі водойми або на ділянці звиринця.

**Рабатка** – квітник у вигляді вузької смуги; бувають вузькі дворядні (шириною 40–50 см) і широкі багаторядні (шириною до 150 см), довжина рабатки 50 см – 3,0 м. Для уникнення монотонності видовжену рабатку розділяють на кілька коротших, у проміжках улаштовують клумби або висаджують солітери. Типи рабаток: периметральні суцільні квіткові; переривчасті квіткові; газонні з солітерами; смуги з інертних матеріалів і діжкових рослин.

**Трельаж** – елемент вертикального озеленення, вертикальна площинна опора (каркас) для витких рослин (троянд, клематисів тощо). Виготовляється у вигляді ажурної обрешітки із дерева, металу з різними розмірами гнізд, довжина і висота залежать від виду рослини, яка обплітає опору, і характеру використання. Можуть бути окремими елементами ландшафтної композиції та пристінними. Забезпечують покращення мікрокліматичних умов на ділянці, регулюють провітрювання простору, направляють рух пішоходів, декорують східці, містки, можуть використовуватися як огорожа.

### **Італійський сад**

Тип саду, який є більш ранньою варіацією регулярного саду, виник в Італії в епоху Відродження. Італійський сад гармонійно поєднував мистецтво і природу. Найвиразнішими витворами садово-паркового мистецтва є сади: Вілла д'Есте, архітектор Пірро Лігоріо (1540-ті), Вілла Капраролла і Вілла Ланте, архітектор Бароцці да Віньола (1550-ті), Сади Боболі, архітектори Броччині і Амманаті (1550-ті – XVII ст.).

Італійський сад вирізняється характерними рисами:

- активний рельєф – розміщення на терасованому схилі; планувальною домінантою був будинок, на нього зорієнтована головна композиційна вісь;
- осьова побудова – головна поздовжня вісь проходила поперек терас, перпендикулярно до неї спрямовані поперечні вісі; на осях або у місцях їх перетину формувалися композиційні вузли, які закріплювалися архітектурними спорудами (будинки, фонтан, партер);
- боскети, які давали активну тінь, обрамляли внутрішні перспективи й вузли, акцентували їх декоративні елементи;
- плаский сад – розвинутий ксист, прообраз партеру, розташовувався на головній осі, залежно від рельєфу, або безпосередньо перед будинком, або біля підніжжя схилу. Він планувався як продовження будинку, оформлявся квітниками, арабесками із стриженого самшиту, прикрашався фонтанами і скульптурою. На партерах улаштовували альтанки, трельяжі, перголи. Плаский сад обмежували напівкруглою стіною із каменю або рослин зі ступінчастим відкосом (амфітеатр);
- секретний сад – ізольована ділянка для тихого відпочинку;
- використання білого каменю, оформлення балюстрадами, сходами, скульптурами;
- діжкові культури, оливкові гаї;
- водойми правильної геометричної форми з фонтаном, каскади на терасах.

**Амфітеатр** – декоративна споруда в італійських садах для видовищних заходів, яка ступінчастим півколом обмежувала відкритий простір навпроти вілли або палацу. Кам'яні стіни амфітеатру оздоблювалися скульптурами і завершувались балюстрадою.

**Арабеска** – складний орнамент з геометричних фігур і стилізованих рослинних мотивів, з включенням каліграфічних написів арабською мовою. Орнамент запозичений зі східної культури, його використовували як декоративний елемент оформлення партерів у садах або як окремий квітник (клумба). Арабески улаштовували з інертних матеріалів або з квіткових рослин. Квітники мали контури гірлянд, завитків, листків, квітів, вінків, засаджувалися килимовими рослинами, розміщували на підвищенні від рівня землі.

**Бордюр (бордер)** – вузька невисока смуга з рослин, яка обрамлює партери, клумби, газони, малі архітектурні форми. Зазвичай це лінійна посадка низькорослих кущів, трав'янистих рослин, квітів. У партерах бордюром зі стриженого самшиту виділяється рисунок квітників. Можуть бути бордюри-огородження з інертних матеріалів: природні камені, валуни, метал.

**Ксист** – розбитий перед будинком невеликий плоский сад з чіткою осьюовою побудовою, поділений на прямокутники, з переважанням газонів і бордюрів; є одним з найдавніших прийомів регулярного розпланування. Вперше з'явився в Древньому Римі.

**Пергола** – садово-паркова споруда, що виконує функцію навісу від сонця, а також є опорою для витких рослин. Конструкція виготовляється із набірних повторюваних секцій арок, з'єднаних між собою поперечними брусами, підтримується кам'яними опорами. Вона може бути окремо стоячою спорудою або частиною будівлі для захисту відкритих терас. Кілька поставлених у ряд пергол, оповитих рослинами, утворюють берсо – крыту зелену галерею. Використовують для композиційного з'єднання різних ділянок саду.

**Тераса** – в ландшафтній архітектурі горизонтальний або злегка нахилений майданчик, природного походження чи штучно влаштований, завдяки утворенню уступів на схилі рельєфу; терасований ландшафт характерний для садів древності, парків епохи ренесансу і бароко, зазвичай розташований на схилах вздовж ярів, або балок в гірських умовах (на горбистому рельєфі). Уступи тераси підкреслюються підпірними стінками з природного каменю, широкими сходами, гратами, балюстрадами.

**Контрольні запитання:**

1. Характерні риси регулярного саду.
2. Дати визначення поняттям «партер», «боскет», «берсо».
3. Визначити у чому полягає різниця між італійським і французьким садами.
4. Дати стислий опис саду Версаль.
5. Дати стислий опис саду Боболі.

**ЛЕКЦІЯ 4. «Пейзажний стиль саду. Англійський пейзажний сад, романтичний сад»**

**Пейзажний стиль** зародився в Англії в XVIII столітті на хвилі проникнення європейців на Далекий Схід. Англійські мандрівники-дослідники і натуралісти надихалися культурними традиціями Китаю та Японії, що також віддзеркалилося в літературі та живописі. Вплив східної культури зумовив формування нових поглядів на європейське ландшафтне мистецтво і ставлення людини до природи. На відміну від регулярного пейзажний стиль не відокремлює сад, а навпаки органічно вводить його в оточуючий природний ландшафт. Парк у пейзажному стилі призначений для споглядання природних картин довкілля, він вирізняється вільним розплануванням і розташуванням елементів пейзажу. Такі парки зазвичай мали у своєму складі природні водойми.

**Англійський пейзажний сад**

Незважаючи на те, що історія пейзажних садів починається на Далекому Сході, в Європі сформувалося самобутнє явище англійської культури, яке втілило в собі уявлення про природну красоту світу. Становлення англійського саду відбувалося у 1740-х – 1770-х роках, тоді формувалися нові прийоми ландшафтного дизайну природних компонентів. Головною рисою англійського саду було відтворення краси природного пейзажу. Найвідоміші англійські сади Стоурхейд, Стоу, Кью і парки Бремен, Гринвіч, Гайд-парк, Ріджентс-парк.

**Особливості англійського пейзажного саду:**

- відсутність штучних пейзажів та натяків про його рукотворне походження;
- природність пейзажів, відсутність чітких меж між садом і оточуючим ландшафтом;
- уявно хаотичне і водночас ретельно продумане розташування деталей і елементів;
- приховані пейзажні картини, що розкриваються поступово, за траєкторією руху звивистими доріжками;

- суттєва значимість емоційної складової саду – за кожним поворотом чекають нові враження, кожна пейзажна картина є гармонійною і завершеною;
- плавний характер ліній усіх складових ландшафту: рельєф, обкатане каміння, плакуча форма дерев, рослини, що колишуться тощо;
- врахування осіннього кольору листя, створення емоційного настрою романтизму і сентиментальності за рахунок колірної гами, декоративної фактури листя, природної форми крони, контрасту світла і тіні;
- горбистий рельєф місцевості з ярами і природними підвищеннями, водоймами неправильної форми та живописними обрисами берегів;
- звивисті доріжки, з плавними траєкторіями поворотів; поверхнєве покриття доріжок природними матеріалами (відсипка піском, гранітним відсівом, дробленою тріскою, цегляною крихтою) або низьким щільним трав'яним покривом;
- водні об'єкти є важливими акцентами у ландшафтній композиції, можуть природними або рукотворними з максимальною імітацією природного походження – ставки, струмки, невеликі водоспади і каскади;
- рослинний асортимент максимально наближений до кліматичної зони розташування саду, допускається використання інтродуцентів;
- провідна роль солітерів та груп дерев; деревні посадки розташовані за рельєфом для утворення змінних пейзажних картин і видів;
- незначна кількість квітів, висаджених групами біля будинку або водойми, улаштування міксбордерів;
- переважання газонів, «підстрижених вівцями», можуть бути партерні газони перед будинком для акцентування різниці між регулярною парадною частиною саду і природною пейзажною;
- використання топіарів.

Газон – штучне або природне дернове покриття певної ділянки однорідної території, яке створюється посівом і вирощуванням дерноутворювальних трав (переважно багаторічних злаків) або дернуванням. Газон може бути фоном для насаджень і паркових споруд, самостійним елементом ландшафтної композиції. Газони поділяються на: декоративні (партерні, з ідеально рівною поверхнею; звичайні, у яких допускаються – незначні нерівності та невелика кількість бур'янів); дикі (з природного травостану, який регулярно підстригається та підживлюється); мавританські (з декоративним трав'яним покриттям і польовими квітами); спортивні (зі стійким до витоптування дерновим покриттям); спеціальні (для укріплення берегів водойм, схилів, майданчиків).

Інтродуцент – новий для регіону рослинний організм; цілеспрямовано успішно введені людиною у певному природно-історичному районі рослини, які раніше тут не зростали; може бути випадкове переміщення рослини за межі свого ареалу.

Міксбордер – змішаний бордюр; видовжена клумба шириною 2–4 м і довільної довжини, формується з багаторядних посадок квітково-декоративних різної висоти із різними строками цвітіння. У міксбордері рослини розміщують ярусами: на дальньому плані – рослини високорослі (до 150 см), на середньому – проміжної висоти (до 70 см), на передньому – низькорослі (до 30 см). Оптимальним співвідношенням ширини міксбордера до його висоти є 1,5:1. Основні вимоги до міксбордера – це гарний огляд його з усіх можливих точок і збереження декоративності на увесь час вегетаційного періоду. Міксбордер має формуватися за законами композиції, рослини висаджуються групами у певному ритмі, зміна висоти відбувається плавно.

Пейзажна картина – частина простору саду, візуально виокремлена із загального садового простору і уявно обрамлена рослинними елементами або архітектурними спорудами, обмежуючи таким чином кут зору і можливість огляду; пейзажна картина будується за законами об'ємно-просторової композиції, є тривимірною і змінною у часі, вона сприймається з кількох точок та з різних відстаней, тому розкривається для огляду поступово.

**Солітер** – прийом розміщення одиночних насаджень на відкритому просторі (дерев, кущів або великих трав'янистих рослин), які виділяються своєю архітектонікою або привертають особливу увагу. Посадка солітера дозволяє структурувати та урізноманітнити горизонтальний простір, акцентувати центр композиції або якусь її важливу частину.

**Топіар** – сформована фігурною стрижкою деревна або кущова рослина; топіарною стрижкою рослині надається форма звірів, геометричних (куля, куб, конус, піраміда) і фантастичних форм. Найчастіше для цього використовують рослини лавра благородного, туї західної, бирючини та інших рослин з дрібною тонкою фактурою крони, що добре витримують стрижку.

### **Романтичний сад**

Один з варіантів італійського саду, виник у XVIII столітті. Для нього характерні імітація ідилічних сільських пейзажів, створення романтичних куточків, насиченість штучними руїнами, готичними спорудами, мавзолеями, надгробками. Тема повернення до сільського життя виражена пасторальними мотивами з сільськими будиночками, млинами, фермами. Найхарактернішою рисою романтичного саду є його живописність. Пейзаж налаштовував на ідилічний спокій, створював меланхолійний настрій, будувався на контрастній зміні емоційних вражень. Романтичний сад мав штучно трохи запущеним, ніби недоглянутим, загущеним, тінистий до похмурості. Відомі французькі романтичні сади: Малий Тріанон, архітектори А.-Л. Жусьє й А. Рішар (1774–1786), Монсо, архітектор Л. Кармонтель (1773–17778), Богатель, особливої уваги заслуговує парк Ерменонвіль, архітектор Ж.-М. Морель (друга пол. XVIII ст.).

#### **Характерні риси романтичного саду:**

- композиція саду будується як театральне видовище, у якому пейзажні картини змінюють одна іншу, розкриття видів є неочікуваним, впроваджується елемент інсценування сюжету;
- маршрут руху садом набуває провідної ролі і значення, через нього розкриваються картини і види;
- ідеалізація природи, вона є основним компонентом романтичного ландшафтного простору;
- естетика саду ґрунтується на змінному освітленні, активно використовуються ефекти природного і штучного освітлення, враховується гра світла і тіні;
- емоційною домінантою стає мінливість, швидкоплинність часу, скінченність буття, навмисне викликається почуття нерозривності щастя і смерті;
- пейзажне розпланування, створення затишних куточків для суму, читання, усамітнення, споглядання;
- наявність старих закинутих водойм на тінистих лісових галявинах або улаштування рукотворних з ілюзією природності – стави зі стоячою водою, затінені схиленими деревами, з берегами у зарості прибережних рослин; романтичні острови;
- використання плачучих форм дерев, в'юнких рослин, ліан;
- насиченість саду архітектурними спорудами – штучні руїни, камінні хаоси, ротонди, акведуки, таємні альтанки, гроти, імітація залишків античних або готичних будівель, колони та їх уламки, обеліски, надгробки, павільйони у орієнтальному стилі, містки.

**Акведук** – ярусний міст для переведення каналу через яр або ущелину, улаштовувався у романтичних садах, імітуючи давність споруди, декорувався витким рослинами.

**Грот** – штучна споруда з каменю, створена за подобою природного гроту у скелях або нагромадженням природних каменів. У гроті розміщували кам'яні лави для усамітнення, там же міг бути улаштований фонтан або джерело.

**Пастораль** – ідилічне сприйняття сільського життя у мистецтві, яскраво проявилось у садово-парковому мистецтві при створенні малих архітектурних форм: хижа пастуха, курінь, хата з пейзажами (селянами).



Руїни – елемент оформлення пейзажу в романтичному саду, являє собою штучно створені напівзруйновані залишки архітектурних споруд (храмів, гробниць, башт тощо) або історичних пам'яток. Руїни ідеалізували минуле, викликали почуття цінності давньої архітектури, шанування естетики природнього старіння. Такі споруди також пристосовувалися під утилітарну функцію – використовувалися під бібліотеку, кабінет, маскували господарські будівлі.

Хаос – штучне нагромодження уламків диких скель, великих кам'яних глиб; хаос символізував безодню, первісний стан матеріального світу, з якого вийшло усе суще.

**Контрольні запитання:**

1. Охарактеризувати пейзажний стиль саду.
2. Визначити основні риси англійського пейзажного саду.
3. Окреслити специфіку романтичного саду.
4. Дати визначення поняттям «міксбордер», «солітер», «газон», «топіар», «грот».
5. Дати визначення поняттю «пейзажна картина», схарактеризувати принципи її утворення.

**ЛЕКЦІЯ 5. «Орієнтальний стиль саду (філософські сади). Ісламський, японський, китайський сади»**

**Орієнтальний стиль або східний сад** – це наслідування ландшафтним вирішенням садів Сходу. Особливість східного саду – віддзеркалення особливого сприйняття світу – релігійного і філософського. Маючи обмежений простір для будівництва саду дизайнери відтворюють модель світобудови, наповнену символами, типовими для східної культурної традиції. При цьому, канони та принципи садового дизайну залишаються незмінними протягом століть.

**Ісламський сад**

Один з типів історичних східних садів, виник у XIII – XV століттях у регіонах, населених народами мусульманського віросповідання і культури. Ісламські сади створювалися у субтропічній кліматичній зоні, тому вони ставали невід'ємним складником будинку чи палацу. Ці сади огорожувалися високим кам'яним муром для відділення від пустелі, зрошувалися акведуками, у середині обов'язково був фонтан або басейн у павільйоні. Розпланування велося за регулярним принципом, дерева висаджувалися рядами, формувалися грядки з квітами. Конфігурація саду зазвичай мала квадратну форму, композиційною основою – був поділ на чотири частини як символу упорядкованого райського саду, сформувався принцип «чахар-бак» (чотири сади). Ідея ісламського саду – створення місця для відпочину, роздумів і споглядання, місця, що за ідеалами ісламу відтворює рай з тінистими гаями і джерелами. Прикладами традиційного чахар-баку є сади Гольшан, мавзолею Тадж-Махал (1630–1652), мечеті Мейдан.

Обов'язкові атрибути ісламського саду:

- форма саду – квадрат або прямокутник як символ буття, розділений прямими алеями на чотири менших за розмірами квадратів; зазвичай планувалося чотири входу до саду;
- симетричне геометричне розпланування з перехресними прямими алеями; у місцях перетину алей формувалися композиційні вузли і закріплювалися малими архітектурними формами (басейн, павільйон з фонтаном, альтанка);
- центр композиції – басейн або фонтан, що дзюрчанням води очищує свідомість, улаштований у павільйоні зі склепінчастим дахом; водний пристрій розташований у центральному квадраті саду;
- вздовж алей прокладалися прямі іригаційні канали, котрі також символізували чотири ріки, що витікали з райського саду;
- оздоблення майданчиків, басейнів, фонтанів мармуром, різнокольоровою керамікою, склом зі створенням мозаїчних панно і вигадливих орнаментів;

- огороження саду є обов'язковим, як символ приватності саду, виконувалося кам'яними мурами або зеленими стінами, живоплотами;
- для квіткового оформлення улаштовували розарії, сади прямих трав, рабатки, висаджувалися рослини у діжках;
- рослинність, що активно затіняє сад – фруктові дерева, ароматні рослини (срібляста полинь, геліотроп, цитруси), кипарис, оливкове дерево, лох сріблястий, самшит, кизильник; може бути вертикальне озеленення.

**Басейн** – штучна водойма, призначена для декоративного оформлення саду, або є самостійним елементом ландшафтного дизайну. Може бути різноманітної конфігурації залежно від стилю розпланування саду. Басейн створює ефект віддзеркалення важливих елементів композиції у водному дзеркалі.

**Вертикальне озеленення** – прийом озеленення з використанням деревоподібних ліан, витких, ампельних рослин, піднятих на вертикальні опори. Застосовують для декорування стін будівель, зонування саду, прикрашання входів тощо. За допомогою вертикального озеленення можна створювати ізольовані ділянки саду, огорожені рослинами.

**Живопліт** – щільна вузька смуга формованих кущів, яку вирощують для огороження, формування зімкнутих непроникних насаджень, що використовуються для розмежування частин саду. Влаштовують у вигляді одно-, дво- або трирядних посадок, плоских або ярусних. Кущові живоплоти можуть бути низькими – бордюри (до 40 см), середні (до 80 см), високі (до 170 см).

**Зелена стіна** – різновид живоплоту, висотою понад 2,0 м, улаштовується з щільно висаджених дерев. Для формування стіни використовують деревні рослини з щільною кроною, котрі добре витримують топіарну стрижку. У стіні можуть робити просвіти для солітерів.

**Розарій** – колекційна або декоративна ділянка саду, призначена для вирощування троянд, має регулярне розпланування, обрамлена вічнозеленими або хвойними рослинами.

**Фонтан** – водний пристрій, що являє собою струмінь води, який б'є вгору або витікає під тиском, і архітектурна споруда, що його обрамлює.

**Чахар-бак (чор-бак)** – принцип розпланування «чотири квадрати», для якого характерне перетинання прямих доріжок під прямим кутом і заповнення утворених квадратів щільними деревними насадженнями, що створюють затінок, квітниками, басейнами. Кожен з чотирьох квадратів ділили ще на чотири залежно від величин саду.

### **Японський сад (філософський)**

Японські живописні пейзажні сади, як і ранні китайські, мають корені в індійській культурі, традиції якої прийшли у Японію через Корею, пізніше додалися елементи китайської культури та буддизму. На відміну від європейців японці більш емоційно сприймають навколишню дійсність. Характерна риса японського менталітету – вміння активно сприймати будь-який художній образ, домислювати його, занурюватись у створену атмосферу. Філософську основу мистецтва саду в Японії склала буддійська ідея ілюзорності фізичного світу. Тому, образ природи є більшою мірою ілюзією, яку потрібно сприймати на інтуїтивному рівні.

На відміну від китайського саду, де обрана територія доводилась до досконалості, японський сад схожий на абстрактний живопис, який кожен сприймає на свій розсуд, послуговуючись власним бажанням побачити те, що за межею видимого. Філософія дзен, побудована на утаємниченості, витісняла реалізм сприйняття. Головним естетичним критерієм стала неяскрава, непомітна, ілюзорна краса. Усе досконале – є витонченою простотою. Любов до природи, простота, моральне очищення стали основною темою у садово-парковому мистецтві. В японському саду відсутні випадкові або навмисно розміщені елементи. Кожен з них має своє призначення і філософський зміст. У такий спосіб утворюється атмосфера, що налаштує відвідувача на споглядання та осмислення.

У японському садово-парковому мистецтві сформувалися типи садів:

1. абстрактні філософські сади – у них майже відсутня рослинність, вони асоціюються з абстрактним живописом. Філософія дзен-буддизму зумовлює домінуючу роль відкритих просторів, вільний простір є більш цінним, оскільки у ньому більше свободи та майбутнього. У такий спосіб досягається відчуття безкінечності, безмежності світу, уможливорюється абстрагування від світу. Приклад – сад каменів у монастирі Дайансан в Кіото (сад п'ятнадцяти каменів);
2. сади пейзажного типу:
  - горбисті сади (цукіяма сансюн) з водоймами – головною особливістю є штучний пагорб, доповнений ставком або водним потічком. Приклад – сад і павільйон Кінкаку-дзі (Золотий павільйон, 1397 р.), сад і павільйон Гінкаку-дзі (Срібний павільйон);
  - рівнинні сади (хораніва) з водоймами і острівцями – має невелику площу, з зовнішнього боку відокремлений огорожею; за межами культурного ландшафту відкривається вид на далекі гори або водоспад, який доповнює сад або стає його продовженням;
3. сади при чайних будиночках – функціональні та підкреслено декоративні, є складником чайної церемонії; розподіляються на дві лаконічні композиції – зовнішній і внутрішній сади. Рух і підготовка до церемонії розпочинається у зовнішньому саду, сама церемонія – у внутрішньому. Обов'язковими атрибутами є кам'яні світильники і посудини з водою для обмивання рук. Форма предметів проста, відповідна малюнку ландшафту.

#### Основні критерії краси японського саду:

сабі – краса; кожен елемент саду має якомога менше нагадувати рукотворний, навпаки, бути втіленням природи;

- вабі – краса простоти; у саду не повинно бути надмірно складних, надуманих, вигадливих елементів, головне – простота;
- сабуї – краса природності у гармонії з простотою; з часом рослини приживляться, а рукотворні елементи зістаряться – у тому є досягнення гармонії;
- юген – змінність, таємничість, недоговореність; сад – це живий організм, який постійно змінюється.

#### Визначальні риси японського філософського саду:

- емоційність - створюється атмосфера спокою, умиротворення, пасивне споглядання природи, релаксація та медитація; тривалі прогулянки не передбачені;
- сюжетність – проектування саду йде за сюжетом, з формуванням загальної композиції, підпорядкованій ідеї витонченої простоти;
- глибокий символізм в асиметричному ландшафтному розплануванні та в об'єктному наповненні саду;
- створення саду як куточка живої природи;
- рельєф – горбистий, як наслідування особливостям природних ландшафтів Японії; пагорби та каміння символізують гори;
- вода – присутня у саду як водойма з рухливим потоком: спокійна ріка, бурний потік з порогами, водоспад. Водойма може бути показана символічно з гравію та піску – суха ріка. Провідний прийом дизайну – створення віддзеркалення у воді, для чого на березі має бути бездоганна композиція, котра буде відбиватися у водному дзеркалі. У воді улаштовується перехід з окремих каменів або містків;
- доріжки – звивисті, пролягають по периметру саду, при цьому, середина саду залишається недоторканою; доріжки улаштовують з плоского кміння, викладеного за траєкторією руху, наближаючись до природного стану;
- замість трав'яного газону майданчики можуть бути відсипані щільно утрамбованим піском та прикрашені канавками, що утворюють складний символічний орнамент;

- каміння – компонент саду, підбираються за формою, кольору, структурі, з них утворюють символічні групи; сад доповнюється кам'яними малими архітектурними формами (башти, пагоди, ліхтарі, містки, лави);
- бамбук – з цього матеріалу будують ворота, не покриваючи їх лаком, огорожі (циновки та паркани);
- рослини – хвойні породи (сосна, туя, ялівець, ялина), камелія, азалія, сакура, клен, бамбук, хризантема, мох, лишайник; дерева та кущі стрижуть;
- колірна гама – основою є зелений колір у варіаціях та тонових відмінностях. Акцентами є квітучі рослини. Композиція саду має бути декоративною в будь яку пору року;
- чайний куточок для церемонії;
- садові споруди – містки, лави, світильники, огорожі, ворота; головний павільйон розташовувався у центрі саду.

Пейзаж – простір як окремий елемент ландшафту, обмежений кутом зору і умовами зорового сприйняття. За просторовим принципом пейзажі бувають: закриті, напівзакриті, напіввідкриті, відкриті. Відмінністю закритого і відкритого пейзажів є переважання об'ємних елементів(ареали тіні) або відкритих просторів (ареали світла). Залежно від складності пейзажі можуть бути: прості, з одним сюжетом; складні, з кількома сюжетами, об'єднаних одною ідеєю; панорамні, охоплюють кругову картину.

Сюжет – локальна сукупність елементів, що формує структурний блок пейзажу в саду. Наприклад, може бути сюжет русла річки у пейзажі річкової долини.

Суха річка – елемент сухого пейзажу у японському саду, символізує справжню ріку, зображуючи її абстрактно за допомогою гравію, вкладеного особливим чином і розчесаного граблями, зі створенням відчуття хвиль на воді.

### **Китайський сад (філософський)**

Садово-паркове мистецтво Далекого Сходу протягом більше двох тисяч років існувало ізольовано. Внаслідок віддаленого географічного положення Китаю від Європейських країн його цивілізація залишалась замкнутою, самотньою. Китайське садово-паркове мистецтво віддзеркалювало основи філософських течій Сходу, що сформували особливий світогляд суспільства, кардинально відмінний від європейського. Вчення мислителів Конфуція (VI–V ст. до н. е.) і Лао Цзи (VII–VI ст. до н. е.) проповідували любов до природи і спокою. Подібні світоглядні позиції мав буддизм, який у 64 році н. е. прийшов у Китай з Індії.

Головне у мистецтві створення китайського філософського саду – це вміння у меншому побачити найбільше. Китайський сад виховує загострену чутливість, здатність зануритися в світ мікросприйняття. Китайський сад – це світ у мініатюрі, який уміщує людське життя, це «світ у світі». У китайській традиції усі елементи – природні (рослинність, рельєф, вода) та штучні (архітектурні споруди) – мають символічне значення. Унікальним винаходом китайських митців є мініатюра, «сад на таці». Філософський зміст «саду на таці» базується на твердженні, що ростити сад – все одно, що створювати мініатюру: і те й інше вимагає невичерпного терпіння і незворушного спокою душі.

Призначення китайського саду у створенні у спостерігача філософського настрою, вказуванні на плинність, мимущість земного буття.

### Пейзажі садів Китаю:

- страхотливий – утворювався шляхом побудови штучних пагорбів та нависаючих стрімчаків; було чути шум підземної ріки, вирване з коренем дерево перекривало бурний водний потік;
- життєрадісний – за поворотом розступались темні зарості ялин і кипарисів, відкривалась велика галявина, освітлена сонцем та прикрашена квітами; у будь-яку пору року квітнули якісь рослини; у долині завжди була весна; пейзаж наповнювався контрастами кольору, форми, світла і тіні;

- ідилічний – навіював легкий смуток; основою пейзажу був острівець з хатинкою рибалки, на скелі стояла ажурна пагода, місток вигнутий дугою над потічком, над водою схилені гілки плакучої верби.

#### Характерні особливості китайського саду:

- емоційність – для загострення чуттєвого сприйняття використовують символічні елементи, котрі створюють відповідний емоційний настрій; можуть бути сади: насолоди та задоволення, філософські, радісні, загрозливі, ідилічні;
- багатопланова композиція є основою саду; центром є найбільш гарна, красива пейзажна картина, всі інші пейзажі повинні підкорятися головній. Для формування виду на пейзаж застосовували спеціальні отвори – ворота, пронизуючі вікна, альтанки;
- застосування принципу запозичення пейзажу – розбивати сад слід таким чином, щоб в будь-якій точці саду «за межами виду був ще вид». У розподілі пейзажу відсутнє акцентування близького або далекого планів, мають бути присутні усі типи пейзажних видів, вільне місце пейзажу не підкреслюється, а завуальовується, тому газони відсутні;
- стиль саду – пейзажний, що підносить природу до абсолюту; розпланування саду вільне, натомість будівлі – суворо симетричні та ідеально вписуються у пейзаж;
- вода у саду – обов’язкова складова, займала більшу частину території. Вода розділялась за філософськими та композиційними якостями – спокій (дзеркало світу) або вічний рух (плинність, змінність). Водойми не мають високих берегів і облицювання, що відділяють водну гладь від світу людей. Павільйони будували на острівцях так, щоб будівля максимально займала площу острова та впритул підходила до води;
- каміння – врівноважує природні стихії (дерево, вода) та рукотворні об’єкти (архітектурні споруди). Обов’язковою умовою гармонійного саду є присутність та правильне розташування каменів у ньому. У композиції китайського саду використовуються штучні гірки з каменів без застосування рослинності та поодинокі каміння, розташовані серед рідких дерев або бамбука;
- рослинність – плодові дерева, лікарські трави, вічнозелена сосна (символ шляхетності), бамбук, гінго, верби, тополі, магнолії, різні види бананових;
- квіткове оформлення – квіти висаджуються у клумби, хаотично заповнюють вільний простір або ростуть у дерев’яних і кам’яних вазонах (півонія, хризантема, гортензія, троянда, нарцис, гіацинт, орхідея, лотос);
- куточки – призначені для відвідування у різні пори року, для яких підбираються відповідні рослини і створюються сезонні пейзажі;
- архітектурні споруди – рукотворні елементи для позначення людської присутності: вигнуті містки, пагоди, альтанки, кам’яні башточки, зигзагоподібні сходи;
- написи – обов’язкова приналежність китайського саду; вірші та пам’ятні написи наносили на стіни, куточки і дворики мали поетичні назви, які закарбовували на спеціальних кам’яних стовпах або стелах;
- декоративна скульптура – у китайських садах використовують скульптурні витвори у вигляді драконів, левів. Також популярними були малі архітектурні форми – курільниці, стовпики з черепичним дахом, цегляні стінки;
- огороження саду є обов’язковим, як символ виділення упорядкованого простору, організації світу у світі. Огорожа будувалась завжди за рельєфом, повторюючи усі його вигини та нагадувала традиційний міфологічний образ дракона, що звивається, та охороняє простір саду. В огорожі улаштовані багато прикрашені вхідні ворота, які створюють настрій та розкривають пейзажний вид у сад;

Місток – інженерна споруда, що має утилітарне призначення і декоративний характер; призначений для з’єднання берегів водного об’єкта, рівчаків, елементів доріжково-стежкової мережі (сухопутний місток). За конструкцією можуть бути висячі і аркові. Вигнуті містки над річкою віддзеркалюються у воді і створюють ілюзію вікна, через яке відкривається пейзаж.

Пронизуюче вікно – отвір у стіні, призначений для об'єднання кількох пейзажів; будується у саду як окремий архітектурний елемент, за формою може бути кругле, овальне, прямокутне, може загороджуватися ажурними ґратами.

**Контрольні запитання:**

1. Ідея ісламського саду і прийоми ландшафтного дизайну для її втілення.
2. Дати визначення поняттю «чахор-бак».
3. Типи садів Японії, їх характеристика і особливості.
4. Пейзажі садів Китаю, їх особливості.
5. Визначити відмінності китайських та японських садів.
6. Дати визначення поняттям «пейзаж», «сюжет».

**ЛЕКЦІЯ 6. «Етнографічний стиль саду. Середземноморський, голландський, американський колоніальний сади»**

**Етнографічний стиль саду** – це стилізація традиційних національних (етнографічних) характеристик природного ландшафту визначеної місцевості.

При таких вирішеннях ландшафтних композицій застосовують велику кількість різноманітних матеріалів. Важливим є чітко продумане розпланування стилізованого саду.

**Середземноморський сад**

Середземноморський або мавританський сад виник в Іспанії в X–XII ст. як наслідок захоплення арабами більшої частини Піренейського півострова. Основним мотивом мавританських садів була вода, яка контрастувала із посушливим і пустельним місцевим кліматом і розкривала художнє багатство створених за її участю архітектурних та садово-паркових композицій. Цьому стилю притаманні пишність клумб, сильний аромат квітів, гарне мозаїчне мощення майданчиків, доріжок, дна басейнів. Регулярність зумовлюється прямокутним або квадратним планом внутрішнього дворику. Симетрія порушувалась за рахунок вільного розташування входу до саду. Патіо завжди були ізольовані високими стінами від природного ландшафту, зв'язок з відкритими просторами досягався улаштуванням видових точок через аркади. Внаслідок спекотного клімату в патіо не використовували газон, натомість повсюдно вимощували доріжки декоративними керамічними плитками холодних відтінків. В основі середземноморського саду лежать ісламські традиції, тож є певна подібність до мусульманських чахор-баків. Зразком мавританського садово-паркового мистецтва є резиденції халіфів у Гренаді: Альгамбра та Генераліф.

Характеристики сучасного середземноморського саду:

- сад призначений для відпочинку біля води на патіо;
- регулярне просте розпланування, зумовлене геометричним планом патіо і басейну;
- розташування входу у сад збоку, що порушує симетрію, але збагачує загальну картину саду;
- підпорядкована роль рослинності, натомість значна частина саду покрита мощенням з природного каменю або полив'яної плитки, що утворюють чіткий геометричний рисунок; для оформлення доріжок і майданчиків виставляють рослини у діжках;
- у саду формуються видові точки, з яких розкриваються навколишні краєвиди, видові точки і майданчики оформлюються аркадами;
- дерева і кущі висаджуються за вільним принципом;
- квіткове оформлення – сади троянд та яскраві однорічники у квітниках;
- відсутність газону, але у випадку, коли його улаштовують, то обов'язково мавританський. Такий газон не косять, серед злаків висаджують багато квітів (мак, ешшольція, іберис, дрібна ромашка);
- топіарна стрижка рослин використовується зрідка;
- огороження – кам'яні стіни, прикрашені виткими рослинами, між частинами саду виставляють шпалери і перголи.

**Мавританський газон** – газон із суміші багаторічних злакових трав (80%) і красивих польових квітів (20%): ромашок, незабудок, волошок, маку, календули, гвоздики, а також льону і конюшини червоної, які відрізняються строками квітнення. Рослини підбираються так, щоб вони квітнули з ранньої весни до пізньої осені. Існують однорічні і багаторічні мавританські газони.

**Патіо** – первісно, це невеликий, огорожений високими кам'яними стінами мавританський сад; в етнографічному саду перетворюється на відкритий внутрішній двір, призначений для прийняття сонячних і повітряних ван, виконує функцію транзиту між приміщеннями будинку і відкритим простором саду. Форма патіо може бути: витягнута за однією стороною будинку; L-подібна, кутова, що охоплює дві стіни будинку; U-подібна, що оперізує будинок за периметром. У сучасному саду патіо зазвичай примикає до дворового фасаду та має прямокутну форму. При улаштуванні патіо треба забезпечувати захищеність від вітру, оберненість до сонця, ступінь затінення, характер освітлення у різну пору доби. Моцений натуральними матеріалами майданчик патіо зазвичай огорожують низькою стінкою.

**Шпалера** – ряд щільно висаджених дерев, стрижених так, щоб утворилася зелена стіна. Може формуватися на опорі у вигляді дерев'яної або металевої решітки або натягнутого у кілька рядів дроту, прикріпленого до стовпів. Такі конструкції заповнюють виткими рослинами, утворюючи різновид зеленої стіни. Оригінальною формою шпалер є конструювання фрагментів архітектурних споруд – стіни зеленого театру, амфітеатру, зали тощо. Залежно від висоти і ступеню щільності шпалери можуть бути високі, низькі, напівповні, ажурні, повні та шпалери-фігури.

### **Голландський сад**

Голландський сад – це варіація регулярного саду з рисами голландського бароко, є типовим для невеликих голландських селищ, де існують обмеження у площі земельної ділянки. Тому, голландський сад – це сад невеликого розміру. Композиція саду складається з двох частин: парадна – перед будинком, сад – за будинком, у глибині ділянки. Історичні сади голландського бароко до декоративних завдань додали розвиток лікарських і запашних трав, вирощувалися нові для Європи види квітів, сформувалася культура оранжерей. Регулярний голландський сад планувався за асиметричною схемою, з розташуванням будинку на периферії території. Невеликі партери улаштовували лише у парадній частині, інша територія заповнювалася зеленими кабінетами з наповненням плодовими деревами, квітами, ягідними кущами. Розпланування саду базувалося на діагональному трасуванні алей, котрі добре поєднували між собою усі ділянки саду, та приховували вид на будинок.

#### **Основні риси сучасного голландського саду:**

- невеликі розміри, підкреслений комфорт і затишок, доглянутість, казковість;;
- розпланування – геометричне раціональне, стежкова мережа прокладається так, щоб зручно було підійти до будь-якої ділянки саду і огорожу; будинок розташується в стороні від осі симетрії;
- композиція саду – ярусна, формується рослинами різної висоти: найвищий ярус – дерева, середній – кущі і квіти, найнижчий – ґрунтопокривні рослини;
- головний елемент саду – доглянутий газон, обрамлений міксбордером з квітів та декоративних кущів;
- огорожа – невисока і прозора, вздовж паркану стрижений живопліт з вічнозелених або хвойних рослин; у середині саду ділянки виокремлюються шпалерами з виткими рослинами;
- доріжки – головна алея прокладена між входами у сад і будинок, вона вимощується природним плитняком, натомість стежки періодичного використання відсипаються дрібним гравієм або річковою галькою;
- дерева – висаджують солітерами; у саду одне або два дерева з оригінально сформованою кроною, нерідко використовуються плакучі, низькорослі або карликові

форми. Цінними є екземпляри з декоративною формою листя, яскравим забарвленням, красивою фактурою кори;

- квіти – переважають цибулинні сорти: тюльпани (в квітниках або горщиках), нарциси, гіацинти; активно вирощують багаторічники;
- кущі – традиційно висаджують рододендрони, кизильники, спіреї.
- малі архітектурні форми – стилізовані мініатюрні елементи голландського сільського життя (млин, колодязь, садовий возик з квітами у горщиках), може бути діючий колодязь;
- садова скульптура – гноми, звірі, птахи, виготовляються з фарбованої деревини, кераміки;
- скульптура з рослин – методом топіарної стрижки створюють фігури казкових елементів і персонажів;
- огорож з овочевих грядок.

### **Американський колоніальний сад**

Колоніальний сад був започаткований європейцями, що переселилися на американський континент. Живописна природа заохочувала до пасивного відпочинку у гамаку, плетеному кріслі, на терасі. Сформувалася традиція використання дерев у діжках – рослини підстригали з навмисною недбалістю, що переросло у загальний емоційний характер американського саду. Тому американський сад потребує мінімального догляду. За особливостями формування колоніальний сад відносять до пейзажного, природного. Такі сади максимально наближені до оточуючої природи, особливо за підбором рослин.

#### **Особливості сучасного американського саду:**

- окремими видами американських садів можуть бути сади-прерії, сади-пустелі, сади-луки або ділянки у садах з переважанням злаків у перемішку з бобовими та складноцвітами;
- колоніальний сад зазвичай є квадратного абрису, його засаджують з переважанням лікарських рослин; натомість американський вікторіанський сад тяжіє до європейського образу – він прикрашений ампельними рослинами, входи оформлені хвойними рослинами, клумби невеликих розмірів з красиво-квітучих барвистих квітів;
- рослини висаджуються солітерами; асортимент рослин мінімальний для спрощення догляду;
- квіткове оформлення – великі квітники або килимові клумби;
- розташування на периферії саду гаю з низькорослих дерев і кущів;
- відсутність газону; до будинку примикає невеликий майданчик із твердим покриттям, де розташований куточок для відпочинку із садовими меблями, басейном, барбекю;
- обов'язкова наявність дитячого майданчику;
- доріжки викладають природним каменем або засипають деревною щепою;
- веранди і тераси прилягають до будинку, відкриті, побудовані з дерева з дерев'яною підлогою;
- малі архітектурні форми – перголи і кам'яні скульптури.

### **Контрольні запитання:**

1. Охарактеризувати явище етнографічного саду.
2. Визначити основні характеристики сучасного середземноморського саду.
3. Визначити спільні і відмінні риси між середземноморським мавританським та ісламським садами.
4. Окреслити специфіку голландського саду.
5. Визначити специфічні ознаки американського колоніального саду.
6. Дати визначення поняттям «патіо», «мавританський газон».



## ЛЕКЦІЯ 7. «Сучасні стилі садів. Кантрі (натургарден), модерн, хай-тек, мінімалізм, інсталяція»

На формування сучасних садів впливають фактори, що змінили уявлення про ландшафтний об'єкт як про витвір мистецтва. До числа таких чинників належать: поява новітніх технологій і матеріалів, змінний соціальний устрій суспільства, формування прошарку власників приватних садів, котрі здатні побудувати якісний декоративний сад, схильність суспільства до філософського світосприйняття, осмислення важливості підтримання екологічної рівноваги, вплив мистецтва. З-поміж розмаїття історичних стилів та варіацій ландшафтного дизайну наприкінці XX століття сформувалася течія арт-ландшафтів, які формуються за допомогою символів, тяжіючи до асоціативного безпредметного мистецтва. У таких садах ідея домінує над традицією, переважають новітні технології, відновлювальні ресурси. Арт-ландшафти стають своєрідними лабораторіями з виробництва і просування модерного трактування саду, вони є даниною глобалізації, тому вирізняються інтернаціональним художнім образом. Водночас не зникають з практики ландшафтного дизайнера традиційні види садів, котрі в умовах модернізації і глобалізації перетворюються у синтезовані витвори. Синергія досягається за рахунок використання історичного досвіду ландшафтного мистецтва і новітніх технологій ландшафтного дизайну.

### Сад кантрі (натургарден)

Стиль близький за своїм характером до сільського саду, характеризується скромністю та певною недбалістю, імітацією життя у природі. Такий сад має вигляд натурального, головна його особливість – це екологічність. Він має рости у природній формі, без додавання спеціально створених людиною форм рослин за допомогою топіарної стрижки, екзотичних видів, не притаманних регіону, навмисно збудованих і упорядкованих зелених елементів, що споріднені з регулярним стилем. Емоційне тло такого саду – первозданність, недоторканість природи, злиття з довкіллям.

#### Визначальні риси саду кантрі:

- невимушене поєднання утилітарності і краси;
- розпланування – раціональне, з розподілом саду на природні функціональні локації, які об'єднує головна доріжка;
- невимогливі у догляді посадки місцевих рослин;
- квіткове оформлення – квітники з одно- або багаторічниками, що є традиційними для регіону, огорожені штахетником;
- прості садові форми і матеріали у декоруванні (керамічні глечики, плетені кошики, дерев'яні діжки, тин, човен тощо);
- невибагливі садові меблі, переважно з дерева або лози;
- огорож з грядками-клумбами, розташовується зі зручними підходами до них, вирощуються сезонні та декоративні овочі; грядки можна обшивати дошками або формувати їх підвищеними від рівня землі;
- доповнення палісадником, малими формами, садовими елементами, видами посадок, характерними для місцевості улаштування саду.

Палісадник – територія біля будинку, відгороджена від дороги живоplotом або прозорою огорожею, пересікається доріжкою до будинку. Палісадник використовують для створення кам'янистих гірок, квітників, композицій з кущів та дерев.

Кам'яниста гірка – невеликий декоративний елемент, що імітує гірський ландшафт, улаштований з природного каміння та спеціально підібраних рослин.

### Сад модерн

Стиль модерн у садовому мистецтві відрізняється від модерну в мистецтві і архітектурі. Сад трактується як відкрита кімната, що прилягає до будинку. Основа саду полягає у визначенні модерністами будинку і саду як «машини для житла». Тому для такого саду обов'язково використовують плавальні басейни, тенісні корти, спортивні

споруди та майданчики, які розташовують на відкритому місці, поблизу будинку. Сад модерн являє собою невелику ділянку, розділену на функціональні зони, без створення осьових перспектив, проте, за розплануванням наближений до регулярного саду.

#### Основні риси сад модерн:

- ідея саду полягає у лаконічності дизайну – чим менше, тим краще; композиція саду побудована на принципі контрасту;
- розпланування – раціональне, геометричне, слідує за функцією окремих ділянок, без осьових перспектив;
- для розподілу простору саду використовують східці, тераси, підпірні стінки, живоплоти, трельяжі з виткими рослинами;
- допускається стрижка дерев зі створенням простих форм;
- рослини висаджуються групами, проте домінантами є солітери як символи самотності, тому обов'язковим є улаштування вільного від посадок простору;
- незначна кількість квітів з обмеженим асортиментом: іріси, лілії, флокси, головне у квітах – їх архітектоніка, незвична форма листя і окраски;
- у саду можуть бути присутні екзоти, рослини у спеціально побудованих контейнерах; зазвичай ємності будують з бетону, геометричної форми;
- водойми – невеликі стави вигнутої форми, можуть бути струмки;
- огороження, меблі, садові форми – прозорі, виготовляють з кованого металу, ґрати з ажурним рисунком;
- мощення – різнорозмірними плитами природного каменю або кольорового бетону, викладеними у вигляді геометричного орнаменту, відсіпка щебнем, гравієм.

Підпірна стінка – інженерна споруда, призначена для укріплення рельєфу з перепадами висоти та улаштування терас. Підпірні стінки зонують простір, визначають межі композиційних ділянок, завершують перспективи, протидіють зсувам ґрунту. На підпірних стінках можна улаштовувати фрагменти висячого саду, встановлювати лави, створювати ніші з висадкою сукулентних рослин тощо. Для будівництва стінок використовують натуральні та штучні матеріали (камінь, бетон, цеглу, метал тощо). Підвищену декоративність мають стінки, викладені з валунів, вкритих дереном.

#### **Сад хай-тек**

Стиль саду хай-тек можна вважати авангардним. Для нього характерне застосування сучасних штучних матеріалів, переважно металу, скла, декоративного бетону, та контрастних за кольором рослин. Умовою такого саду є зручність і сучасність. Дизайн саду хай-тек є аскетичним без помітних деталей.

#### Стильові ознаки саду хай-тек:

- геометральність і горизонтальність саду, домінують плоскі рівні поверхні, прямі лінії і прямі кути;
- відсутність живописних перепадів рельєфу, доріжки і майданчики обов'язково з рівною поверхнею;
- улаштування горизонтальних штучних водойм з дзеркалом води або водоспадів, що стікають по скляній стіні;
- улаштування традиційного зеленого стриженого газону;
- для зонування території використовують відсіпку гравієм (галькою) навколо кожної локації або споруди;
- використання матеріалів з полірованою (камінь, метал) або шорсткою (бетон) поверхнею, доповнення садовими формами зі скла; з них будуються підпірні стінки, бордюри, облицьовуються поверхні, виготовляються контейнери для рослин; у якості декоративних елементів можуть використовувати скляні шари і вертикальні поверхні, дзеркала;
- особливий акцент робиться на освітленні саду, яке є функціональним і декоративним, надається перевага лампам з теплим світлом, застосовуються світильники на сонячних батареях;

- рослини мають бути геометричної форми з чітким рисунком крони і листя, за необхідності оформлюються стрижкою;
- будинок у такому саді має бути прихованим.

### **Сад у стилі мінімалізм**

Стиль вирізняється надмірною лаконічністю і простотою, організація ландшафту і догляд за рослинами мають бути зведені до мінімуму. Господарські споруди у такому саду не потрібні, зони відпочинку обов'язково під навісом. Головне завдання – при мінімумі деталей створити виразний дизайн.

#### **Стильові ознаки садового мінімалізму:**

- гармонійне поєднання форм і кольорів, водночас потрібно уникати монотонності, для чого застосовують композиційні прийоми утворення складного ритму;
- асиметричне розпланування з функціонально необхідними плавними елементами;
- чітке зонування за допомогою підірних стінок, габіонів, настилів; допускається утворення перепадів рівнів поверхні землі;
- геометричність форм садових елементів і споруд;
- садові споруди – тераси, майданчики, патіо, перголи;
- рослинність – переважно хвойна, квітучих видів – обмежена кількість, тому домінуючою колірною гамою є зелено-блакитні сріблясті відтінки; квіти висаджуються у спеціальні контейнери, що є різновидом клумби, підбираються з єдиним кольором;
- мощення – бетон, природний камінь, сітчастий метал;
- кількісне обмеження у виборі матеріалів та їх фактури для саду – їх має бути не більше трьох;
- водойма може бути лише геометричної форми, побудованої у вигляді міні-басейну.

**Габіон** – великий кошик, просторова сітчаста конструкція, заповнена сипучими матеріалами, використовується в якості підірних стінок і парканів. Можуть бути декоративними для оформлення зон відпочинку, прикрашання будівельних конструкцій, висаджування рослин, вимощення доріжок. Габіони мають естетичний вигляд і гарні функціональні якості, не потребують ремонту та особливого обслуговування. Коробові габіони виготовляються з сітки із зварених металевих прутків або плетінням дроту.

### **Сад-інсталяція**

Інсталяція, як форма мистецтва, трактується як просторова композиція, створена дизайнером з різноманітних елементів, котрі на перший погляд ніяким чином не пов'язані один з одним. Мета дизайнера – сполучити звичайні речі у групи і сукупності за творчим задумом і наділити свій витвір особливим символічним змістом. Будь-який предмет може бути потрактованим як витвір мистецтва.

Провідною ідеєю ландшафтних дизайнерів кінця XX – початку XXI століття, що створюють сади-інсталяції, є заклик до збереження природного середовища. Вони акцентують на протиставленні штучних матеріалів і предметів, що не мають нічого спільного з ландшафтом, і неторкнутому довкіллі. Через застосування незвичних матеріалів і переметів сади-інсталяції мають ексцентричний вигляд, тому не набули популярності у ландшафтному дизайні широкого використання, проте на початку свого розвитку вони завжди були акцентними елементами ландшафтних виставок і шоу. Поступово сади-інсталяції набирають ваги як змістові елементи ландшафтного урбаністичного дизайну, котрі не потребують великих територій та особливого догляду, натомість привертають увагу за рахунок різкого контрасту з природою.

#### **Стильові ознаки саду-інсталяції:**

- ідея-маніфестація, ідея-виклик – є основоположною рисою саду; такий сад не створюється заради відпочинку, натомість він має нашоувхувати на роздуми про глобальні проблеми збереження природного середовища;
- відсутність культурних рослин, замість них висаджують бур'яни;

- дизайн саду зі штучних матеріалів і розрізнених предметів – з них створюються скульптурні форми за певним творчим задумом.

**Контрольні запитання:**

1. Визначити основоположні відмінності між стилем кантрі (натургарден) та історичним стилями пейзажного типу.
2. Окреслити специфіку мінімалістичних стильових напрямів сучасних садів.
3. Охарактеризувати відмінності між стилем хай-тек і мінімалізмом.
4. Дати визначення поняттям «підпірна стінка», «габіон».

**ЛЕКЦІЯ 8. «Графічна мова ландшафтного дизайну. Ескізна та проєктна графіка»**

Графіка є складовою частиною творчого процесу створення ландшафтного проєкту. Вона присутня на усіх стадіях проєктування. Кінцева мета графіки – зображення об'єкта ландшафтного дизайну у вигляді креслеників. Ландшафтна графіка спирається на нарисну геометрію, використовує засоби графічного мистецтва, будується на основі знань з дендрології та психології.

Нарисна геометрія забезпечує можливість правильно зображувати об'ємно-просторові предмети на площині, рисунок надає наочності та визначені художньо-естетичні якості зображуваним об'єктам, знання з ботаніки і дендрології дозволяють безпомилково зобразити декоративні ознаки порід, знання з психології допомагають оптимально закомандувати проєктований об'єкта.

Видом графіки, яким послуговуються ландшафтні дизайнери є архітектурна графіка, що є універсальним засобом для творчого проєктування.

Архітектурна графіка – особливий вид графічного мистецтва, за допомогою якого зображується об'єкт проєктування або реконструкції. За допомогою прийомів архітектурної графіки виявляють художні якості об'єкта і його деталей (наприклад, паркової перспективи, зображення архітектурних форм тощо). Для розв'язання завдань ескізування призначений архітектурний рисунок.

Архітектурний рисунок – це рисунок від руки (начерк, зарисовка, ескіз), який виконується у процесі розроблення дизайнерського проєкту. Він може бути технічним засобом для виконання конкретного завдання (схеми, обмірні кроки, кресленики), для якого потрібно володіти графічною майстерністю. Характер архітектурного рисунку коливається від ступеню складності від швидкого начерку до детально опрацьованого рисунка.

Начерк – це початкова стадія будь-якого рисунку. У начерку відбиваються важливі моменти творчого пошуку: завдання, ідея, методи і засоби її розв'язання і реалізації в натурі. Цінність начерку полягає у можливості швидкої фіксації дизайнерського задуму. Виконується м'якими матеріалами (вугілля, олівець, кольорові олівці), що дозволяють швидко і вільно продемонструвати творчий задум на папері. Начерк у кольорі сприяє розкриттю загального колориту усього дизайнерського проєкту.

Ескіз, є підготовчим рисунком, який віддзеркалює процес пошуку образу майбутнього дизайнерського рішення. Ескіз може виконуватися засобами рисунку на око або за допомогою креслярських інструментів і засобами креслення. Завжди важливо дотримуватися масштабу і пропорцій, показувати майбутній дизайн-проєкт в ортогональних проєкціях. Обов'язково слід враховувати об'єктивні особливості зорового сприйняття, коли виконується начерк або зарисовка перспективного виду.

Начерк і ескіз є засобами фіксації ідеї з необхідними графічними поясненнями деталей творчого задуму. Вони призначені для спілкування між дизайнером і замовником, тому ці графічні матеріали мають наочно відтворювати те, що потрібно вербалізувати.

Ясне уявлення про якість та реалістичність дизайнерського рішення надає сукупність креслеників: генеральний план, плани ділянок і окремих садових споруд, дендроплан,

розрізи і перетини, розгортки, перспективи. Сюди ж додаються окремі креслення для конкретного елементу ландшафтного об'єкта.

Проектні кресленики – це будівельні документи, що виконуються відповідно до вимог державних будівельних норм і стандартів проектування. Нормативні вимоги впливають на техніку виготовлення кресленика.

Кресленики поділяються на три види:

- в ортогональних проєкціях – умовне зображення об'єкта у масштабі: генеральний план, дендроплан, план, розріз, фасад, фрагмент споруди, деталі, розгортки;
- у перспективній проєкції – об'ємно-просторове зображення з висоти людського ока для побудови багатопланових картин і тіней: перспективи видів, окремих споруд, панорами;
- в аксонометричній проєкції – умовне об'ємно-просторове зображення за визначеними кутами для наочного виявлення об'єму, виготовляються в окремих випадках, коли потрібно показати простір або об'єкт у цілому, без перспективних скорочень.

Масштаби креслеників визначаються нормами архітектурно-будівельного проектування, не можуть бути довільними.

Кожен вид проєкції призначений для підкреслення специфіки об'єкта проектування. Відмінності видів проєкцій віддзеркалюються в обраній архітектурній графіці. Генеральні плани і дендроплани виконують у лінійній графіці з додаванням кольору, плани і розрізи споруд – у лінійній графіці, з обов'язковим проставленням розмірів, фасади і перспективи – у тональній і кольоровій графіці із застосуванням світлотіні.

Не відхиляючись від нормативних вимог до проекту у кожному конкретному випадку обирається індивідуальний графічний стиль подачі – індивідуальні графічні прийоми, засоби, техніка зображення, яка сприяє найкращому розкриттю дизайнерського задуму і характеру проєктованого об'єкта. Для усього проекту потрібно обирати єдиний оптимальний спосіб зображення для уникнення різночитання творчого задуму на різних стадіях проектування. Винятком є будівельні і робочі креслення, які мають виконуватися у суворій відповідності до норм і правил.

Композиційна структура проекту має забезпечувати легку орієнтацію у задумі та можливості його реалізації. Інформація має подаватися у визначеній послідовності та бути легко сприйнятою усіма зацікавленими особами (замовником, будівельниками, дендрологом тощо). Читаність, наочність і виразність креслеників досягається відповідним розташуванням елементів проекту, розмірних ліній, взаємозв'язку проєкцій, одним масштабом. Специфіка дизайнерського проекту дозволяє суміщати зображення великих планів із фрагментами видів, загальних форм із зображеннями окремих деталей, панорам з розгортками тощо. Кресленики садових споруд або малих архітектурних форм доцільно доповнювати зображенням середовища – елементами антуражу і стафажу з обов'язковим рисунком людини поряд для унаочнення масштабу і пропорцій.

Для представлення готового дизайнерського проекту замовнику доцільно виготовляти демонстраційні креслення, які найбільш чітко та рельєфно відображують майбутній об'єкт. Такі креслення краще за все виконувати в кольорі. Вони можуть не містити розмірів, але мають бути наочними й виразними. Унаочнення задуму досягається синтезом різноманітних графічних технік, якими володіє дизайнер – це може бути ручна графіка або комп'ютерна.

Ландшафтне проектування – метод ландшафтної архітектури, який передбачає розробку проєктів із перетворення і формування відкритого простору середовища та виготовлення проєктної документації.

Для реального проектування здійснюються передпроектні роботи, які виконуються до початку процесу проектування: виконується топографічна і подеревна зйомка місцевості, викреслюється опорний план існуючого стану ділянки проектування, фотофіксація.

На підставі отриманих креслень передпроектних робіт за методом ландшафтного проектування дизайнер розробляє такі кресленики і наочні демонстрації:

- ескіз – схема розташування усіх елементів озеленення з врахуванням зонування і розташування споруд і малих архітектурних форм. Виконується у кольорі . доповнюється графічними зарисовками перспективних видів. Виконується на підставі форескізу, затвердженого замовником;
- генеральний план – основне креслення ландшафтного проєкту, дає уявлення про розташування всіх елементів на місцевості, при цьому враховуються можливі зміни рельєфу. Генплани ландшафтних об'єктів виконуються в масштабах 1:500, 1:200, 1:100. На генплані зображуються всі елементи середовища: архітектурні споруди, малі архітектурні і садові форми, рослинність, водні пристрої, декоративна скульптура, доріжково-стежкова мережа з декоративним покриттям тощо;
- план зонування – креслення плану території, на якому показані межі різних функціональних зон (вхідна, тихого відпочинку, активного відпочинку, експозиційна тощо);
- дендрологічний план виконують на основі генплану, у тому ж масштабі. На цьому кресленні спеціальними умовними позначеннями показуються поодинокі хвойні та листяні дерева й кущі, групи, масиви, інші види посадок, квітники. Графічне зображення нових проєктованих насаджень має відрізнятися від існуючих;
- робочі креслення – розробляються для проєктів малих архітектурних форм, водних пристроїв, квіткових композицій, альпінаріїв, рокаріїв, розаріїв, рисунків мощення. До складу робочих креслень входять: розбивочні кресленики планування і посадкові кресленики. На розбивочному кресленні виконується прив'язка доріжково-стежкової мережі, зазначаються типи конструктивного покриття, підраховуються основні об'єми. На посадковому кресленні показують прив'язку посадочних місць зелених насаджень (дерев і кущів) із зазначенням породи та кількості рослин, місця влаштування квітників, газонів;
- поперечні профілі (розгортки) – передбачають зображення усіх елементів, котрі дають уявлення про загальну композицію ландшафтного об'єкта, вертикальні та горизонтальні членування, світлотіньову характеристику, про зв'язки малих архітектурних форм із навколишнім простором;
- розрізи – проєкції перерізів ландшафтного об'єкта на вертикальні перерізувальні площини. Обов'язкові поздовжні та поперечні розміри всіх елементів. На розрізах вказують усі видимі елементи, дерева, кущі, малі архітектурні форми, обладнання, що проєктуються на перерізувальну площину. Вертикальні позначки-рівні мають прив'язуватися до існуючого рельєфу;
- макет (або комп'ютерна 3D модель) – просторова модель об'єкта озеленення, виконана з різних матеріалів у зменшеному масштабі. Макет слугує для демонстраційних цілей перевірки та ілюстрації проєктних рішень. Макет, краще унаочнює ландшафтний об'єкт, ніж ортогональне креслення. Він уможливорює наочне виявлення зв'язку архітектури з ландшафтным середовищем. Макет дає змогу краще відчувати архітектурну пластику форм і розміри простору, допомагає творчому пошуку і дозволяє перевірити правильність основних просторово-композиційних ідей.

#### **Контрольні запитання:**

1. Визначити відмінності між ескізною і проєктною графікою ландшафтного об'єкта.
2. Охарактеризувати види архітектурної графіки для ескізування.
3. Перерахувати які кресленики входять до ландшафтного проєкту.
4. Мета і завдання об'ємного макету ландшафтного об'єкта.

5. Що таке передпроектні роботи і якими креслениками вони результатуються.

## **ЛЕКЦІЯ 9. «Основні природні засоби ландшафтного дизайну. Рослинні угруповання, відкриті простори, водні устрої, геопластика»**

Проектування ландшафтного об'єкта має бути підпорядковане чітко сформованій ідеї. Цілісність проєктованої композиції зберігається за умови закономірної зміни пейзажних видів, котрі формуються у розвиток сюжетної основи, призначеної для сприйняття під руху від одного пейзажного виду до іншого. Такий прийом логічної побудови зміни пейзажних картин і видів дозволяє уникнути одноманітності, монотонності інформації та створити сад з постійною зміною емоційних вражень.

Об'ємно-просторова структура ландшафтного об'єкта складається з низки взаємопов'язаних об'ємних і площинних елементів. До об'ємних належать: рельєф, каміння, деревна та кущова рослинність, архітектурні споруди, малі архітектурні і садові форми. Площинним елементами є: водойми з дзеркалом, галявини, луговини, партери, газони, майданчики, доріжково-стежкова мережа.

Об'ємно-просторові структури поділяються за типами формованих просторів: закриті, напівзакриті, відкриті.

Закриті простори – найрозповсюдженіший тип у парках і садах, у них переважають об'ємні елементи при малозначності площинних і горизонтальних, чим зумовлена обмеженість огляду простору; формується за рахунок щільності і зімкнутості крони дерев, утворюють ареали тіні;

Напівзакриті простори – формуються рослинами з меншою щільністю крони, такі простори краще проглядаються, візуально з'єднуються з сусідніми ділянками;

Відкриті простори – формуються територіями з площинними елементами, тут домінують горизонтальні поверхні, що обумовлює значну видимість вдаль та ушир; утворюють ареали світла.

### **Рослинні угруповання**

Рослинні угруповання є основним компонентом у ландшафтному дизайні. Рослинність поділяється на три види: дерева, кущі, трав'янисті рослини.

Дерево – велика, багаторічна, дерев'яниста рослина, яка має вторинні гілки, котрі ростуть на єдиному головному стеблі або стовбурі, з ясно вираженим домінуванням стовбура над вторинними гілками. Дерева мають крону, штаб (стовбур), кореневу систему, вони довговічні. За висотою поділяються на три групи:

- високі 20-30 м (першої величини): кедр сибірський, ялина звичайна, сосна звичайна, дуб черешчатий, клен гостролистий, липа крупнолистна;
- середні 12-20 м (другої величини): клен польовий, каштан кінський, вільха чорна, ясень американський,
- низькі 8-12 м (третьої величини): клен Гиннала, багряник, верба, ялівець звичайний.

Кущ – рослина, яка має кілька стовбурів при відсутності домінуючого головного, гілкування куща починається на рівні ґрунту% форми крони різноманітні: шароподібні, сніпоподібна, подушкоподібні, розлогі, поздовжньо-овальні, конусоподібні, розпростерті. Кущі мають надземну та підземну частини. За висотою поділяються на три групи:

- високі 3-5 м (першої величини): глід, клен Семенова, клен татарський, калина звичайна, гордовина;
- середні 1-3 м (другої величини): бирючина, бересклет, спірея Ванн-Гутта;
- низькі 0,5-1 м, (третьої величини): спірея Бумольда, спірея японська, лаванда, стефанандара.

Трав'янисті рослини (трави) – життєва форма вищих рослин. Трави мають листя і пагони, що відмирають в кінці вегетаційного періоду на поверхні ґрунту. Вони не мають

постійного деревного стовбура над землею. Трав'янисті рослини бувають однорічними, дворічними або багаторічними; квітучими або орнаментальними.

Із дерев, кущів і трав'янистих рослин утворюють різноманітні угруповання з врахуванням наступних чинників: біологічних властивостей рослин зокрема швидкість росту та довговічність рослин, потребу в інсоляції та їх архітектурно-художніх характеристик (щільність крони, рисунок гілкового каркасу, сезонна зміна кольору, декоративність квітів і листя тощо).

Головним елементом створюваного ландшафтного об'єкта є дерева. Вони визначають пропорції та форму пейзажів, розподіляють простори і створюють контраст між відкритими і закритими просторами, започатковують силует, структуру, обрамлення, тло і тон пейзажу, його настрій.

### **Деревно-кущові угруповання**

Під час формування об'єктів ландшафтного дизайну найчастіше застосовуються деревно-кущові угруповання, котрі можна розрізнити за відмінністю розмірів і форми: масив, гай, ландшафтна група, алея, одинак (солітер), жива огорожа, вертикальне озеленення.

Масив – формується біологічно стійким угрупованням деревної та кущової рослинності, що оптимально сполучається за декоративними характеристиками. Ділянка масиву становить площу 0,5–20,0 га, складається з деревних та чагарникових насаджень у поєднанні з галявинами та луками, майданчиками та доріжково-стежковою мережею. Рослини розміщуються компактно, утворюючи щільну масу. Масив сприймається з далекої відстані.

Розрізняють паркові масиви з однопородними насадженнями горизонтальної зімкнутості (сосновий бір) і змішане насадження вертикальної зімкнутості з наявністю підліску. У змішаних масивах у центрі домінує одна або дві породи, на краю – змішані породи, котрі своєю декоративною кроною створюють живописний ефект порізаної кромки. Для досягнення плавного переходу від масиву до галявини висаджують чагарники.

Гай – елемент садово-паркового пейзажу площею 1,0-1,5 га, що складається переважно з однієї деревної породи і проглядається майже наскрізь між деревами (березовий, дубовий, липовий гай). Естетичний ефект утворюється за рахунок контрасту об'ємних форм дерев і просторів між ними. Дерева добирають за декоративністю стовбуру, фактурі і кольору кори, формі гілкового каркасу і крони, формі листя. Гай може використовуватися як перехідна ланка від масиву до відкритого простору. Сприймається з близької відстані.

Ландшафтна група – вид зелених насаджень, що складається з кількох деревних рослин, які утворюють самостійну рослинну композицію, розташованому ізольовано на відкритому просторі. Художній ефект досягається контрастом групи і простору, що споріднює ландшафтну групу з солітером. Формування групи ґрунтується на дотриманні вимог найкращої природної взаємосумісності рослин.

Розрізняють: прості однопородні групи, що складаються з одного виду рослин, і складні різнопородні групи, що включають кілька видів чи форм дерев і кущів. Зазвичай, у групу висаджують непарну кількість рослин, хоча вибір залежить від традицій регіону або стилю саду. Виділяють домінуючу породу або рослину, яка створює центр композиції, інші рослини мають бути підпорядкованими і підкреслювати декоративність домінуючої породи (рослини). Одродні групи вирізняються чітким силуетом, натомість різнопородні формуються на основі гармонійного поєднання декоративних якостей рослин.

За формою групи можуть бути: сферична, конусоподібна, циліндрична, однарусна, багаторусна, симетрична, асиметрична, розсипчаста тощо.

За величиною ландшафтні групи поділяються на: малі групи, з діаметром проєкції крони до 25 м і кількістю дерев до 5 екземплярів; середні – з діаметром до 50 м і кількістю



дерев до 11 штук; великі – з діаметром до 80 м і кількістю дерев до 20 штук. Відстані між деревами визначають з врахуванням біологічних особливостей породи і властивостей ґрунту.

У групових композиціях розповсюджене використання кущів як додаткових елементів або, навіть, утворення самостійних чагарникових ландшафтних груп. У якості доповнень деревних композицій кущі забезпечують колірний контраст, створюють щільний край групи, що звисає до землі, об'єднують групу у цілісну композицію, формують виразний силует і об'єм групи, продовжують тривалість квітучості.

Алея – лінійне насадження вздовж паркової дороги або вулиці, яке складається з дерев або дерев та кущів, які розміщені симетрично відносно вісі дороги та відносно одне одного. За призначенням алеї бувають головні, другорядні, під'їзді, прогулянкові. Художній ефект досягається ритмом силуетів крон і стовбурів дерев, що уходять у перспективу.

Існують два типи алеї:

- замкнуті алеї, які утворювали дуже тіністі тунелі за рахунок переплетіння над дорогою крон дерев, часто такі алеї звершуються видом на скульптуру, фонтан, квітник або солітер; відстані між деревами 3 м, крони зімкнуті, прилеглі простори не проглядаються;
- відкриті алеї – сформовані густими рядковими насадженнями у вигляді шпалер на партерах, або ж неформованих стрижкою дерев, крони яких не змикаються; відстані між деревами 5–12 м, крони не змикаються, прилеглі простори відкриті, на дорогу проникає активне сонячне світло.

Застосовують різноманітні прийоми обсадки алеї:

- прості дворядні алеї, утворені рядами дерев, що самотньо стоять з обох боків доріжки; ряди дерев можуть обсаджуватися живоплотами з одного або з обох боків;
- складні (багаторядні) алеї, які мають по кілька рядів дерев з доріжкою посередині; можуть бути з дома доріжками, у цьому випадку формується розділова смуга з рядом посадок.

Одинак (солітер) – ландшафтний прийом розміщення самотніх насаджень на відкритому просторі (дерев, кущів або великих трав'янистих рослин), які виділяються своєю архітектонікою або привертають особливу увагу. Огляд солітеру відбувається з усіх боків, тому форма рослини має бути яскраво індивідуальною.

Ареал візуального впливу одинака визначається окружністю з радіусом, що дорівнює висоті рослини у період її повного розвитку. Врахування цього показника дозволяє створити найкращі умови для огляду солітера та викликати запрограмовані сюжетом емоції.

Для деревного одинака переважними якостями є декоративні – форма крони, її щільність і фактура, сезонна зміна кольору листя, рисунок гілкового каркасу. Форма крони може бути: розкидиста, пірамідальна, колоноподібна, шароподібна, овальна, парасолькоподібна, плакуча, розпростерта

За способами використання одинака у композиціях існують варіанти:

- солітер є головним елементом, фокусуючи увагу – об'ємна домінанта у відкритому просторі;
- солітер є акцентом – розташовується на тлі однорідного щільного насадження;
- солітер є елементом структурування простору – використовують кілька дерев, які нівелюють монотонність великого простору;
- солітер є підсилюючим елементом у композиції – працює як акцент, що контрастує або доповнює емоційну ідею сюжетної композиції.

Жива огорожа (живопліт) – щільна зімкнута рядова посадка дерев або кущів однакової висоти, які утворюють зелену стіну. Використовують для розмежування або огороження окремих частин садово-паркового об'єкта. Виконують декоративну,

санітарно-гігієнічну, маскувальну, огорожувальну функцію, а також можуть бути тлом для солітеру. Головна вимога до такої огорожі – її непрозорість. Важливою декоративною якістю при формуванні живоплоту є вертикальна бічна поверхня і рівномірна горизонтальна лінія верхнього обрису крон без окремих домінантних вертикалей.

Посадки для живої огорожі здійснюють у шамотному порядку. Рослини для огорожі добирають з врахуванням витримки до формування обрізкою. Залежно від призначення живоплоту формують різної висоти: низькі – висотою 0,5–1 м, середні – висотою 1–2 м, високі – висотою понад 2 м.

Живі огорожі влаштовуються у вигляді одно-, дво-, і трирядних посадок, іноді утворюючи яруси. Створюють живоплоти із хвойних та листяних рослин, які мають щільну крону (тис ягідний, туя західна, самшит вічнозелений, бирючина звичайна, граб звичайний, пухироплідник калинолистий, кизильник блискучий тощо).

**Вертикальне озеленення** – один із прийомів озеленення, який використовується для декорування фасадів будівель, паркових споруд, спеціальних ажурних садових споруд, вертикальних зелених стін та інших об'єктів з використанням деревоподібних ліан, витких та ампельних рослин. Крім створення декоративного ефекту за допомогою вертикального озеленення будівлі захищають від перегріву, шуму і пилу.

Створення зелених стін дозволяє ізолювати закриті, замкнуті, призначені для усамітнення куточки. Використовуючи вертикальне озеленення, можна підкреслити вирашні елементи архітектурної споруди і приховати невдалі. Вертикальне озеленення є гарним тлом для квіткових композицій.

Розміщення рослин вертикального озеленення вимагає встановлення спеціальних опор. Розрізняють наступні типи вертикального озеленення: підвісні корзини, пристінні контейнери, різноманітні трельяжі, решітки, каркаси, перголи, на яких розміщують виткі або ампельні рослини.

### **Квіткове оформлення**

Квітковим оформленням називають є зовнішнє оздоблення простору перед будинками і спорудами, уздовж пішохідних трас руху, а також окремих ділянок або експозицій в садах і парках засобами компонування рослин, що організовані в певну планувальну композицію.

До типів квіткового оформлення належать: квітники, клумби, бордюри, рабатки, міксбордери, поодинокі посадки, групи, масиви, модульні сади, моносади, арабески, гірлянди, вази, квіткарки тощо.

**Квітник** – частина земельної ділянки, що має правильну геометричну або довільну форму (серед газонів або окрема), на якій вирощують однорічні, дворічні чи багаторічні квіти в різноманітних композиціях. Залежно від конфігурації ділянки квітники можуть бути різноманітної форми, як геометричної так і довільної.

До композиції квітника включають окрім квіткових насаджень доріжки, газон, скульптури, композиції з каміння.

**Клумба** – це квітник невеликої площі, що має суворі геометричні форми і простий рисунок крупного членування. Створюють їх із однорічних і дворічних квіткових рослин, часто використовують багаторічники. Застосовуються низькорослі, компактні, яскраво забарвлені рослини зі щільною насиченою фактурою. Клумби поділяються на прості та складні. На простих висаджують квіткові рослини одного виду; на складних – рослини двох-трьох видів або сортів. Комбінуються різні види для отримання ефектної композиції.

Клумби розрізняються за кольірним вирішенням: монохромні і поліхромні.

За конструктивними характеристиками клумби можуть бути:

- заглиблені – розташовуються нижче рівня газону чи мощення;
- пласкі – улаштовані на рівні газону чи мощення;
- підвищені – побудовані на невисокому цоколі або у контейнері з низькими бортами;

- шатрові – з підвищеною середньою частиною і знижених краях, мають півсферичну форму, часто є острівними компонентами композиції.

**Бордюр (окрайок)** – вузька смужка завширшки 10–30 см, що утворюється з одного або двох рядів низьких квіткових рослин певного виду або сорту. Окрайками оформлюють краї клумб або рабаток, щоб виділити їхні обриси.

**Рабатка** – вузька довга смуга з квітів у партерах, вздовж доріжок, на бульварах, вулицях. Рослини розташовують у вигляді геометричного орнаменту або мальовничого рисунку. Зазвичай рабатки монотонні та статичні, для порушення одноманітності використовують розриви з висадкою кущів. Створюють їх із однорічників і дворічників, у парках – із багаторічників.

За довжиною рабатки ділять на короткі 2–5 м і середні 7–9 м. Ширина залежить від використовуваних рослин і коливається від 0,5 до 2,0 м. За профілем рабатки бувають однібічними і двобічними. Від меж мощення вони відокремлюються смугою газону завширшки не менше 0,5 м.

**Міксбордер** – мальовничий і своєрідний вид квітника безперервного квітання. Основним принципом його побудови є багаторазове (із ранньої весни до пізньої осені) квітання, що досягається використанням відповідних видів і сортів однорічних, дворічних і багаторічних рослин. Рослини розташовуються живописними плямами або за геометричним рисунком.

Зазвичай у міксбордері налічується 10–25 одиниць рослин. Інколи міксбордер переривається каменистою доріжкою або майданчиком, вкритим галькою. Композиційно міксбордер може бути вирішений у площинному або ступінчастому вигляді.

За габаритами міксбордер має ширину 2–4 м, довільну довжину, або 20–30 кв. м якщо міксбордер нелінійний.

**Поодинокі посадки (солітер)** – одиночно висаджена велика декоративна рослина з ефектним листям, квіткою або суцвіттям. Зазвичай розташовують на газоні для привертання уваги до певної ділянки саду.

**Група** – являє собою квіткову пляму з кількох рослин. Часто використовується при оформленні архітектурних споруд або малих форм, для виділення певної локації. Створення плавного переходу від чагарникових посадок до газону. Головний принцип формування груп – це природність форми.

**Масив** – регулярні або живописні посадки рослин на площі 2–30 кв. м, що квітнуть у визначений час. Від групи відрізняється збільшеними розмірами. Зазвичай масиви улаштовують як великорозмірні однорічні плями на газонах (тюльпани, нарциси, флокси, хризантеми, чорнобривці тощо).

**Модульні сади** – квітова композиція, що складається з геометричних елементів правильної конфігурації. Невеликі модульні ділянки можуть додаватися до мощення з бетонних плит. На модульних ділянках створюються композиції з низькорослих кущів, листяно-декоративних трав'янистих рослин, квітів. Інколи додаються галька, черепашник, гравій тощо. Зелені насадження поєднуються з об'ємними садовими елементами. Квітники у таких садах заглибленого типу.

**Моносад** – це сад одного виду рослини: розарій, тюльпанарій, жоржинарій тощо. У розаріях троянди висаджують на тлі газону, а також посеред плиткового або рівнистого мощення. На газонах їх можна розмішувати групами вільної або геометричної конфігурації. Крупні розарії можна розділити доріжками на окремі ділянки, а також включити до їхнього складу майданчики для відпочинку. В оформленні моносаду вводяться садові форми та композиції з каміння.

**Арабеска** – невелика за площею пласка або підвищена клумба складної форми, що нагадує рисунок листя, завито, гірлянду або вінок. Квітник має однойменну назву зі складним орнаментом, утвореним сполученням стилізованого листя, квітів, геометричних фігур, написів арабською мовою. Також може бути елементом оформлення партеру.

Гірлянди – ланцюг з гілок, квіток або насаджень з витких рослин, прикріплених до опори вздовж тротуарів вулиць для огороження виходу на проїжджу частину вулиці.

Ваза і квіткарка – локальні композиції з рослин, розміщені в будь-якій ємності. Для них застосовуються багатобарвні, великокущові квіткові рослини. У крупні вази і квіткарки висаджують декоративно-листяні багаторічні, мініатюрні чагарники й менші за розміром квіти. Квіткові композиції у вазах та квіткарках можуть бути елементами різноманітних архітектурно-ландшафтних композицій.

### **Композиції з рослинами**

Окремим видом ландшафтних композицій є сполучення квіткових угруповань і каміння. Такими є рокарії і мінірокарії, альпінарії і мініальпінарії, кам'янисті стінки, альпійські і кам'янисті сади, морени, альпійські галявини.

Рокарій – площинна композиція з рослин і каменів, подекуди з включенням води (струмки, декоративні басейни). Їх створюють на відкритому сонячному місці. Для рокаріїв використовують каміння однієї породи з грубим обломом. Композиція утворюється з декількох крупних кам'яних брил і великої кількості дрібних каменів. Рослини добирають за принципом колористичної єдності та гармонійності із іншими елементами ландшафту.

Мінірокарій – тип модульного квітника, який може розміщуватися в декоративних контейнерах або у спеціально створених ємностях. Мінімалістична кам'яниста композиція повністю повторює зовнішній вигляд великого рокарія, відповідає розмірам і асортименту використовуваних рослин – це карликові сорти рослин і повільно зростаючі ґрунтопокривні види. Обов'язковим елементом є туфові камені з висадженими на них рослинами.

Альпінарій – висотна композиція, яку влаштовують на природному або штучному рельєфі здебільшого з підпирними стінками, кам'яними огорожами, декоративними басейнами. Для створення альпінарія використовують природний камінь, гальку, пісок, а квіти доповнюють мохом, кущами, карликовими деревами. Для альпінарію властивим є добір рослин гірських ландшафтів.

Мініальпінарій подібний до мінірокарія, відрізняється використанням рослин винятково високогірної флори.

Кам'яниста стінка – ландшафтна композиція з каменів і квітів. Найчастіше її використовують для оформлення схилу або тераси. У її ландшафтному оформленні використовуються переважно ампельні рослини.

Альпійський сад – спеціально організований ландшафтний простір, призначений для показу високогірних альпійських рослин в умовах, наближених до природних. Альпійський сад найкраще влаштовувати на природних кам'янистих ділянках і створювати з низькорослих рослин із рясним, барвистим цвітінням. У структуру альпійського саду включають композиції з альпійської флори (мініальпінарії, альпінарії, альпійські гірки, альпійські галявини тощо) і декоративні доріжки. Альпійські рослини можуть рости в щілинах між плитами або камінням доріжок.

Кам'янистий сад – спеціально організований ландшафтний простір, утворений з композицій з каменів і квітів (мінірокарії, однорівневі та багаторівневі клумби, кам'янисті стінки, рокарії, морени, квіткові галявини тощо). Добирають асортимент різноманітних однорічних й багаторічних рослин, екзотів, суккулентів, доповнюють кущами й сланкими хвойними рослинами.

Морена – штучний кам'янистий устрій, створений з обкатаних великих і дрібних каменів на субстраті з ґрунтової суміші. Морена може бути елементом альпійського і кам'янистого садів. Вона являє собою невеликий насип на пологому схилі, на якому вирощують найбільш цінні та примхливі рослини. Морена має бути оптимальною за рівнем зволоженості.

Альпійська галявина – імітує рослинні групи альпійського високогір'я. Улаштовується як елемент альпійського саду. Асортимент використаних видів дуже специфічний і містить винятково дикі рослини високогірного поясу.

### **Відкриті простори**

Відкриті простори – формуються територіями з площинними елементами, можуть бути: замкнутими, зверненими, розкритими. Типологія визначена характером розташування складових елементів ландшафтного об'єкта, що обрамлюють відкритий простір.

- замкнені простори оточені з усіх боків об'ємними елементами;
- звернені простори оточені елементами, котрі направляють погляд і сприйняття у потрібному напрямку за межами цього простору;
- розкриті простори не мають візуальних обмежень в усіх напрямках. Відчуття відкритості виникає коли лінійний розмір простору більший ніж 200 м, при висоті огорожувальних елементів до 15 м.

При проектуванні відкритих просторів обов'язково потрібно оцінювати їх потенційну освітленість і затіненість, для цього обриють оптимальні розміри простору і висоту огорожувальних посадок.

До відкритих просторів відносяться: газони, галявини, лужечки, майданчики, водойми з водним дзеркалом, партери квіткове оформлення, газон.

Галявина (галява, прогалина) – відкритий простір у парку або невелика ділянка вільна від дерев та кущів або з поодинокими розміщеними деревами і кущами. Галявини поділяють на малі (0,25 га), середні (до 1 га) і крупні (понад 2 га), ширина їх складає відповідно 1,5–2, 2–4, 4–6 висоти оточуючої деревної рослинності на узліссі.

Лужечок – невелика за розмірами ділянка відкритого простору вільної живописної форми, може бути вкрита самосійним газоном або природним травостоєм.

Партер – відкрита частина простору, розташованого на плоскому рельєфі, що має геометрично правильну форму. Зазвичай партер буває прямокутної форми з відношенням боків 1:3 до 1:7. Основні вимоги до партеру: єдність і всеохоплення для очей. Краще за все партер оглядається з певного підвищення. Існує три типи партерів: газонний, квітковий та змішаний. Партер, оформлений газоном, називається газонним, квітниками – квітковим. У партерах змішаного типу переважає газон, доповнюється квітником. Газонний партер може бути збагачений скульптурою, вазами, формованою зеленню, водоймою геометричної форми.

Газон – штучне або природне дернове покриття певної ділянки однорідної території, яке створюється посівом і вирощуванням дерноутворювальних трав (переважно багаторічних злаків) або дернуванням.

Газон може бути фоном для насаджень і паркових споруд, і самостійним елементом ландшафтною композиції. Газони поділяються на декоративні, дикі, мавританські, спортивні, спеціального призначення:

- декоративні – можуть бути партерними – найбільш ефектними, з ідеально рівною поверхнею, і звичайними – менш вибагливими, у яких допускаються незначні нерівності та невелика кількість бур'янів;
- дикі – газони із природного травостану, який регулярно підстригається та підживлюється і має задовільні якісні показники;
- мавританські – з декоративним трав'яним покриттям, в складі якого крім злакових трав присутні польові квіти;
- спортивні – зі щільним стійким до витоптування дерновим покриттям;
- газони спеціального призначення – влаштовуються на схилах, відкосах доріг та гідротехнічних споруд.

### **Водні устрої**

Застосування різноманітних водних устроїв підсилює естетичний вплив ландшафтних композицій, забезпечує створення мікроклімату, покращує його екологічні параметри. Сфокусувати увагу глядача на водному устрої можна використовуючи підсвічування, відділяючи його газоном, висаджуючи рослини поблизу берега.

При утворення водних об'єктів використовують здатність води до руху, декоративність, багатство кольорів та звуків, що властиві воді. Для водних пристроїв вода використовується у статичному та динамічному станах.

Різноманітність та значущість декоративного ефекту, ступінь його художнього впливу залежить від об'єму та потужності водного потоку, його висоти, ширини, сили та швидкості падіння, рисунку потоку і струменів.

### **Динамічні водні пристрої**

Динамічна форма з рухомою водою створює емоційний вплив завдяки потужності потоку води і висоти її падіння. Такими є джерело, струмок і потічок, водоспад, каскад, канал, фонтан.

Джерело – камерний водний пристрій, краса забезпечена повільним рухом струменя води. Сприймається з близької відстані. Джерело має виходити із землі та обрамлюватись камінням, вологолюбними кущами, багаторічними трав'янистими рослинами. Виведення струменя влаштовується через розщелину у скелі природного походження або у спеціально складеній з каменю стінці, через отвір у відокремленому великому камені. Для цього обирають камені красивої форми, котрі стануть локальними акцентами у просторі. У регулярному стилі для джерела влаштовують ніші, вихід струменя обрамлюють скульптурними макаронами.

Струмок – малий водний пристрій, неширокий потічок з протяжним звивистим руслом, наближеним за формою до природного. При створенні штучного струмка потрібно враховувати особливості рельєфу та характеру місцевості. Обриси берегів мають віддзеркалювати вплив води на ґрунт. На рівнинному рельєфі та легко розмивних ґрунтах – струмок роблять звивистим відносно паралельних берегів. Ширина русла змінюється залежно від ухилу поверхні – чим менше ухил, тим ширший струмок. Різні ухили застосовують для зміни швидкої течії та тихих заплав. Посеред потічку можуть бути островки та піщані відмілини. На мілководді влаштовують переходи через струмок з каменів, береги викладають дереном, декорують чагарниками, травами, квітами. Пейзажні картини розкриваються через ближній план і види вздовж потічку.

Водоспад – виникає у руслі струмка, що тече з гористої місцевості по крутому схилу, на шляху потоку води є уступи зі значною різницею рівнів. Ефект водоспаду забезпечується широким і потужним потоком, що спадає згори. Висота перепаду не менше 1,5–2 м. Будівництво водоспаду є трудомістким і технічно складним.

За схемою розташування і рисунком струменів водоспади поділяються на кілька типів. Форма струменів визначається направляючим водозливним каменем:

- великий плаский камінь з відшліфованими краями надає потоку форму широкої дзеркальної прозорої пелени;
- вузький отвір між великими каменями, через який пропускається великий обсяг води, дозволяє створити потужний монолітний потік.

Місце падіння потоку оформлюється у вигляді ставочка з живописним обрамленням з каменів. Об нього розбивається падаючий потік води.

Каскад – утворюється невеликими потоками води, у декількох рівнях, що стікають по вертикальним або злегка похилим площинам спеціально створених декоративних стінок. Каскад формує кілька водоспадів. Рекомендовано використовувати самий незначний ухил території для системи різноманітних живописних каскадів шляхом варіювання величини і форми каменів та їх укладки. Ефектний вигляд має каскад у садах і парках на терасах.

Канал – водний елемент парку лінійного типу, що може використовуватися для постачання води до фонтанів чи каскадів або для сполучення ставків та інших водойм.

Канали доповнюють видовими майданчиками, спусками до води, містками, декоративними елементами.

**Фонтан** – штучний водний пристрій, що має великий декоративний ефект, завдяки стрімкості струменів, що злітають догори, блиску, піні, звуку води, що рухається і падає. Фонтан охолоджує повітря, вносить активну декоративність у пейзаж. Зовнішнє оформлення залежить від обраного архітектурного стилю та рисунку струменів. Може бути – простий одиничний струмінь, що піднімається на тлі водної поверхні або складна багатоструменева композиція зі скульптурним декором.

Основний елемент фонтану – характер струменів (їх розташування і взаємозв'язок, висота, нахил, спосіб розбризкування води). Фонтани поділяються на типи – струменеві та скульптурні. У струменевих струмінь є основним декоративним елементом, у скульптурному струмені води сполучаються зі скульптурою або декоративними вазами. Бувають фонтани з кількох чаш з переливом води з однією ємності в іншу. Існують музичні та світлові фонтани. Технічний устрій фонтану – складне інженерне вирішення, засноване на регулюванні напору, застосуванні різноманітних насадок на трубах для регулювання товщини струменю та способу розбризкування. У ландшафтній композиції фонтан завжди є домінантою і концентрує на собі увагу.

### **Статичні водні пристрої**

Статична форма з нерухомою водою, з утворенням водного дзеркала, що забезпечує віддзеркалення берега і рослинності – басейн, став, озерце, болітце.

**Басейн декоративний** – призначений для експозиції декоративних водних рослин; має різноманітні форми та розміри, площа у межах 2–5 кв. м, глибина 0,4–0,5 м, його проточність становить 0,2 м/с, повна зміна води здійснюється 1–2 рази за місяць. Басейн об'єднують з рокарієм, струмком, декоративною стінкою, водоспадом, каскадом. Рослинність розташовують групами, площа посадки не більше 30 % площі басейну. Краї басейну викладають пласким натуральним камінням, яке нависає над стінками басейну. Під кам'янистим бордюром розташовують трубу водоскиду, яка регулює рівень водного дзеркала. Форма басейнів – правильна геометрична або живописного рисунку. У басейні можуть розташовувати скульптуру, водоплавні рослини, фонтани. Борта водойми закривають гранітом, мармуром, вапняком, керамікою. Використовують підсвічування. Горизонт водного дзеркала може бути у різних рівнях від поверхні землі.

**Став** – штучна водойма для збереження води з метою водозабезпечення, зрошення, розведення риби та водоплавних птахів, а також для санітарних і спортивних потреб. У ландшафтному дизайні використовується як декоративний елемент саду.

За відсутності зручних природних понижень для влаштування ставка виривають спеціальні котловини глибиною заздалегідь від функціональних потреб. Живлення ставка відбувається за рахунок стоку річкових або ґрунтових вод, весняних або зливових потоків. Декоративний став створює ефект статичного стояння води. До таких пристроїв висувають вимоги: санітарно-гігієнічні (глибина води не більше 1,5 м; обмін води у непроточних водоймах 3–4 рази за 100 діб), гідрологічні (водонепроникність ґрунту, фільтрація, наявність природних джерел), естетичні (гармонійне поєднання з природним оточенням, забезпечення візуальної привабливості пейзажних видів, картин, планів).

**Озерце** – водойма невеликої площі з повільною проточною водою, з підземними джерелами. На озерці улаштовують острівці, розташовані у живописному порядку. Якщо озерце не поповнюється водами, воно висихає, міліє, або перетворюється на болітце. Важливою складовою емоційного ефекту є природна форма берегів і значна площа відкритого водного дзеркала.

**Болітце** – найпростіший в організації водний пристрій. Зазвичай для цього обирають природно зволожену ділянку, до якої за допомогою дренажної труби доводять надлишкову воду. Болітце розміщують поряд із струмком. Завдяки болітцю формується природне різноманіття ландшафтного об'єкта. Тут висаджують болотні та вологолюбні рослини, які

формують у групи, з максимальним наближенням до природного вигляду, що забезпечує ефект пом'якшення межі між водоймою у сушею.

### **Геопластика**

Геопластика – один із способів архітектурно-художнього перетворення рельєфу внаслідок утворення штучних форм з врахуванням естетичних і функціональних вимог до ландшафтного об'єкта. Це перспективний напрямок в ландшафтній архітектурі, являє собою різновид вертикального планування, передбачає розв'язання архітектурно-художніх задач шляхом пластичної обробки землі.

Основні засоби формування геопластики рельєфу – відкоси, підпірні стінки, сходи, пандуси, земляні насипи, вали, пагорби, тераси. Штучно утвореними елементами рельєфу ізолюються простори ландшафтного об'єкта, збагачується ландшафт, виконуються захист території від вітру, шуму, пилу, створюється сприятливий мікроклімат. Геопластика забезпечує зонування території.

Архітектурно-художні прийоми формування геопластики сформувалися під впливом двох напрямів моделювання форм рельєфу:

- естетизація форм рельєфу зі свідомим підкреслюванням найбільш характерних і живописних рис – до нього належать збереження природних форм рельєфу або імітація природних форм рельєфу;
- архітектурне перетворення форм рельєфу – зосереджено на створенні підкреслено геометричних, регулярних або абстрактних форм рельєфу або вертикальне планування для утилітарної організації рельєфу.

### **Контрольні запитання:**

1. Визначити основні природні засоби, що застосовуються при створенні ландшафтного об'єкта.
2. Перерахувати види рослинних угруповань,
3. Визначити відмінності між угрупованнями деревних і квіткових рослин.
4. Охарактеризувати статичні і динамічні водні устрої.
5. Мета геопластики і архітектурно-художні засоби її реалізації.
6. Дати визначення поняттям «масив», «ландшафтна група», «рокарій», «альпінарій».
7. Перерахувати види рослинно-кам'янистих композицій.

## **ЛЕКЦІЯ 10. «Різновиди штучних елементів у ландшафтному дизайні та їх взаємодія з природним середовищем. Малі архітектурні форми, паркові меблі, візуальна комунікація, мощення, підпірні стінки»**

Пошуки шляхів інтеграції поштучних елементів у природне середовищі розв'язують завдання створення комфортного для людини середовища зі збереженням довкілля. Такі тенденції відтворюються у методі ландшафтного проектування. Важливим є принцип комплексного підходу у проектуванні ландшафтного об'єкта. Зближення штучного середовища з природним реалізується у візуальному і функціональному поєднанні елементів з різних сфер, що охоплюються ландшафтным дизайном. Таким чином забезпечується органічний зв'язок з природою.

Розташування архітектурних споруд і малих форм є засобом перетворення ландшафту, який може давати позитивний або негативний результати. У першому випадку споруда за формою, матеріалом, фактурою, масштабом гармонійно поєднується з ландшафтом, у другому – ці форми суттєво порушують ландшафт і вносять у нього дисгармонію.

Ступінь узгодженості архітектурної форми з ландшафтом залежить від кількох показників: абсолютних розмірів цієї форми, її домірності до людини та оточуючого ландшафту, взаємозв'язку архітектурної споруди або малої форми з композицією і функцією ландшафтного об'єкта, узгодженості з ландшафтом геометричних характеристик. Вагому роль у створенні несуперечливого середовища має фактура



будівельного матеріалу. Органічно з ландшафтом ув'язуються споруди з натуральних матеріалів (дерево, каміння, очерет тощо), натомість негативний емоційний контраст вносять елементи зі штучних матеріалів (пластмаси, алюміній).

Таким чином, щоб архітектурна споруда або мала форма максимально узгоджувалася з ландшафтом, вона повинна мати малу величину, геометричну форму, схожу на форми ландшафту, гармонійне колірне і матеріальне сполучення штучних і природних елементів. При цьому, номенклатура малих архітектурних форм визначається з урахуванням функціонального призначення ландшафтного об'єкта. Розміщення штучних елементів у ландшафті має бути безпосередньо ув'язане з функціональним зонуванням і архітектурно-планувальним вирішенням проєктованої території. Також необхідно дотримуватися вимоги стильової єдності і композиційної цілісності усіх компонентів ландшафтного об'єкта, співвідносити частини до цілого, узагальнювати загальний вид додатковими засобами.

### **Малі архітектурні форми**

Невід'ємними і розповсюдженими елементами ландшафтного дизайну є малі архітектурні форми. Вони мають широкий діапазон функціонального призначення та просторових характеристик. Повинні відповідати ергономічним параметрам, враховувати вікові групи користувачів, забезпечувати індивідуальність художнього образу проєктованого ландшафтного середовища.

Малі архітектурні форми – невеликі за масштабом споруди для сезонного або цілорічного користування (стаціонарні або такі, що трансформуються). Призначені для обслуговування людини в урбанізованому та природному середовищі. Це штучні архітектурно-об'ємні елементи садово-паркової композиції, які об'єднані загальним художнім задумом і виконують утилітарні та декоративні функції.

Малі архітектурні форми поділяють на категорії:

- художньо-декоративні – опори для витких рослин, квіткарки, шпалери, трельяжи, софіти, фонтани, декоративні стінки, скульптури, декоративні вазы, елементи монументального живопису, стели, композиції з каменів тощо;
- утилітарні (побутові) – конструкції затінення (перголи, альтанки, накриття), садово-паркові меблі, питні фонтанчики, урни, вказівники, світильники, інформаційні стенди, торговельні та довідкові кіоски, автомати (телефонні, газетні, водні, продуктові), павільйони на транспортних зупинках тощо.

Утилітарні малі архітектурні форми мають широку номенклатуру:

- для організації рельєфу і комунікації – пандуси, укоси, відкриті сходи, тераси, декоративне мощення, мости;
- штучні водні устрої – басейни, стави, каскади, водоспади, питні фонтанчики тощо;
- для розміщення рослин – квіткарки, трельяжи;
- огорожувальні – огорожі, підпірні і та декоративні стінки, парпети;
- для організації відпочинку – павільйони, садово-паркові меблі, обладнання майданчиків і пляжів;
- для торгівлі – кіоски, намети, ларьки, обладнання відкритих терас;
- спеціального призначення – обладнання для організації аукціонів, виставок, читання лекцій, проведення виставок; споруди для утримання тварин.

Малі архітектурні форми в експлуатації підлягають постійному негативному впливу та швидко руйнуються. Причинами нетривалого періоду використання є вандалські дії відвідувачів, нестійкі будівельні матеріали, непродумане конструктивне і дизайнерське рішення, змінні погодні умови. Для досягнення балансу між естетичними характеристиками і умовами утримання малих архітектурних форм у громадських садах і парках потрібно дотримуватися наступних вимог до проєктованих малих архітектурних і садових форм:

- використання матеріалів, що тривалий час зберігають свої конструктивні і декоративні властивості при інтенсивній експлуатації;
- антивандальні вирішення з додатковим захистом доступних і слабких вузлів конструкції;
- вибір дизайнерське вирішення, яке відповідає вимогам тривалого використання на відкритому повітрі;
- оптимальне розміщення у структурі ландшафтного об'єкта з врахуванням взаємодії з іншими компонентами середовища.

Малі архітектурні форми трактується як художні компоненти ландшафтного об'єкта, тому естетичним характеристикам приділяється значна увага. Для досягнення бажаного ефекту дизайнери свідомо відмовляються від традиційного силуету і спрощеної форми споруд, чим направляють увагу відвідувачів на оригінальні обриси і нетрадиційні конструкції. У такий спосіб підсилюється емоційний вплив і водночас формується культура експлуатації і користування парковим обладнанням.

У сучасному ландшафтному дизайні простежується тенденція до міграції від статичних традиційних форм паркового обладнання до прозорих і динамічних конструкцій. Цей ефект спостерігається на прикладі переважання просторових форм, наділених певною прозорістю за рахунок використання тонких конструктивних елементів, конструкцій-трансформерів, прозорих площинних матеріалів. До структури таких лінійно-площинних прозорих конструкцій малих архітектурних форм активно вводяться рослинні форми.

### **Паркові меблі**

У формуванні ландшафтних об'єктів застосовують садово-паркові меблі, котрі окрім функціонального призначення суттєво впливають на просторову організацію території. До паркових меблів слід віднести: лави, дивани, столи, урни, світильники, декоративні стінки, трельяжи, переголи, альтанки, тіньові навіси.

Лава – найбільш широко застосований тип меблів. Залежно від місці розташування визначається форма, розмір, матеріал виконання, колір. Головними вимогами вважаються ергономічність, простота технічного виконання, економічність виробу.

За призначенням лави бувають: для дітей і дорослих; для короткочасного або довготривалого відпочинку; стаціонарні або переносні. Для довготривалого відпочинку використовують лави зі спинкою, для короткочасного відпочинку – без спинки. Форма лави завжди пряма, а ламані конфігурації набирають з прямолінійних модульних елементів. Кільцеві лави утворюються навколо окремих дерев, груп дерев, великих каменів, штучних об'ємних форм.

Матеріали виготовлення різноманітні: дерево, метал, камінь, цегла, бетон, пластмаса. При цьому раціонально поєднувати довговічні штучні матеріали для опор (бетон, метал) і легкозамінні природні (дерево) – для сидіння і спинки.

Габарити лави для дорослих: ширина 40–80 см, довжина визначається із розрахунку на одну людину 30–40 см, висота 35–50 см.

Парковий диван – є варіацією лави, з додаванням більшого комфорту та покращенням ергономічності конструкції. Являє собою широку лаву з суцільною спинкою, зазвичай вигнутого профілю, пристосованого під анатомічні особливості спини людини. Призначений для тривалого відпочинку. Поверхня для сидіння і спинка виготовляються з екологічних натуральних матеріалів, що мають комфортні температурні характеристики. У сучасному ландшафтному дизайні дивани обладнують додатковими пристроями: елементи живлення для гаджетів, елементи накопичення та продукування енергії, парасолями тощо.

Стіл – елемент обладнання майданчиків для тихого відпочинку, настільних ігор, дитячих гральних майданчиків. Проектують стаціонарні столи на бетонних або металевих опорах. Столами можна вважати широкі лави, високі тумби, природні форми. Габарити столів визначають залежно від функціонального призначення та кількості людей, що користуються меблями. Довжина 50–60 см на одну людину, висота 60 см.

Урна для сміття – ємності, призначені для збору і короткочасового зберігання сміття, встановлюють на території, де необхідно дотримання чистоти та порядку. Форми урни прості та геометричні. Конструкція складається з двох частин: декоративна оболонка та мобільний сміттєзбірник, який легко виймається. Матеріал виготовлення: метал, кераміка, бетон, азбестоцементна труба. Розташовуються біля лав, на майданчиках, алеях тощо. Габарити: висота 80 см, ширина 50 см.

Світильник – парковий прилад, призначений для освітлення ландшафтного об'єкта і є складником системи з кількох джерел освітлення. За видами світильники бувають: наземні, розташовані нарівні поверхні землі; середні, встановлені на висоті 1 м від землі; торшерні (високі) на опорах висотою 2,5 м; софіти, прилади направленої світла на окремий предмет.

Декоративна стінка – використовують для розподілу простору, орієнтації руху пішоходів у потрібному напрямку, ізоляції місця відпочинку, маскування господарських майданчиків. Стінки можуть бути суцільними або ажурними. Матеріал: камінь, збірний залізобетон, панелі, кераміка, склопластик. Габарити визначаються залежно від призначення та розташування у просторі.

Трельяж – легка ґратчаста вертикальна стінка із збірних елементів. Матеріал: залізобетонні елементи, металеві стрижні, дерев'яні рейки. Призначення трельяжу бути каркасом, опорою для витких рослин, що покривають стінку суцільною зеленою завісою. Використовують для утворення зеленого тла для скульптур або фонтанів, прикрашання стін будинків, огороження та ізоляції майданчиків. Конструкція збірна у вигляді ґрат із елементів, що створюють виразний рисунок. Габарити: висота 2,5-4 м, ширина довільна.

Пергола – декоративна споруда зі стоек і арок з ажурним покриттям. Використовується для підтримання витких рослин, утворюють тіньовий навіс, зелений коридор, затінений майданчик. Можуть бути суцільними або з проміжками, утворюючи чергування світла і тіні. Встановлюють окремо, з приляганням до стіни будівлі, можуть бути елементом об'єднання сусідніх будівель. Озеленення перголи: дикий виноград, тютюн, хміль, плющ, плетиста троянда; із зовнішнього боку перголи висаджують високі дерева, стовбури яких створюють ритм і надають лінійності конструкції. Матеріали: дерево, цегла, метал, залізобетон. Конфігурація: прямолінійні або ламаних обрисів. Габарити: висота 2,3-3 м.

Альтанка – легка архітектурна споруда різноманітної форми у плані (восьмикутник, шестикутник, квадрат, коло) з вертикальними опорами і куполоподібним дахом, може бути повністю відкритою, частково відкритою з глухими нижніми стінками або зашкленою. Розміщується серед зелених насаджень, нерідко – на узвишші, призначена для тихого, спокійного, короткочасного відпочинку, укриття від сонця та опадів. Простір перед входом до альтанки обов'язково має бути відкритим. За зовнішнім периметром зазвичай обсаджується виткими рослинами.

Форми альтанки прості, лаконічні, композиційно ув'язані з рельєфом, рослинністю, водоймами. Матеріали: метал, пластмаса, скло, камінь, залізобетон, дерево. Встановлюють на майданчиках відпочинку, дитячих гральних майданчиках тощо. Габарити: від 2×2 м до 5×5 м у плані, висота 2,5–3 м. У середині альтанки розміщують стіл і лави.

### **Візуальна комунікація**

Важливе значення у формуванні ландшафтних об'єктів відіграє візуальна комунікація. У сучасних умовах потік інформації, який людина сприймає через орган зору, складає 80%. При цьому, в умовах візуального хаосу суттєво ускладнилася орієнтація на вулиці, у парку або в інтер'єрі громадської споруди. Для зниження негативного паливу на психіку людини використовують засоби візуальної комунікації.

Візуальна комунікація – це чітка система графічних зображень, що орієнтують людину в архітектурному середовищі та скеровують її діяльність і рух за підготовленими програмами і маршрутами. Комунікація відіграє організуючу роль у діяльності людини та набуває важливого естетичного значення у формуванні зовнішнього обліку міста.

Для упорядкування просторової орієнтації у ландшафтному середовищі використовують має бути створена чітка система, що складається з таких елементів: вказівники, вивіски, піктограми, табло, таблиці, вказівники-схеми, плакати, щити, афішні тумби, вітрини, рекламно-освітлювальні установки тощо.

Засоби візуальної комунікації використовують відповідно до функціонального призначення кожної із зон ландшафтного об'єкта. За допомогою продуманої системи відвідувач легко орієнтується у просторі парку та знаходить ту його частину, яку бажає відвідати. Розміри елементів візуальної комунікації мають бути невеликими, розташованими на висоті, зручній для сприйняття і прочитання, домірними до розмірів людини, не повинні вносити дисбаланс у природне середовище.

Утворювана система візуальної комунікації для визначеного об'єкта має бути підпорядкована єдиному стилю та композиційному задуму, зазвичай будується на основі 2-3 художніх прийомів.

Ознаками стильової єдності системи візуальної комунікації є:

- художній манера виконання елемента (контур, штрих, силует, нахил зображення);
- художня єдність і композиційна рівновага використаних елементів;
- колір, як визначений елемент інформації та кодування, і модуль, прийнятий у даній системі;
- розмір і форма знаків та елементів їх кріплення;
- шрифт написів на знаках має бути легкочитаним;
- варіантність відтворення зображення з врахуванням конкретних особливостей середовища;
- технологія відтворення елементів.

### **Мощення**

Дороги, алеї та майданчики займають близько 15% усієї території парку, їх будівництво ведеться у комплексі робіт з благоустрою. Особливо важливим є вибір типу покриття доріжок. При цьому потрібно врахувати: призначення доріжок, умови їх експлуатації, естетичні, санітарно-гігієнічні та економічні вимоги.

У середині ландшафтного об'єкта виділяють типи пішохідних комунікацій:

- основні пішохідні дороги та алеї – з'єднують головні входи з основними вузлами тяжіння відвідувачів; призначені для забезпечення основних маршрутів пішохідного руху; ширина 5–50 м залежно від інтенсивності руху та розмірів ландшафтного об'єкта. Можливий епізодичний проїзд автотранспорту. Розраховані на цілорічне використання;
- другорядні пішохідні дороги та алеї – розподіляють відвідувачів по об'єкту, з'єднують другорядні входи з функціональними зонами, забезпечують рух усередині функціональних зон; ширина 3–12 м;
- прогулянкові пішохідні доріжки і стежки – зв'язують основні та другорядні дороги і алеї між собою та іншими планувальними елементами; ширина 1–3 м із розрахунку мінімум 0,75 м на людину;
- велосипедні доріжки – розташовуються вздовж основних та другорядних доріжок, а також як незалежні маршрути; ширина 1,5–2,5 м;
- Господарські дороги та проїзди – призначені для обмеженого руху вантажного та пожежного автотранспорту; ширина 3,5–6 м.

Покриття садово-паркової доріжково-стежкової мережі розрізняється за видами:

- жорстке покриття – охоплює усі види мощення матеріалами з твердою поверхнею: натуральне або штучне каміння, цегла, формовані елементи мощення (тротуарна плитка), гравій, брекчія, гарячі (асфальт) або холодні (бетон) суміші. Призначене для створення планувальних елементів складних конфігурацій;
- м'яке покриття – пружні покриття з різних матеріалів, що улаштовуються на жорсткій основі, поверхневий шар формується з трав'яного покриву (газон),

ущільненого ґрунту, м'яких сипучих матеріалів (пісок, висівки, щебінь, суміші), гумових плит (спресовані м'які полімери);

- комбіноване покриття – поєднання м'яких та твердих елементів (бетонна плитка, укладена з розривами, заповненими газоном).

Найпоширенішим видом покриття зараз вважаються формовані елементи мощення – спеціально виготовлені плитки з бетону різних розмірів, конфігурації і кольору. Використовується для влаштування доріг, доріжок майданчиків у садах і парках, для мощення тротуарів у містах. Виготовляються індустриальним способом, є відносно дешевими. Під час виготовлення застосовують методи: пресування, вібропрасування, вібропрокочування. Проте, такий вид покриття є не достатньо екологічним для улаштування доріжково-стежкової мережі у садах і парках, а тротуарні плитки мають обмеження до умов сезонного погодного впливу.

Покриття паркових доріжок повинні задовольняти вимогами: міцності, довговічності, стійкості до атмосферних впливів та механічних навантажень, зручності в експлуатації (ремонт, очищення), здатності спротиву стискуванню і тертю, стійкості до перегріву, вони мають не пилити, бути м'якими та пружними при ходьбі, за кольором і фактурою гармонувати із зеленню та квітами, забезпечувати швидкий відтік дощових і талих вод.

У парках слід уникати покриття з асфальту, тому що поверхня улітку перегрівается, повільно віддає тепло та жорстка для пішоходів. Одноманітність сірого кольору поверхні не гармує з зеленню та квітами, створює втомленість для ока.

Найбільш прийнятним видом покриття паркових доріжок є конструкція з дрібного ущільненого щебню або гравію. Для досягнення різноманітності у колірній гамі до основного матеріалу додають спеціальні домішки.

#### Природні матеріали для мощення:

- шашка камінна – грубо колотий камінь, що має форму зрізаного конусу або піраміди, або камінь з двома паралельними площинами;
- бруківка – колотий камінь у формі паралелепіпеда;
- бортовий камінь (бордюр) – кам'яні бруски довжиною більше 70 см, переріз 10×20, 15×30, 20×30 см, використовують для укріплення краю покриття;
- плитка кам'яна – пиляний камінь з шорсткою поверхнею, товщина 10–15 см;
- валунний камінь – грубо обкатана порода, розмір більше 10 см, використовують у квітниках;
- булижник – грубо обкатана порода, розмір 10–30 см;
- гравій – обкатані уламки гірських порід, розміри: галька 70–100 мм, крупний 40–70 мм, середній 25–40 мм, дрібний 15–25 мм, дуже дрібний 10–15 мм, гравійна дрібнота (відсів) 3–10 мм, використовують для покриття, основи, дренажу;
- пісок – обкатані уламки гірських порід, розміри 2–0,005 мм;
- щебінь – гострокутні шматки гірських порід, отримані у результаті природного руйнування або дробіння, розміри: крупний до 70 мм, висівки дрібні до 3 мм;
- дерев'яні спири – деревина твердих порід, товщина спири 30–40 см;
- брус – деревина твердих порід, переріз 15×15 см;
- дроблена кора – відходи деревообробного виробництва;
- тирса – відходи деревообробного виробництва.

#### Штучні матеріали для мощення:

- цегла клінкерна – штучний камінь високої міцності, вироблений шляхом випалу глини;
- цегла будівельна – штучний камінь середньої міцності;
- цегляний бій, щебінь – відходи цегляної промисловості, низької міцності; розміри: крупний до 20 мм, дрібний до 0,1 мм;

- шлак – відходи при згорянні кам'яного вугілля, пористий, нетвердий, темного кольору; використовується для основи, верхнього покриття бігових доріжок;
- молота черепиця – відходи черепичного виробництва, морозостійка, довговічна; розміри: крупні зерна до 15 мм;
- плитка бетонна – спресована бетонна суміш, розміри, форма, колір різноманітні, фактура гладка; товщина 4–7 см;
- плитка бетонна з оголеним заповнювачем – спресована бетонна суміш з додаванням гравію, розміри, форма, колір різноманітні, фактура зерниста; товщина 4–7 см;
- бетонний борт – спресована бетонна суміш, розміри: 15×30×100 см, 10×25×100 см, 8×20×100 см.

Декоративне мощення має забезпечувати не лише практичну функцію, але й естетичну. За рахунок застосування різнокольорових і різнофактурних набірних модульних елементів забезпечується значний декоративний ефект, який надає індивідуальності парковим об'єктам. Якість декоративного мощення оцінюється за критеріями: пророблення рисунку мощення, масштаб членування, декоративність матеріалу, колірна гама.

### **Підпірні стінки**

Підпірна стінка – інженерна споруда, що використовується для закріплення крутих схилів і формування терас на ділянках із значними перепадами рельєфу. Підпірні стінки повинні чітко організовувати простір, визначати межі композиційних ділянок, завершувати цікаві перспективи, підсилювати масштабне сприйняття, створювати естетично завершені композиції.

Підпірні стінки за призначенням поділяються на укріплюванні, що призначені для утримання зсувів ґрунтових мас, і декоративні, які виконують лише архітектурно-художню функцію.

Стійкість стінок – здатність протидіяти зсувам забезпечується нахилом стінки, її товщиною, влаштуванням надійного фундаменту, висота якого складає 1/3 висоти стінки, а за необхідності влаштуванням підпірних стовпів або натяжних тросів. Стійкість та довговічність підпірної стінки значною мірою залежить від організованого відводу надлишків вологи, для цього влаштовують дренажі та перепускні відводи.

Декоративні підпірні стінки можуть бути різної висоти – від невеликих уступів заввишки 30 см до муру в 1 м. Їх виконують із блоків природного каменю, тесаних або з нерівною поверхнею. У будь-яких підпірних стінках варто залишати «гнізда» для невеликих рослин. Якщо підпірна стінка має велику висоту, то у визначених місцях улаштовують східці або пандус для пішохідного зв'язку рівнів терасованої поверхні землі.

### **Контрольні запитання:**

1. Визначити характер взаємодії штучних елементів з природним середовищем у ландшафтному об'єкті.
2. Охарактеризувати різновиди малих архітектурних форм.
3. Виділити з номенклатури малих архітектурних форм паркові і садові меблі.
4. Окреслити завдання візуальної комунікації та засоби їх розв'язання.
5. Визначити типологію мощення у садово-паркових об'єктах.
6. Дати визначення поняттю «підпірна стінка» та назвати її різновиди.

## **ЛЕКЦІЯ 11. «Психологія сприйняття природних елементів середовища. Засоби впливу на емоційну складову об'єктів ландшафтного дизайну. Колір, освітлення, сезонність, запах»**

З поміж багатьох видів сприйняття дійсності естетичне сприйняття (перцепція) відрізняється духовним, емоційним зв'язком суб'єкта з об'єктами. Основною метою естетичного сприйняття є пошук гармонії та краси об'єкта. Сприйняття справжньої краси

супроводжується відчуттям глибокої духовної насолоди і захвату. Естетичне сприйняття об'єкта залежить від його гармонійних переваг, а також від здібності суб'єкта відчувати цю гармонію.

**Перцепція** – сприйняття світу, складніша ніж відчуття форма пізнання дійсності. Сприйняття є віддзеркалення предметів і явищ у їх наочній цілісності. На основі сприйняття і відчуття виникають уявлення про об'єкти.

Естетичне сприйняття породжує не лише емоційне але і раціональне. Поряд з логічним методом пізнання є метод споглядання, котрий дає можливість проникнути безпосередньо у сутність будь якого явища глибше, ніж шляхом логіки. При спостереженні природи у суб'єкта виникає її художній образ, що часто є недосяжним при застосуванні лише раціонального аналізу.

Естетика ландшафту – це особливий напрямок у дизайні, що вивчає красу, живописність природних і природно-антропогенних ландшафтів, особливості їх естетичного сприйняття і оцінки. Ландшафтний дизайн є прикладною частиною естетики ландшафту. Використовуючи закони психології сприйняття ландшафтний дизайнер створює садово-паркові об'єкти за законами естетики і краси. Освоюючи естетичні підходи ландшафтний дизайн споріднюється з пейзажним живописом, художньою фотографією, садово-парковим мистецтвом.

Естетичне сприйняття ландшафтного об'єкта є багатогранним. У ньому беруть участь усі органи чуття: зір, слух, нюх, дотик. Складна гама барв, тонів, обрисів, запахів і звуків формує цілісний художній образ ландшафтного об'єкта.

**Синестезія** – акт психологічного сприйняття об'єкта усією сукупністю чуттів. Синестезія ландшафту – є чуттєвим актом його усвідомлення, який лежить в основі естетичного сприйняття ландшафтного об'єкта.

Головним джерелом перцепції ландшафту є споглядання. Зір дає людині понад 80 % естетичної інформації про ландшафтне довкілля. Чим далі перебуває глядач від об'єкта, тим більш значущою стає роль візуального акту. Тож, ландшафт є територіальною одиницею, що охоплюється загальним поглядом з великої відстані. Натомість близькість у ландшафті утворюється локальним середовищем. Таким чином може існувати зовнішній і внутрішній пейзаж ландшафту.

Проблема естетичного сприйняття ландшафту характеризується ступенем співвідношення об'єктивного і суб'єктивного. Психофізичні дослідження показали, що міра сприйняття і розуміння краси внутрішньо притаманна людській природі та водночас виховуються природним середовищем і культурою.

Підтвердженням наявності психофізіологічних механізмів сприйняття є дослідження впливу кольору і звуку на людський організм. Раніше вважалося, що такий вплив заснований винятково на асоціаціях. Тепер доведено, що колір і звук біохімічним шляхом впливають на об'єктивні характеристики людського організму (частота дихання, артеріальний тиск, активність мозкової діяльності).

Та сама роль притаманна ландшафтному середовищу. Перебуваючи у прекрасному ландшафті, відчуваючи, споглядаючи та вдихаючи його людина переживає почуття захвату, духовне і тілесне очищення. Натомість зруйнований, спотворений пейзаж викликає почуття невідповідності, роздратування, засмученості. У такому випадку суб'єктивний фактор є своєрідним фільтром естетичних імпульсів, адже кожен сприймає ландшафт у силу своїх особистих налаштувань на прекрасне. У процесі сприйняття відбувається підсвідоме співставлення наявного ландшафту з естетичними ідеалами, що сформувалися у конкретній культурі та у людини зокрема.

Естетичне сприйняття не обмежується чуттєво-емоційною сферою. Воно завжди несе інтелектуальне навантаження. При цьому красиве нерозривно сполучається з доцільним. Паралельно з функцією пізнання естетичне сприйняття виконує функцію оцінки. Спостерігаючи красу людина завжди міркує про її корисність.

Ключовим поняттям в естетиці ландшафту є пейзаж. За класифікацією зорового сприйняття виділяють три типи пейзажів: прості, складні і панорамні.

Прості пейзажі характеризуються сприйняттям виду з одним композиційним вузлом – сюжетом. Складні пейзажі формуються з кількох простих видів з різними сюжетами, об'єднаних спільним задумом, котрі сприймаються як єдине ціле. Панорамні пейзажі утворюються кількома простими і складними пейзажами, композиційно взаємозв'язаними, об'єднаними спільним задумом, зі спільним сюжетом. Такі пейзажі сприймаються як розгорнута картина, що формується лише на відкритих просторах.

Паркові картини є тривимірним видом, підрозділяються на малі, середні і великі. Завдяки специфіці зорового сприйняття формується динаміка пейзажів. Під час руху глядача відбувається зміна точки зору і ракурсу, що веде до поступового просторового переміщення картини, а у ній – до взаємозаміни головних і другорядних елементів.

Усі сукупність паркових пейзажів об'єднується провідною ідеєю – сюжетом. Цілісність ландшафтної композиції зберігається за умови закономірної зміни пейзажних картин. Прийом логічної побудови зміни картин дозволяє уникати одноманітності і забезпечити постійну зміну емоційних вражень.

При створенні ландшафтної композиції потрібно враховувати закони лінійної та повітряної перспективи та величину кута зору на об'єкт або пейзаж.

Перспективою є зорова зміна предметів залежно від віддаленості від глядача.

Величина кута зору залежить від фізіологічних особливостей зорового апарату людини. Горизонтальний кут сприйняття лежить у межах  $15^{\circ}$  –  $60^{\circ}$ , при цьому оптимальним вважається кут у  $23$ – $28^{\circ}$ . У цьому проміжку людина здатна розрізнити форму, дрібні деталі, відтінки кольору. Горизонтальні і вертикальні кути зору взаємозалежні та перебувають у зворотному зв'язку – чим більший вертикальний кут зору (висота об'єкта), тим менший горизонтальний кут зору (горизонтальний простір, що сприймається оком).

Важливим для естетично привабливої ландшафтної композиції є багатоплановість і світлотіньовий контраст.

Багатоплановість – це низка послідовно змінюваних пейзажних планів, що відділені між собою кулісами та сприймаються зі значної відстані. Співвідношення глибини простору між планами дорівнює пропорції  $1:2:4$ .

Для побудови пейзажних планів необхідно створити певну глибину перспективи за рахунок ландшафтних елементів:

- точка огляду і перший просторовий план; основні елементи першого плану є своєрідним обрамленням головної пейзажної картини, глибина першого плану становить подвійну висоту найвищого об'єкта;
- проміжний середній план; впливає на ступінь відкритості або закритості виду, його формують куртини або долини;
- задній план і фокус композиції, на який спрямовується перспектива; фокусом композиції є найвиразніший елемент багатопланового пейзажу, який концентрує на собі увагу глядача; фокусом може бути солітер, група, водний устрій, архітектурна споруда або простір.

На зорове сприйняття ландшафтних композицій впливає віддаленість точки огляду, від відстані залежить емоційний вплив на людину. Параметри віддаленості точки огляду:

- $1$ - $5$  м, відстань, що забезпечує огляд усіх елементів композиції, дрібних деталей, фактури;
- $5$ - $12$  м, забезпечує цілісність сприйняття невеликих ландшафтних композицій (квітників, водойм у поєднанні зі кущами, камінням, мохом);
- $15$ - $20$  м, відстань, що визначає межу зони елементів переднього плану;
- $20$ - $25$  м, гранична відстань, при якій гарно проглядаються форми крон дерев, структура листя та стовбура, кольори усіх відтінків та їх сполучення, контури чагарників та квітів.



### **Природні елементи середовища**

Дерева та кущі не тільки сприяють очищенню повітря механічним та хімічним способами, але завдяки виразності форм та відтінків колориту діють на людину заспокійливо або стимулюючи її до активних дій.

Дерева різноманітні за висотою, формою крони, характером гілок, а тому мають різний психологічний вплив на людину. Завдяки зоровому аналізатору зосереджується увага дизайнера, розвивається уявлення. Одні форми дерев стимулюють діяльність людини, інші, навпаки, визначають статичну, пасивну поведінку.

До активних форм належать ті, котрі певною мірою мають властивість динамізму, стимулювання. В теорії пластичного мистецтва горизонтальна лінія вважається заспокійливою, вертикальна – надає зростаючій висхідній динаміки. Такий вид динаміки вважається врівноваженою. Похила лінія – найбільш неспокійна, невідновлена, створює враження такої, що падає, вона найбільш динамічна. Проте, у природі часто зустрічаються більш складні абрис, ніж пряма лінія. Напрямок прямої здається зміненим під впливом приєднувальних ліній. Це означає, що навіть незначні зміни при перетині великих прямих ліній маленькими діагональними відтинками сприймаються по-різному.

Отже, незначні зміни у лінійному контурі фігур, дерев, конструкції гілкування, навіть у деревах з подібною формою крони, створюють різноманітні нюанси їх виразності. Завдяки особливостям зорового сприйняття та відповідній рефлексії у людській психіці вони чинять дію на настрій людини.

Фактори впливу, що створюються деревами і кущами визначаються їх формою, компактністю, абрисом, структурою і колоритом листя, квітів, плодів. Емоційний вплив перш за все має форма крони.

Усі різновиди форм крони зводяться до кількох геометричних видів:

- конічна – має стимулюючий вплив на людину, створює образ піднесеності, стійкої рівноваги, підвищує настрій людини, її тонус;
- стовбувата – має контури, що звертають погляд угору, вздовж вертикального силуету; висхідна динаміка більш заспокійлива ніж динаміка конічної форми, завдяки тому, що бічні контури стовбуватої форми прямі, вертикальні, майже паралельні. Стовбуваті дерева (ялівець, тополя), розташовані у рядах і групах, створюють урочисте враження, сприяють гармонійній єдності емоцій і волі;
- сферична – надає деревам статичного характеру, контур та форма створюють пасивний настрій, враження абсолютного заспокоєння, збереження накопиченої енергії. Чітко окреслений силует і досконала форма підтримують душевну рівновагу, сприяють збереженню внутрішнього спокою;
- парасолькоподібна – характеризується горизонтальністю крони, розтягнутою і статичною, є заспокійливою; створює відчуття захищеності та заступництва. Рекомендована посадка у зонах відпочинку для захисту від променів сонця і дощу;
- розгорнута (розрізнена, розкидана) – буває з великим стовбурами або розкиданими у вигляді букету; можуть впливати на психіку людини як динамічно так і статично. Наприклад похилі стовбури і живописний характер гілкування характеризуються як динамічні, натомість плакучі форми з опущеними гілками, створюють враження повної пасивності, статичного стану, знесилення з відтінком суму, печалі, туги.

На психіку людини мають вплив не тільки природні форми, але й штучно сформовані крони, котрі використовуються як заспокійливий фактор. Такими є стрижки крони у вигляді зооморфних або біоморфних мотивів, у формі півсфери.

Поряд із рослинами великий емоційний вплив на людину справляє вода. Вона діє заспокійливо та викликає широку гаму чуттів залежно від свого фізичного стану. Статичний стан води використовується як елемент нейтральний, що підсилює споглядання, викликає відчуття спокою. Динамічний стан води характеризує мінливість її

руху, супроводжується плескотом, дзюрчанням струменів, викликає відчуття бадьорості, впевненості, веселоців. Різноманітні звуки води створюють позитивний емоційний вплив на людину, знижують втомлюваність.

### **Колір**

Колірна гама ландшафтного об'єкта доволі обширна, а загальний колорит пейзажу змінюється не менш ніж дев'ять разів на рік. У створенні колористики ландшафтного об'єкта важливий загальний підхід до кольору і продуманість деталей.

Підібрана колірна гама активно впливає на усі органи відчуттів людини та її психофізіологічний стан. Колірний колорит сприймається не тільки органом зору, але й усім організмом у цілому (слух, нюх, дотик). Емоційна реакція на колір обумовлена появою певних асоціацій. Так, червоний, оранжевий, жовтий, рожевий, пурпуровий кольори збуджують і викликають бадьорість і радісний настрій, натомість фіолетовий, бузковий, синій, блакитний, зелений діють заспокійливо, асоціюються зі спокоєм, стриманістю, прохолодою.

Емоційний вплив кольору визначає колірне співвідношення композицій. Побудова колірної гами ландшафтних об'єктів здійснюються за правилами колірної гармонії – за принципом контрасту або нюансу. Використання кольору в ландшафтних композиціях переважно зводиться до зіставлення теплих і холодних, світлих і темних, яскравих і стриманих тонів.

У сприйнятті кольору велике значення мають умови освітлення ландшафтних об'єктів залежно від їхньої орієнтації за сторонами світу та віддаленості точок огляду. Зміна освітленості упродовж дня впливає на властивості кольору і ефект сполучення окремих тонів, а також на сприйняття простору. Наприклад червоний колір у яскравому сонячному світлі виступає наперед, а при сутінковому освітленні він набирає щільності тону і стає тлом для створення відчуття глибини. Вдень завжди гарно сприймаються червоні відтінки, натомість увечері – синє-блакитні барви. Червоний колір з настанням сутінок зникає першим, потім зелений, пурпуровий. Найдовше сприймаються без змін блідо-жовтий і білий кольори. Із великої відстані краще сприймаються яскраві кольори у контрастних поєднаннях, зібрані в крупні колірні плями.

Особливої уваги потребує колірна гама рослинності. Хоча зелений колір є найспокійнішим, але у великих масивах зеленого кольору людина відчуває дискомфорт і змушена відшукувати предмети іншого кольору. Деревя теплих тонів (червоний, жовтий) можуть використовуватися як стимулюючі фактори, натомість дерева холодних тонів (синюватий) – як заспокійливі чинники.

### **Освітлення**

Освітленість, світлотіньовий контраст, колірна гама відіграють важливу роль в емоційному сприйнятті ландшафтного об'єкта, адже динаміка світлових і колірних форм природи постійно змінюється упродовж доби та сезонів року. За допомогою світлотіні можна підкреслити виразність, об'ємність рослинних груп і архітектурних споруд. При проектуванні ландшафтного об'єкта потрібно завжди враховувати напрямок світла і силу освітленості, котра залежить від кута падіння сонячних променів у різний час доби.

Освітлення буває фронтальне, бічне і контрове (контражурне). При фронтальному освітленні джерело світла знаходиться перед об'єктом, у цьому випадку знижується виразність об'ємних форм, втрачається чіткість силуету, у яскравих сонячних променях зникають рельєфні деталі. Бічне освітлення найбільш контрастно висвічує форму рослинності і архітектурних споруд, тому є найсприятливішим для виявлення характерних особливостей ландшафтного об'єкта. При контровому освітленні об'єкт знаходиться між джерелом освітлення і глядачем. У проникаючих променях світла підсилюється окраска листя і квітів, чітко окреслюються контури щільних об'єктів, а в ажурних об'єктах виникає гра світлотіньових контрастів сонячних променів.

При проектуванні відкритих просторів потрібно визначити ступінь їх затінення, що впливає на розміри цих просторів і висоту оточуючої рослинності. Також враховують безперервність зміни сонячного освітлення та довжину тіні, що утворюється у різну пору доби і року.

Розрізняють ранішнє, денне і вечірнє освітлення. Найбільш ефектним є ранішнє освітлення, коли пролягають навскісні промені та утворюються чіткі тіні, що сприяє відтіненню усіх особливостей форми. Денне освітлення занадто яскраве, у ньому кольори набирають золотавості, слабо сприймаються і розрізняються. Вечірнє освітлення забезпечує утворення довгих тіней і пом'якшених кольорів.

Характер освітлення безпосередньо впливає на настрій людини. Наприклад: емоційно притягує залита сонцем галявина при виході з темної хащі; яскраво освітлена скульптура у кінці затіненої алеї; ковзаючи промені сонця на світанку; яскраве сонце вдень; вечірні сутінки; місячне сяйво тощо. Тумани кардинально змінюють колорит та умови зорового сприйняття ландшафту.

Водночас з природнім освітленням ландшафтні об'єкти потребують обов'язкового штучного освітлення, яке дає змогу створити неповторний художній образ ландшафтного об'єкта. Може розроблятися спеціальний світловий сценарій і варіанти звичайного та святкового освітлення. Штучне освітлення також має виконувати й утилітарну функцію. У зоні інтенсивного пішохідного руху необхідно передбачати функційне освітлення.

Розрізняють прийоми освітлення території: функціональне, декоративне і змішане. Функціональне освітлення призначене для освітлення пішохідних маршрутів та проїзної частини у темну пору доби. Декоративне – виявляє ефектні ландшафтні композиції у вечірній час. Змішане освітлення поєднує утилітарні і декоративні функції.

Велике значення у формуванні середовища будь-якого ландшафтного об'єкта має декоративне акцентне освітлення елементів ландшафтного дизайну: рослинних груп, елементів геопластики, водних пристроїв, малих архітектурних форм, декоративної скульптури, декоративного покриття.

У ландшафтних об'єктах штучне освітлення має сформувати правильне сприйняття простору, його геометричних характеристик, позитивно впливати на емоції через насичення простору світлом, гармонійність колірного рішення, стильову єдність та індивідуальний художній образ. За допомогою штучного освітлення програмують світлокольоровий сценарій за визначеними характеристиками:

- художньо-композиційні (розкритість-замкненість, моно- і поліхромія, со- і гіпермасштабність, цілісність-роздробленість, статика-динаміка...);
- емоційно-асоціативні (урочистість-камерність, «сонячність»-«похмурість», «мажорність»-«мінорність», святковість-буденність...);
- соціально-функційні (унікальність-типовість, традиційність-авангардність, моно- і поліфункційність, історичність-сучасність тощо).

У будь-якому сценарії освітлення найбільшу увагу варто приділяти освітленню рослинних груп, яке має забезпечити візуальний комфорт.

За допомогою штучного освітлення вирішується завдання:

- досягнення художньо-декоративних ефектів;
- створення різних ілюзій (збільшення висоти, декоративної скульптури, зміна форми крони дерева тощо);
- формування режиму підсвічування (статичний, динамічний, змішаний);
- експонування найбільш привабливих деталей ландшафтного середовища;
- підвищення естетичних характеристик об'єкта у вечірній і нічний час, створення нового індивідуального характеру сприйняття ландшафтного об'єкта;
- акцентування уваги на найбільш значущих ландшафтних деталях об'єкта;
- покращення безпеки об'єкта та його оточення.

## **Сезонність**

Врахування зміни сезонів і здатності ландшафтного об'єкта витримувати час є важливими аспектами. Використання рослин, які квітнуть в різні пори року, та матеріалів, що витримують погодні умови, забезпечує тривалу красу та функціональність дизайну.

Життєві процеси, що ритмічно перебігають, у природі супроводжуються сезонними змінами зовнішнього вигляду, кольору рослин, які чітко чергуються.

Головна мета художнього задуму ландшафтного об'єкта – показати змінну красу природи у різні пори року. Особливо це є важливим фактором для двох сезонів – весни і осені, як найбільш змінюваних і таких, що несуть у собі філософський сенс відродження і згасання життя. Тому підбір рослин здійснюється таким чином, щоб парк мав виражену сезонність. Рослинні композиції створюються з врахуванням їх розмаїтого сезонного звучання та зміни одних колірних акцентів на інші на тлі домінантного зеленого кольору, що породжує відповідний емоційний настрій і сприйняття. На перший план виходить елемент руху, котрий віддзеркалюється в усіх проявах, зокрема у сезонності парку, ритм якої забезпечується сезонною зміною забарвленого листя, гілкування та розташування листя, силуетів дерев і кущів тощо.

У рослинних композиціях необхідно завчасно передбачити сезонні зміни кольору рослин, щоб декоративність і краса композиції зберігалася упродовж року. Суттєве значення має час появи і опадання листя у дерев і кущів. Навесні у одних порід листва розпускається значно раніше, ніж у других, а восени деякі породи рослин вберігають листву довше, ніж інші. Не менш важливим є фактор швидкості росту деревних рослин. За цією ознакою дерева і кущі підрозділяються на швидко- і повільнозростаючі.

### **Запах**

Сприйняття запахів достатньо індивідуальне, залежить від темпераменту людини та її настрою. Запах (аромат) є одним з ландшафтних компонентів, котрий використовується у створенні композицій шляхом підбору ароматних рослин заради підсилення емоційного настрою. Прийоми формування рослинних композицій включають ароматизацію середовища у поєднанні зі звуковими ефектами (шум води, шелест листя тощо).

В умовах сезонності ландшафтного об'єкта створюються куточки саду, призначені для відвідування у певну пору року і доби, котрі у цей час максимально розкривають свою декоративність. До числа обов'язкових атрибутів на локації належать і аромати, які виділяють рослини. Для цього відбираються види рослин з приємним запахом, котрі гарно сприймаються з найближчої відстані. Зокрема добре сприймаються запахи рослин, вирощених на кам'яних стінках, або аромати штамбових форм кущів. Для літнього сезону використовують квіти з яскравим ароматом, улаштовуючи з них сезонні квітники.

При створенні паркової локації з ароматом важливо правильно поєднувати запахи, щоб пахощі не конкурували між собою, а доповнювали або ритмічно змінювали під час переміщення людини між куточками саду. Для досягнення балансу потрібно суміщати рослини з легким ароматом з більш насиченими. Рослини з сильним запахом розміщують у центрі групи, а навколо висаджують ті види, що виділяють запахи у певний час доби.

Для створення багаторівневої композиції варто використовувати рослини різної висоти, тоді аромат буде сприйматися на різних рівнях. Ароматні рослини можуть бути акцентними – у цьому випадку їх треба розміщувати бордюрами вздовж доріжок, групами навколо водойми, поблизу альтанки тощо.

Важливою умовою є провітрюваність ароматної локації, адже застояний запах і його надмірна концентрація може призвести до небажаного результату впливу на людину. Рекомендується між ароматними локаціями залишати відкриті простори для вільного провітрювання, що буде забезпечувати розмежування запахів.

### **Контрольні запитання:**

1. Охарактеризувати процес естетичного сприйняття та його вплив на психіку людини.
2. Окреслити відмінності між простим, складним і панорамним пейзажами.

3. Роль кута зору і точки огляду у сприйнятті пейзажу.
4. Охарактеризувати вплив різноманітних форм рослинності на психоемоційний стан людини.
5. Як впливає колір і освітленість у ландшафтних композиціях на емоційний стан людини.
6. Визначити ступінь важливості сезонності і запахів у ландшафтному об'єкті.

## **ЛЕКЦІЯ 12. «Композиційні прийоми у ландшафтному дизайні. Пластика, геометрія, абстракція»**

Основою успішного розв'язання завдання створення об'єкта ландшафтного дизайну є якість ідейного задуму і чіткість його композиційного вирішення. Об'єкт ландшафтного дизайну – це у першу чергу доволі значна за розмірами територія, у межах якої, за законами об'ємно-просторової архітектурної композиції, розміщуються сукупності рослинності, водні устрої, малі архітектурні і садові форми, майданчики різноманітного функціонального призначення. За результатами використання композиційних прийомів утворюється цілісний художній образ садово-паркового об'єкта.

У загальному розумінні композицією є творча діяльність з організації простору та елементів у ньому, а також результат цієї діяльності. Організація простору регламентується функціональними, конструктивними і художніми вимогами. Психофізіологічні закономірності сприйняття людини зумовлюють прийоми організації форми і простору.

**Композиція** – це засіб розкриття ідейно-художнього змісту твору шляхом взаємодії та поєднання різнорідних елементів у єдине ціле.

Архітектурна композиція ландшафту – це закономірне та оптимальне поєднання об'ємів і просторів у єдину гармонійну систему, що відповідає функціональним та естетичним вимогам. Структура озеленого простору обумовлена ідейним задумом і призначенням об'єкта, це визначення і розташування його частин і елементів, їх зв'язок між собою, наповнення рослинними та архітектурними об'ємами.

Композиції поділяють на стійкі, динамічні, відкриті і закриті. Стійкі композиції характеризуються перехрещенням планувально-композиційних осей під прямим кутом у геометричному центрі саду; динамічні – формуються перетином композиційних осей під гострими кутами та утворенням діагональної розпланувальної структури; відкриті композиції забезпечують всебічне розкриття видів глядачеві; закриті – стягують пейзажні види до центру.

Композиційні рішення об'єднують у дві групи: архітектурно-планувальні та об'ємно-просторові. Архітектурно-планувальні композиції складаються з площинних елементів – доріжок, майданчиків, водойм; об'ємно-просторові – утворюються рослинними угрупованнями та малими архітектурними і садовими формами. Обидва види композицій об'єднуються в цілісну просторову структуру композиційними осями.

Завданнями ландшафтно-композиції є:

- визначення стилю розпланування та масштабних характеристик формувальних елементів;
- пропорціонування і парцеляція території;
- виявлення центру композиції, головних і другорядних осей;
- визначення локальних акцентів, точок огляду пейзажних картин;
- використання контрасту, нюансу, тотожності, ритму;
- закономірності розкриття акцентів;
- виявлення тла та використання особливостей лінійної перспективи.

Для розв'язання композиційних завдань у формуванні ландшафтних об'єктів враховується: геометричний вид форми, величина, маса, фактура, колір, освітленість, положення у просторі. Архітектурно-просторова структура парку являє собою

взаємозв'язок композиційних центрів, основних та другорядних домінант, локальних акцентів та нейтрального тла.

Основні композиційні закони і принципи для створення архітектурно-ландшафтних композицій.

**Час і простір.** У сприйнятті людиною просторової організації міського ландшафту беруть участь органи чуття: зір, слух, нюх, дотик. У результаті комплексного процесу пізнаються художні якості середовища. Це пізнання відбувається не одночасно і не з визначеної точки, але у часі і просторі. Цілісне враження про об'єкт складається як сума вражень від просторових елементів, що отримані послідовно протягом визначеного часу у процесі руху по території об'єкта. Характер сприйняття залежить від швидкості руху та напрямку переміщення у просторі.

У проектуванні ландшафтних композицій враховують основні властивості простору: характеристика глибини і протяжності, переривчастості і безперервності, кінцевості і безкінечності, розчленованості і цілісності простору, статичності і динамічності.

**Призначення і доцільність.** Основна ідея і загальний композиційний задум ґрунтуються на визначенні цільового призначення і змістового наповнення ландшафтного об'єкта та переліку засобів для матеріального оформлення замислу. Форма і зміст об'єкта розглядаються у нерозривній єдності, при цьому визначна роль відведена змісту, на який активно впливає форма. За принципом «від змісту до форми» розподіляється територія ландшафтного об'єкта, вирішується його розпланування, озеленення, наповнення архітектурними і садовими формами.

**Головне і підпорядковане.** Для досягнення образної та ідейної виразності у ландшафтній композиції повинно бути виділене головне, що є визначальним для реалізації художнього задуму. Усі інше має стати підпорядкованим, що буде підкреслювати головне, працювати на його акцентуацію. Важливо не допустити суперечності між головним і підпорядкованим на усіх композиційних рівнях. Фактор головного має проявлятися в усій композиції, для чого обов'язково виділяються: головні осі, головна алея, головний пейзаж, головна порода дерев, головний колорит, головна точка огляду і таке інше. У ландшафтних об'єктах головним завжди є озеленення, тому усі інші елементи паркової композиції мають гармонійно з ним поєднуватись і підсилювати значущість природного компонента.

**Масштабність.** Масштаб – найважливіший засіб архітектурної композиції, засіб досягнення художньої виразності ландшафтних об'єктів. Масштаб забезпечує виявлення композиційної цілісності й художньої виразності будь-якого ландшафтного об'єкта. Під масштабністю розуміють сумірність або взаємну відповідність величин об'ємно-планувальних елементів у просторі, що сприймаються людиною.

У ландшафтному дизайні застосовують наступні масштабні характеристики:

- основний масштаб – масштаб елементів, що дорівнює антропометричним даним дорослої людини (величина об'єкта і його частин пов'язана з габаритами людини);
- індивідуальний масштаб – дорівнює антропометричним даним певної групи людей (діти різних вікових груп, люди з інвалідністю);
- мініатюрний масштаб – масштаб елементів невеликих ландшафтних просторів в інтер'єрах;
- монументальний масштаб – масштаб елементів, який підкреслює символіку ландшафтного простору, найбільш яскраво виявляє його художній образ.

Масштабність – це правильне співвідношення складових частин до цілого, другорядного до головного, деталей до цілого. Для визначення масштабності середовища використовують закономірності співвідношень однорідних предметів і також асоціативні відчуття, що виникають при сприйнятті об'єкта. Уявлення людини про масштабність об'єкта базується на попередньо отриманих знаннях, життєвому досвіді, усталених у певній культурі асоціативних зв'язках. «Нормальним» масштабом завжди вважається той,

що є домірним до людини. Усі відхилення у бік мініатюризації або монументальності (гігантоманії) масштабу сприймаються людиною більш емоційно і загострено у відчуттях.

**Пропорційність.** У ландшафтній композиції усі складники мають бути у гармонійному співвідношенні між собою, являти собою цілісну картину, побудовану за принципом архітекtonіки. Співрозмірність паркових просторів визначається загальними пропорціями плану, внутрішніми розмірами відкритих просторів, взаєморозташуванням основних об'єктів.

Для практичної реалізації принципу пропорційності використовують найпоширеніші системи – модульну і золотий переріз.

Модульна система заснована на використанні певного модулю, завдяки якому досягають розмірної єдності об'ємно-просторових елементів композиції. Модулем є певна розмірна величина, що є одиницею виміру усієї просторової побудови, котра ведеться за кратними співвідношеннями величин.

Золотий переріз – це співвідношення між двома числами, що дорівнює приблизно 1,618. Асоціюється з послідовністю Фібоначчі, де кожне число додається до попереднього. Числа Фібоначчі – це 0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21 і так далі, при цьому співвідношення кожного числа із попереднім поступово наближається до значення 1,618.

**Гармонія.** Гармонія – це єдність, де елементи форми і простору перебувають у зв'язку між собою, підпорядковані загальній ідеї, знаходяться у пропорційних співвідношеннях залежно від їх призначення. Гармонія може бути заснована на принципах:

- тотожності – повторення однакових елементів, забезпечує єдність в одноманітності; присутній ризик отримання монотонних композицій при застосуванні лише принципу тотожності, для уникнення якої використовують принцип контрасту;
- подоби – повторення подібних елементів, таких що мають незначні відмінності кількох характеристик, забезпечує єдність у різноманітності; для створення гармонійної композиції за цим принципом потрібно послуговуватися законом головного і підпорядкованого;
- контрасту – використання елементів з розбіжними характеристиками, що радикально відрізняються між собою, забезпечує єдність у протилежності, за умови застосування принципу контрасту разом з іншими;
- раптовості – непередбачуваного розкриття об'єму або простору, яке змушує глядача звернути увагу у заданому напрямку, забезпечує акцентування замислу, дозволяє створювати динамічні фрагменти ландшафтної композиції не порушуючи єдності.

**Центр композиції.** Кожна композиція повинна мати закономірно утворений центр. Центром композиції є головна її подія, місце кульмінації розвитку складових частин цілого, мета або джерело розвитку форм. Центр може вирішуватися елементом, сукупністю елементів, віссю, місцем перетину головних осей, простором. У ландшафтних об'єктах залежно від визначеної ідеї центр композиції може бути розміщеним біля входу у парк, у геометричному центрі парку, у глибині парку. На великих ландшафтних територіях повинна бути утворена закономірна система з низки другорядних акцентів (другорядних центрів), підпорядкованих головному. Другорядні центри зазвичай менші за розмірами і лаконічніші в оформленні, для їх комфортного сприйняття формують точки огляду.

**Ритм.** Ритмічність побудови композиції є основоположним композиційним прийомом. Ритм – це закономірна, послідовна зміна форм та інтервалів між ними. У ландшафтних композиціях базове поняття ритму доповнюється закономірним порядком повторюваних зорових вражень у процесі руху по території ландшафтного об'єкта або при послідовному сприйнятті пейзажної картини.

Стійке враження ритму формується при повторенні елементів у кількості  $7 \pm 2$ . Саме така кількість елементів оцінюється людиною одномоментно. Перевищення цього числа

призводить до необхідності осмисленого рахування альтернатив, напруження апарату мислення людини і, як наслідок, виникнення психологічного дискомфорту сприйняття. Тому, елементи, з яких утворено композицію, повинні бути згруповані, а у якості розділового знаку таких груп використовувати елементи з іншими характеристиками. Таким чином досягається складність ритму та уникнення одноманітності композиційних елементів і всієї композиції у цілому.

**Тотожність, нюанс, контраст.** Організація композиції сприймається найчастіше як чергування якісних співвідношень, без кількісної оцінки. Це природно, оскільки чуттєве сприйняття дуже відносне. Система організації композиції сприймається через відношення тотожності, нюансу чи контрасту частин, без виконання при цьому точних кількісних вимірювань. Ці відношення визначаються градацією однорідних властивостей форми. Вони стосуються розмірів, форм, фактур, кольору, освітленості всіх компонентів ландшафтного об'єкта.

Тотожність – найпростіший вид зв'язку між елементами, характерний рівністю порівняльних ознак. Тотожність уособлює монотонність, рівновагу, статичність, нерухомість. Найбільш поширеним станом є однаковість зовнішніх характеристик форми, тобто їх тотожність або непомітна різниця між ними. Тотожність, як прояв рівномірності, монотонності, відсутності ритму і контрасту, створює зони розпилення інформації, оскільки зір утрачає очевидні орієнтири, а опорні точки фіксації уваги відсутні.

Нюанс – взаємовідношення, за якими схожість сильніша, ніж відмінність. Нюансні відношення вимірів форми характеризують її як статичну, оскільки різниця величин настільки незначна, що вона не може подолати інерції спокою. Нюанси призначені для сприйняття з близької відстані. У ландшафтних композиціях обов'язковим є сполучення контрасту і нюансу. Найчастіше використовують ніюансні відношення кольорів при контрастних геометричних властивостях.

Контраст – взаємовідношення, у яких сильно виражена різниця однорідних властивостей співставлення об'ємно-просторових форм. Низка контрастних елементів об'єднується протилежністю ознак. Контрастність вимірів просторової форми надає їй динамічності, відчуття руху в напрямку переважаючої величини. Властивості контрасту покладені в основу рослинних композицій для урізноманітнення пейзажу. Завдяки контрасту властивостей (високе – низьке, велике – мале, вертикальне – горизонтальне, світле – темне тощо) додається виразності рослинним угрупованням.

### **Пластика. Геометрія. Абстракція**

В об'ємно-планувальній композиції ландшафтного об'єкта залежно від його функціонального призначення і особливостей природного ландшафту застосовують узвичаєні прийоми проектування:

- пластика – в основі лежать принципи пейзажного розпланування, застосовують абрис, що тяжіють до округлих або багатокутних геометричних форм;
- геометрія – підпорядковується законам симетрії і асиметрії, за основу взятий принцип регулярного розпланування з утворенням геометрично правильної доріжково-стежкової мережі;
- абстракція – незалежне від традиційних прийомів розпланування, що підкроне оригінальній ідеї ландшафтного об'єкта, часто є суперечливим і парадоксальним.

Пластика композиції заснована на продовженні природного ландшафту. Асиметричні розпланування з криволінійними осями підкреслюють особливості рельєфу, забезпечують найкращі умови огляду композиційних вузлів, формують траєкторії руху зі змінними пейзажними картинками. Пластичні композиції, частіше за все є ірраціональними. В них переважають елементи неправильної або складної форми, а закономірності побудови певною мірою приховані. Ірраціональна композиція відрізняється більш вираженою емоційною насиченістю, ніж раціональна.

Геометрія композиції визначається насамперед топографією місцевості. При створенні геометричної композиції домінантою є вісь, інші елементи мають бути пов'язані



з нею. Вісь є не лише лінією зорового сприйняття, але і лінією руху, котра з'єднує різноманітні функціональні зони ландшафтного об'єкта. Осьові композиції можуть бути симетричними або асиметричними. Симетричні композиції статичні, достатньо жорсткі за розплануванням, асиметричні дозволяють створити динамічні структури.

Важливо у геометричних композиціях досягти рівноваги, що характеризується відчуттям стану спокою, незважаючи на вплив взаєморівноважених сил. Таким випадком є композиції, сформовані за принципом діагональності.

За принципом геометризму утворюють раціональні композиції, побудовані на основі геометрично правильних елементів, пов'язаних чіткими, простими закономірностями. Вони вирізняються ясністю, конструктивною та композиційною логікою. Їх будова сприймається без зайвих емоційних зусиль.

**Абстракція** – досить складний і радикальний метод проєктування, що не підкоряється основним композиційним і естетичним закономірностям. Ландшафтні композиції утворюються за визначеною темою і художнім замислом, за типологією тяжіють до садових інсталяцій. Ідеєю такої композиції можуть стати формальні композиційні прийоми художників-абстракціоністів. При цьому важливо досягти балансу між розплануванням і об'ємом, адже без підпорядкованості основній лінії сюжету ландшафтна композиція може набути критичних ознак хаотичності і безладдя. Тому для абстрактного прийому проєктування варто визначити певну сталу величину або форму, що стане візуальною, змістовою і матеріалізованою точкою опори для усієї композиції.

**Контрольні запитання:**

1. Визначити основні завдання ландшафтної композиції.
2. Охарактеризувати масштабність ландшафтної композиції.
3. Охарактеризувати зв'язок між композиційними закономірностями головного, підпорядкованого і центру композиції.
4. Визначити особливості застосування тотожності, нюансу і контрасту в ландшафтній композиції.
5. Охарактеризувати відмінності пластичних, геометричних і абстрактних композицій.

**ЛЕКЦІЯ 13. «Нетрадиційні види об'єктів ландшафтного дизайну. Зимовий сад, висячий сад, вертикальне озеленення, сад на даху, топіар»**

Характерною рисою ландшафтного дизайну у XX столітті стало розширення номенклатури ландшафтних об'єктів, котрі компенсують нестачу озелених територій у міському середовищі. До традиційних типів садово-паркового мистецтва додалися новітні види, що набули вагомості як екологічні осередки зі змістом. До таких належать:

- авангард-сад, в основі якого лежить авторське бачення саду як витвору абстрактного мистецтва з розкриттям внутрішньої філософської сутності предметів за допомогою геометричних структур;
- зелена архітектура, яка визнана мистецтвом формування простору засобами природного ландшафту; у її створенні рослинність слугує основним будівельним матеріалом;
- сади-інсталяції, просторові композиції, створені з різноманітних, не властивих ландшафтному об'єкту, елементів;
- сади на дахах, є ландшафтними об'єктами, створеними на штучних основах;
- біоми – капсули із штучно сформованим комплексом живих організмів та середовища їх існування певної ландшафтно-географічної зони;
- кінетичні сади, у яких сполучаються ідеї авангардного саду і застосовуються штучні матеріали, тривимірні рухомі конструкції, світло-колірні ефекти, шумовий і музичний супровід;

- сади-артефакти, ландшафтні витвори, що межують з мистецтвом скульптури і архітектурної композиції, основою такого саду є дзеркало, використовують кольоровий і прозорий пластик, який змінює сприйняття живої природи;
- ерштарен-сади, у яких домінуючими елементами є кольорові інертні матеріали, використанням яких досягається ефект застиглої картини близької до імпресіоністського пейзажу;
- швидкі сади – ландшафтні об'єкти, створені на короткий проміжок часу, схожі на театральну декорацію, яка розбирається по завершенню вистави;
- дикі сади, у яких створюються навмисний, але уявний, хаос з рослин, що імітує дику природу;
- тематичні парки, орієнтовані за визначеною тематикою (сад ароматів, незвичайних рослин, міфологічний сад тощо);
- видовишно-розважальні парки стали елементом теорії атракціону, за якою реалізуються тези сполучення несумісного, ефекту рамки, розрахунку на здивування, світу навпаки; у таких парках усі складові провокують підвищену зацікавленість відвідувача;
- інноваційні сади створюються як приклади нестандартного і яскравого життя, вони покликані демонструвати новітнє трактування звичних подій і речей.

### **Зимовий сад**

Зимовий сад – це спеціально відведене під вирощування екзотичних рослин приміщення, в якому в умовах штучного мікроклімату розміщують рослини у поєднанні з елементами малої архітектури, водними пристроями, каміння. Це один з найбільш складних видів озеленення інтер'єрів, що вимагає знання декоративного садівництва, інженерної підготовки і архітектурного мистецтва. Основне призначення зимового саду – продовжити перебування людини серед зелених рослин, особливо взимку.

Зимові сади можуть займати різну за площею територію та диференціюватися на такі види: малий сад (до 30 кв. м), середній сад (30–50 кв. м), великий сад (50–100 кв. м).

У зимових садах більша частина території відводиться під зелені насадження. Рослини, що використовуються для формування зимового саду, можуть бути натуральними або штучними. Останні можуть розміщуватися в найбільш затінених ділянках і бути тлом для натуральних. Формування зимового саду має здійснюватися із огляду на рекреаційні потреби відповідної категорії людей. Зонування і розпланування території зимового саду, а також елементна наповненість залежить від його розмірів. Для малого зимового саду застосовують переважно витки і ампельні рослини, що займають малу площу підлоги. У наповнені середнього саду присутній водний пристрій, а до рослинності додається газон. Великий сад може вивіщуватися у двох рівнях із уведенням у композицію балкону або тераси. На великій площі зимового саду можна улаштовувати обхідні доріжки, оглядові майданчики, використовувати прийоми регулярного або пейзажного розпланування. До композиції будь-якого зимового саду можуть включатися акваріуми, тераріуми, акватераріуми, клітки для птахів та інші елементи.

Зимові сади бувають таких типів: декоративні (звичайні), тематичні (безперервного квітування, лікарських рослин, ботанічні тощо), спеціального призначення (в установах, виставкові тощо), атріуми.

### **Висячий сад**

Висячий сад – невеликий сад, що розташований на пласкому даху або на спеціальних кам'яних опорах. Має насипний шар ґрунту для зростання трав, квітів, декоративних кущів, іноді дерев. Замість суцільного ґрунтового шару використовуються також особливі переносні ємності для рослинного ґрунту, невеликі басейни для водних рослин. Для вирощування трав, квітів, кущів і дерев улаштовується складна система поливу і гідроізоляції.

Висячий сад є різновидом садів на штучних основах. Розповсюдженим типом висячого саду є сад на платформі над магістралями і площами. Завдяки такому виду озеленення розв'язуються завдання покращення санітарно-гігієнічного стану повітряного басейну міста, улаштування пішохідних і транспортних комунікацій у різних рівнях, зниження рівня шуму від міського транспорту, створення додаткових осередків у системі міського озеленення. Розміри і конфігурація саду на платформі визначається рельєфом і функціональним призначенням створюваного ландшафтного об'єкта. Рельєф ділянки може бути вище або нижче магістралей, тому застосовуються прийоми геопластики – можна прорізати тунелі у природному ґрунті або піднімати перекриття на опорах. Усі перепади рельєфу з'єднуються вертикальними комунікаціями – сходами і пандусами.

Ландшафтна організація саду на платформі здійснюється шляхом улаштування високої рослинності за периметром території та утворення системи квітників з парковими меблями для відпочинку в серединній зоні саду.

### **Вертикальне озеленення**

Вертикальне озеленення – один із прийомів озеленення. Використовується для декорування фасадів будівель, паркових споруд, спеціальних ажурних конструкцій, вертикальних зелених стін та інших об'єктів з використанням деревоподібних ліан та інших витких та ампельних рослин. Розрізняють наступні типи вертикального озеленення: підвісні корзини, пристінні контейнери, різноманітні трельяжі, решітки, каркаси, перголи, на яких розміщують виткі або ампельні рослини. Крім створення декоративного ефекту за допомогою вертикального озеленення будівлі захищають від перегріву, шуму і пилу. Створення зелених стін дозволяє ізолювати закриті, замкнуті, призначені для усамітнення куточки. Використовуючи вертикальне озеленення, можна підкреслити вирашені елементи архітектурної споруди і приховати невдалі. Завдяки чергуванню декоративно-листяних та красивокувітуючих рослин створюють вертикальні і горизонтальні композиції.

Вертикальне озеленення виконує функції:

- засіб озеленення, дозволяє збільшити в кілька разів площу озеленення не змінюючи розміри ділянки, що особливо актуально при дефіциті вільних територій в структурі міста та високій ринковій ціні на землю;
- санітарно-гігієнічна, характеризується регулятивними властивостями рослин, що створює сприятливий мікроклімат у місці перебування людини. Це проявляється в регуляції температурного режиму, захисту від зайвого сонця, від пилу, шуму, вітру, підвищення зволоження повітря, збагачення киснем, створення природного затінення;
- утилітарна (практична), забезпечує захист стін будівель від косих дощів і частково морозів взимку, осушує фундаменти будівель, декорує і маскує естетично непривабливі споруди, дозволяє зонувати території озеленення;
- декоративно-естетична, може використовуватись як самостійно так і в гармонії з іншими прийомами оформлення. Вертикальні фітостіни можуть створити тло для інших композицій декоративного саду;
- емоційно-психологічна проявляється у створенні почуття затишку та захищеності, яке сприймається людиною як на фізичному, так і психологічному рівні.

Для розміщення рослин у вертикальному озелененні потрібна установка спеціальних опор. Для плаваючих ліан – це сітки, каркаси, трельяжі, шнури, планки. Для витких ліан опори не повинні щільно прилягати до стін, тому що їм необхідний простір для вільного руху верхівки пагону. Товщина опор повинна становити не більше 5–8 см, тобто не перевищувати діаметр обертання стебла, щоб ліана не зісковзувала з опори.

Вертикальне озеленення надає додаткову мальовничість архітектурним спорудам, його доцільно улаштовувати на південних і західних фасадах та стінах будівель. Виткі рослини здатні швидко створювати зелену масу та давати густу тінь, квітучі ампельні рослини створюють яскравий колористичний ефект.

### **Сад на даху**

Сади на даху – об'єкти озеленення, що являють собою обмежені ділянки на плоских дахах будинків, з насипним шаром ґрунту для зростання дерев, кущів, трав'янистих рослин. Сад на даху є різновидом садів на штучних основах.

Із середини ХХ століття з'явилися нові передумови влаштування садів на дахах, цьому сприяла висока урбанізація міст, дефіцит міських територій, їхня висока вартість, а також погіршення екологічної ситуації.

Улаштування сучасних садів на дахах поряд із функційними, технічними й естетичними завданнями вирішує нагальні проблеми екології, збільшуючи площу озелених територій. Такі ландшафтні об'єкти вимагають ретельної композиційної і конструктивної проробки деталей, влаштування надійної гідроізоляції та підбору асортименту рослин. Озелененні дахи підвищують теплоізоляцію покрівлі, знижують запиленість, шум, електромагнітні випромінювання і швидкість руху повітря. Різнопверховість міської забудови створює передумови для ефективної експлуатації даху: додаткові місця відпочинку, розміщення літніх кафе, дитячих майданчиків під відкритим небом. Їх варто активніше використовувати як для рекреації, так і для підвищення рівня екологічного комфорту в містах.

Сади на дахах можуть бути експлуатованими, призначеними для захисту будинку від надмірної сонячної радіації, а також для поліпшення екологічних параметрів навколишнього простору, або неексплуатованими.

Для садів, що експлуатуються, застосовують два підходи до організації простору дахів у рекреаційних цілях:

- імітація природного саду з притаманними йому атрибутами та деталями;
- створення необхідного для відпочинку обладнання з орієнтацією мікропростору на оточуючий ландшафт – море, міський пейзаж, масив зелені, гори.

За характером планувальної організації малий сад на даху може вирішуватися в регулярному, вільному (пейзажному) та змішаному стилях.

Досягнення відповідного екологічним параметрам середовища вимагає введення в сади на дахах водних пристроїв, що охолоджують і звожують повітря, урахування необхідності активного поливу рослин і дренажу живильного ґрунту, а також укриття ґрунту в зимовий час або застосування мобільних форм озеленення дахів. Обов'язковим є облаштування вітрозахисних стінок і вертикального озеленення, елементів геопластики, застосування спеціальних порід рослинності, що добре адаптується до особливих мікрокліматичних умов на дахах. Також для озеленення доцільно також використовувати невибагливі, гірські, ґрунтопокривні рослини, сланкі кущі, карликові дерева.

Рослини на дахах зазнають шкідливого впливу довкілля. Зокрема вони можуть перегріватися від надлишкової інсоляції та теплового впливу будинків; вони схильні до вимерзання через незначну товщину ґрунту (30–35 см), а також зазнають значних вітрових навантажень.

У конструкціях плоских дахів, передбачених для улаштування саду, потрібно облаштовувати дренажну і водовідвідну системи. Огорожу садів на дахах краще робити у вигляді суцільних парапетів, висотою достатньою для безпеки людини та з можливістю огляду панорам і пейзажів.

Основні складнощі у створенні садів на дахах – руйнівна сила кореневої системи та вітрові навантаження, тому конструкція покрівлі саду на даху має декілька ізолювальних шарів, додаткові вітрозахисні прилади та спеціальну систему поливу. Шар ґрунту для рослин має складати 30–40 см, для створення газону – 15 см.

### **Топіар**

Топіарне мистецтво (лат.) – мистецтво фігурної стрижки дерев і кущів, надання їм форми звірів, геометричних (куля, куб, конус, піраміда) і фантастичних форм. Найчастіше для цього використовують рослини лавра благородного, туї західної, бирючини та інших рослин з дрібною тонкою фактурою крони, що добре витримують стрижку. В розсадниках

для вирощування і формування рослин методами топіарного мистецтва створюють шкільку архітектурних форм.

Дослідження Косик О. І. і Гуцаленко У. Ю. [7] розгортають особливості створення топіарних садів у сучасних умовах. Так, за стильовими ознаками топіарні сади можна класифікувати наступним чином:

- класичні топіарні сади – взірці садово-паркового мистецтва різних стилів та часів;
- тематичні топіарні сади – є пошуком нових засобів архітектурно-художньої виразності при створенні об'єктів садово-паркового мистецтва, до яких вносять додатковий об'єднуючий елемент, тематичну ідею, етнічний колорит;
- колекційні топіарні сади – демонструють можливості топіарної стрижки рослин;
- біонічні живі скульптури – є прикладом топіарного мистецтва «грін арт», виконані у техніці каркасне топіарі або арбоскульптури.

Залежно від техніки виконання та способу вирощування зелені огорожі і скульптури поділяються на такі види:

- класичне (традиційне) топіарі — це найдавніший і найпоширеніший вид орнаментального садівництва. Техніка полягає в наданні геометричної форми чагарникам або деревам садовими ножицями за допомогою розроблених шаблонів і рамок;
- нове (каркасне) топіарі бере початок у XVIII столітті: рослини висаджували в металевий каркас відповідної конструкції, всередині якої в процесі росту рослина набувала потрібної форми, що підтримувалась регулярним підстриганням.

Сучасні модифікації топіарних конструкцій:

- металеві скульптурно-каркасні форми пошарово наповнені торфо-сфагнумовою сумішшю, у які висаджують сланкі або килимові рослини, ліани, квіти.
- садові бонсаї – мініатюрні деревця заввишки не більше 1 м, обрізані за допомогою особливої техніки;
- арбоскульптури — мистецтво формувати стовбур і гілки дерев у процесі їх росту. Відмінність арбоскульптури від інших видів топіарі в тому, що для створення декоративних форм використовуються принципи щеплення, зрощування, розтягування стовбура і гілок деревних рослин.

Перевага каркасного топіарі перед класичним полягає в мобільності декоративних рослинних скульптур. Крім того, в період росту культури каркас, усередині якого висаджена рослина, сам по собі є оригінальною парковою скульптурою.

Топіарні форми створюються більше ніж 3 роки, адже рослини можуть не витримати обрізки. Для створення топіарних форм підбирають рослини з дрібним листям, повільно зростаючі, здатні утворювати заміні пагони протягом усього життя, з великим числом сплячих бруньок на стовбурі. Рослини починають стригти у віці більше п'яти років, коли коренева маса стає досить сильною, щоб витримувати шок від стрижки. Якщо рослина живе в хороших умовах, якщо свого часу їй правильно сформували крону й акуратно, за правилами, стригли, то, навіть досягнувши віку в кілька десятиліть, доросла рослина за інерцією продовжує утримувати ознаки топіарної обробки.

Живоплоти, як приклад топіарного мистецтва, зустрічаються найбільш часто. За видами живоплоти поділяються на бордюри (висота до 1 м), огорожі (висота до 2,5 м), зелені стіни (висота понад 2,5 м). Створюючи живопліт, слід нарощувати зелену масу поступово, видаляючи разом з цим всі довгі стебла і верхівку, однак залишаючи торішню деревину.

#### **Контрольні запитання:**

1. Навести приклади нетрадиційних видів ландшафтних об'єктів.
2. Охарактеризувати різновиди висячі садів: сади на платформах і сади на дахах.
3. Визначити характерні особливості зимового саду.
4. Охарактеризувати топіар як специфічний вид озеленення.

## ЛЕКЦІЯ 14. «Сучасні тенденції урбаністичного ландшафтного дизайну. Ревіталізація річок, реновація промислових територій»

Індустріальна утопія розвитку людства перебуває на межі краху. Людство, яке нещодавно перебувало в ейфорії від досягнень технічного прогресу, сьогодні підійшло до невидимої межі, яка відокремить епоху індустріалізації від нової цивілізації.

Характерною рисою індустріального суспільства є невіддільний зв'язок усієї діяльності та мислення людей із промисловістю, з машинами та механізмами. Виробничі потужності сконцентровані на невеликих земельних масивах урбаністичних утворень. Міста є центрами тяжіння для бізнесу, який формує економіку країни і ґрунтується на промисловості. Людина, як одиниця всього суцього, перетворилася на працівника, на того, хто виробляє матеріальні блага. Висококваліфіковані працівники не бажають селитися у мало комфортабельних містах, з низьким рівнем інфраструктури. Тому, фундаментом економічного успіху є високоякісні та високотехнологічні поліси. Нині половина населення світу живе саме у містах, а з часом ця частка наблизиться до 80 відсотків.

Чи зможуть гігантські мегаполіси бути комфортними для проживання місцями? Наразі досвід та практика показують, що люди для життя обирають не столиці, не міста-гіганти, а менші за масштабом поселення, де інфраструктура пристосована саме для людей. Пріоритет людини стає домінуючим. Отже, перифразуючи Уїнстона Черчилля можна стверджувати, що спочатку ми формуємо наше середовище для проживання, але потім воно формує нас.

Усвідомивши величезну загрозу, що несе індустріальне суспільство довкіллю, людство повертається обличчям до природи, намагаючись повернути природу у стан, що передував індустріальному наступу.

Сучасні тенденції екологізації урбанізованого середовища активно підтримує і пропагує Міжнародна виставка у Челсі. Вже більше 100 років навесні територія Королівського шпиталю у лондонському Челсі перетворюється у шоу, яке демонструє досягнення сучасних ландшафтних дизайнерів. З кожним роком сади стають більш архітектурними, адаптованими до урбанізму, орієнтованими на містян. Виставка травня 2018 року пропонувала кілька вражаючих проєктів.

Міський екосад для урбаністів, дизайнер Хей Ян Хвон, Південна Корея. Проєкт націлений на зниження негативного навантаження на нервову систему людини. Дизайнер пропонує інтегрувати домашній простір у зелену зону, перетворити його у студію під відкритим небом. Технічне забезпечення здійснюється за допомогою смарт-технологій «розумний будинок». Джерело світла на сонячних батареях, працюють системи спостереження за вологістю ґрунту і повітря, автоматичний полив, електронні датчики за станом рослин.

Пергола-акварум, дизайнер Джон Уорланд, Велика Британія. Сад присвячений красоті підводного світу. Нагадує, що природні багатства на межі знищення. Акваріум заплановано виготовити за технологіями принтерного 3-D друку з перероблених пластикових відходів. Опорні колони-резервуари наповнені водою, у якій живуть корали, водні рослини, живі рибки. На даху перголи висаджені сукуленти і лишайники.

Секретний сад у торгівельному кварталі, дизайнер Кейт Гулд, Велика Британія. Сад буде реалізованим у центрі Лондона, у кармані між будівлями, призначений для загального користування. У проєкті акцент зроблений на вертикальному озелененні. Використовуються інноваційні технології – мощення працює як акумулятор енергії, перетворює в електрику механічне навантаження на плитки садових доріжок.

Голландський ландшафтний дизайнер Піт Удольф відомий у світі як майстер оживлювання міських просторів, вважає, що сьогодні люди заново відкривають для себе цінність парків, створюють нові форми рекреаційних зон. У світі інвестують величезні кошти у створення зелених просторів і чим більше вкладено, тим чіткіше люди усвідомлюють цінність праці та ставляться до парків дбайливо. Якщо ви не піклуєтесь про

міські зелені простори, не інвестуєте у них, не розвиваєте їх, то вони перетворюються у транзитні території, які люди швидко перетинають і не зупиняються. А простою профілактикою вандалізму є належний догляд за парком.

Таким чином, сучасні тенденції у ландшафтному дизайні зводяться до кількох напрямків:

- ревіталізація природних об'єктів у містах;
- екологізація урбанізованого середовища;
- простота в обслуговуванні саду;
- сталість саду;
- індивідуальний характер саду;
- підкреслена брутальність штучних матеріалів у саду – метал і бетон замість мармуру та позолоти;
- витіснення з вжитку сільських фольклорних стилів.

**Ревіталізація** в урбаністиці – процес відтворення, поживлення й відновлення міського простору шляхом забезпечення людей якісним і сприятливим середовищем проживання, надання можливостей творчого та професійного зростання, активної соціалізації та культурного розвитку. Для оптимального функціонування міської системи необхідна гармонізація всіх складових міського простору. Тому виникла тенденція проектувати будівлі й об'єкти ландшафтної архітектури відповідно до гармонізації між сучасними людськими потребами та природою. При формуванні образу навколишнього середовища необхідно забезпечувати екостійкість середовища, доступність, безпеку, відкритість, можливість оперувати середовищем.

Основна мета ревіталізації полягає в розкритті нових можливостей старих форм, з урахуванням їхніх сучасних функцій. У процесі ревіталізації використовується комплексний підхід зі збереженням самотності, автентичності, ідентичності й історичних ресурсів міського середовища. Ревіталізація уособлює низку концепцій, що прагнуть до більшої гнучкості та екологічної чутливості, що в постіндустріальну епоху має включати в себе проектування та планування промислових територій в умовах містобудівної реновації.

Ревіталізація часто передбачає використання території промислового об'єкта в рекреаційних цілях за допомогою створення парків, скверів, системи пішохідних алеї тощо. Залежно від містобудівних параметрів об'єкта ревіталізації це може бути простір передзаводської зони, вулиці, набережної, промислового підприємства, міського кварталу з промислової забудовою або промислового району.

### **Ревіталізація річок**

Актуальним у сьогоденні є ревіталізація природних об'єктів. Проекти і практика широко розповсюджуються у світі. У містах цей процес розпочався з ревіталізації рік, для того, щоб відродити знищену міську природу у цілому.

Основні світові тренди в ревіталізації або створенні нових прибережних територій:

- деіндустріалізація прибережних територій;
- повернення доступу городян до води;
- створення знакових об'єктів (формування магнітів тяжіння);
- поетапна трансформація невеликих зон (ревіталізація) для зручності пішоходів і велосипедистів;
- інфраструктурно-ландшафтний урбанізм, заснований на принципах сталого розвитку.

За основу беруть досвід південно-корейських експертів, що здійснили ревіталізацію ріки Чхонгечхон у Сеулі. Ріка була у свій час головною артерією столиці, навколо неї розрослося місто. З часом індустріалізація поглинула водойму. Та була забетонована і перетворена в автомагістраль. Наприкінці XX сторіччя екологічна ситуація мегаполіса стала критичною. Натомість економічне зростання сформуло соціальний запит на комфортне урбаністичне життя у поєднанні з природою. Так народився проект

ревіталізації Чхонгечхон. Він тривав два роки. Тепер по центру Сеула тягнеться 6 км чистої ріки, шириною 13–19 м. Вздовж неї створено пішохідну зону, розділену на кілька тематичних маршрутів і парків. Ці заходи активізували розвиток малого бізнесу на новому міському об'єкті. Також суттєво покращилися кліматичні умови у центрі столиці, збільшилися потоки свіжого повітря, містянам стало легше дихати.

Світова тенденція ревіталізації міських рік торкнулася Києва. В Оболонському районі столиці заплановано будівництво парку «Почайна». Протягом XX сторіччя історичну ріку Почайну ліквідовували з Києва. Спочатку змінили її річище для того, щоб забезпечити будівництво залізниці, потім частину русла перевели у підземний каналізаційний колектор, нині – усі ріка протікає у бетонних трубах разом з іншими шістьма малими київськими річками. Тепер заплановано повернення на землю ріки Почайна з будівництвом парку на відновлених берегах, відновлення природного стану води, флори і фауни.

Друга ріка Києва, що потребує ревіталізації, це Либідь. Вона також дуже сильно забруднена, розміщена у колекторі, схована від ока містян. Ревіталізація Либіді вписується у концепцію збереження та розвитку унікальних історичних ландшафтів Києва.

Отже ревіталізація – це не лише благоустрій або будівництво, але й процес відродження довкілля у цілому, наповнення міст новими змістами і функціями.

### **Реновація промислових територій**

За дослідженням Ольховської О. В. [14] зростання містобудівних утворень призвело до необхідності формування екологічної стратегії для них. Особливе значення надається освоєнню постіндустріальних територій, як частині комплексної екологічної політики стосовно мегаполісів. Якість життя не в останню чергу визначається екологічною ситуацією, тому сучасні провідні міста світу формують моделі сталого розвитку за принципами сталого еколого економічного розвитку територій та регенерації навколишнього середовища. Екологічні та естетичні якості урбаністичного середовища залежать від заміни колишніх функцій промислових територій на рекреаційні, що сприяє сучасному розвитку містобудівного утворення. Організація екологічного балансу міста є одним з важливих завдань по формуванню сучасного урбаністичного організму, створення комфортного міського середовища та архітектурного образу міста.

Тенденція реновації колишніх промислових територій історично сформованих міст розпочалася наприкінці XX століття в рамках реалізації принципів сталого розвитку міст, що були сформульовані 1994 року на Європейській конференції в м. Ольборг (Данія), в результаті чого була прийнята «Хартія міст Європи за сталий розвиток (Ольборзька хартія)». Соціальна необхідність переходу до концепції «сталого міського розвитку» доводить значення оптимальної ландшафтної організації території міста, що залучає використання ландшафтного дизайну для вдосконалення екологічних й естетичних якостей міського середовища.

Аналіз світового практичного досвіду реновації колишніх промислових територій у містах дозволяє дослідити тенденції реабілітації ландшафту в містобудівному утворенні з точки зору як відновлення природного середовища, так і його естетичних характеристик.

Одним з яскравих прикладів результату цього процесу є влаштування парку Ла Віллет у Парижі (Франція). Парк був побудований на території колишньої скотобійні і м'ясного ринку в рамках програми спрямованої на розбудову міста у 1982 році. Концепція архітектурно-просторової структури парку представляє собою систему точок, ліній і площин. Точками є мережа з конструкцій, що грають роль маяків для орієнтації у просторі парку. Лініями стали перехрещуванні алеї і доріжки, що направляють потоки пішоходів. Система поверхонь представлена газонами, спортивними і концертними майданчиками.

Інший прийом реновації колишніх промислових територій – це створення арт-просторів або простору, в якому представлені витвори сучасного мистецтва, розраховані на пряму комунікацію з глядачем. Прикладами є Пейзажний парк «Дуйсбург-Север» (Північний Рейн-Вестфалія, Німеччина) і Парк Дора в Туріні (Італія).



Пейзажний парк «Дуйсбург-Север» розташований на території колишнього сталеливарного комбінату, у якому відбулася інтеграція індустриальних елементів і руїн у простір парку. Тут залишилися як експонати заржавілі металеві конструкції, цехи-музеї, газгольдери-галереї. Колишній промисловий комплекс наповнився мистецтвом, культурою та місцем активного відпочинку.

Парк Дора в Туріні – у ньому приділяється увага збереженню індустриальної спадщини місцевості. Після того, як більшість виробництв закрилося, в центрі міста утворилися чималі території, що вимагали переосмислення. Парк складається з п'яти зон за назвами підприємств, які знаходилися там раніше. Провідною ідеєю розпланувального рішення Парка Дора є відтворення взаємозв'язків між парковим простором, довколишніми житловими кварталами та системою водоймищ.

Таким чином, за допомогою засобів ландшафтного дизайну відбувається формування специфічного явища в міському середовищі – арт-простір, який покращує естетичні властивості сприйняття архітектурного образу міста.

Для України актуальною є проблема рекультивації міських земель, порушених при гірничих роботах [16]. Для спрощення інженерних заходів із рекультивації та подальшого використання шахтних відвалів розроблені нові методи їх відсіпання – шахтним відвалам надають плоску або терасоподібну форму рельєфу, що дає змогу освоювати території, зайняті відвалами, відразу ж після відсіпання винятково як сади, пари, майданчики для пасивного та активного відпочинку.

Найперспективнішим на цьому етапі містобудівного розвитку є озеленення відвалів. Шахтні відвали різні за формою й розмірами можуть бути виразними акцентами у просторі зон відпочинку, використані як елементи для трасування по них прогулянкових маршрутів і облаштування оглядових майданчиків, обладнання терасових садів, трасування лижних спусків, ділянок для екстремальних видів спорту та розваг, авто- мото- велотреків, встановлення меморіальних та пам'ятних знаків, культових споруд. При впорядкуванні таких ділянок планувальні роботи повинні відбуватися тільки після проведення гірничо-технічного етапу рекультиваційних робіт із виположуванням та формуванням схилів, підсіпанням рослинного ґрунту, озелененням.

Захисно-декоративне озеленення відвалів може поєднувати в собі дві необхідні функції: з одного боку відновлення фітогеосфери дасть змогу знизити шкідливий вплив відвалів на навколишнє міське середовище, а з іншого – законсервувати відвали для подальших розробок як техногенних родовищ корисних копалин. У містах Донецької та Луганської області більшість шахтних відвалів озеленені або самозалісені, але потребують рекультиваційних заходів та впорядкування. Широкий розвиток зеленого будівництва стримується малою приживлюваністю саджанців і насіння на відвалах через низькі агротехнічні характеристики шахтної породи, а покриття поверхонь породних відвалів рослинним ґрунтом вимагає значних витрат. У зв'язку з цим перспективним напрямком є створення штучних ґрунтів для озеленення відвалів з використанням нових фітотехнологій.

#### **Контрольні запитання:**

1. Охарактеризувати основні сучасні тенденції урбаністичного ландшафтного дизайну.
2. Визначити завдання та шляхи реалізації ревіталізації водних об'єктів у містах.
3. Визначити специфіку реновації територій, порушених при гірничих роботах.

### **ЛЕКЦІЯ 15. «Перспективи повосінної регенерації зруйнованих міст України засобами ландшафтного дизайну. Аналіз світового досвіду на постконфліктних територіях XX–XXI ст.»**

Війна в Україні призвела до значних і довгострокових наслідків для міської інфраструктури, внаслідок руйнувань у багатьох містах і містечках. Ці пошкодження

спонукали до нагальної потреби у продуманій та стійкій реконструкції, що стало величезним тиском на архітекторів, дизайнерів, містобудівників та політиків.

Про шкоду, яку війна завдає природі говорять порівняно рідко. На тлі людських втрат і руйнувань тема шкоди екосистемам відходить на другий план. Але це не означає, що її не існує. Постраждало близько третини природно-заповідного фонду України, зокрема десятки об'єктів Смарагдової мережі та водно-болотних угідь із Рамсарського списку. Випалені чи скалічені обстрілами тисячі гектарів лісу та степів.

В перші дні війни в Україні фахівці всіх областей розпочали моніторинг втрат. Зокрема, екологи розробляли інструменти, які б допомогли відслідкувати та зафіксувати руйнування. За підрахунками, близько 44% найцінніших природних територій протягом певного часу були охоплені війною. Серед них заповідники, природні парки, ботанічні сади тощо. Також знищено чимало приватних ландшафтів.

Війна висвітлила існуючі міські проблеми, а саме недостатній рівень забезпеченості житлом, неефективний громадський транспорт та брак зелених насаджень. Ці питання актуалізувалися внаслідок воєнного конфлікту потребуватимуть відповіді у перебігу відбудови. Архітектурний дизайн може допомогти у створенні зелених зон шляхом проєктування парків, скверів та зелених дахів, що покращить якість життя мешканців і сприятиме екологічній стійкості урбаністичних утворень.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що відновлення України залежить не лише від економічної відбудови, а й потребує комплексного підходу, який об'єднує архітектурні та містобудівні рішення для створення функціональних, придатних для життя та перспективних міст.

Зосередження уваги на зеленій інфраструктурі розглядається як один із способів захисту міст від руйнувань, викликаних збройною агресією РФ, а також від глобальних викликів, пов'язаних зі зміною клімату.

Для ефективної відбудови урбаністичних територій необхідно чітко визначити конкретні проблеми, які потребують розв'язання засобами архітектурного дизайну. Однією з таких проблем є інтеграція нових архітектурних рішень з урахуванням енергоефективності та екологічної стійкості. Наприклад, у процесі відбудови Маріуполя можна застосувати концепцію зелених дахів і фасадів, що сприятиме зменшенню енерговитрат і покращенню мікроклімату міського середовища.

Одним із найважливіших аспектів архітектурного дизайну в міському плануванні є його потенціал для створення згуртованих громад. Добре спроектовані громадські простори, зокрема парки, сквери та пішохідні зони, можуть слугувати центрами соціальної взаємодії та культурного обміну, допомагаючи відновити відчуття нормального безпечного життя та зв'язку між мешканцями. Ці місця мають бути розроблені таким чином, щоб стати інклюзивними, з елементами доступності для людей з інвалідністю та безпечними зонами для дітей і людей похилого віку тощо.

Архітектурний дизайн впливає на мобільність і транспорт у містах. Повоєнна реконструкція дає можливість переглянути структуру міст, акцентуючи увагу на пішохідній доступності, їзді на велосипедах та користуванні громадським екологічним транспортом. Це не лише зменшує залежність від автомобілів, знижуючи тим самим рівень викидів, але й сприяє здоровому способу життя та більш згуртованим громадам. Практики зеленого будівництва, зокрема озеленення дахів, збір дощової води та системи відновлюваної енергії, повинні також стати пріоритетними для того, щоб зробити міські райони більш екологічно стійкими.

Інтеграція зелених насаджень у міський дизайн може підвищити якість життя в містах, забезпечуючи мешканців місцями для відпочинку, фізичних вправ і спілкування. Зелені насадження також дають екологічні переваги, зокрема зменшення міських островів тепла, покращення якості повітря та пом'якшення наслідків зміни клімату.

Важливим інструментом у цьому напрямку є просторове моделювання, яке відіграє провідну роль у розробці урбаністичних проєктів. Просторове моделювання дозволяє

планувальникам міст візуалізувати, моделювати та аналізувати різні аспекти міського середовища, забезпечуючи потужний засіб для прийняття рішень. За допомогою сучасних технологій, таких як географічні інформаційні системи (ГІС), 3D-моделювання та програмне забезпечення для імітаційного моделювання, планувальники можуть створювати детальні зображення міського простору, які допомагають прогнозувати майбутні моделі розвитку, оцінювати ризики та оптимізувати розподіл ресурсів. Просторове моделювання підтримує планування на основі даних, що забезпечує не лише реактивність, але й проактивність заходів з реконструкції у створенні сталого та стійкого міського простору.

Іншим важливим методом є 3D-моделювання, яке забезпечує тривимірне представлення міського простору, що може бути використане для візуалізації пропонуваніх забудов. Використовуючи 3D-моделювання, планувальники можуть проєктувати міські простори, які є не лише функціональними, але й естетично привабливими та гармонійно поєднуються з навколишнім середовищем.

Чимало відомих фахівців, фондів та політиків вже запропонували свою допомогу у відновленні природного фонду та інфраструктури українських міст.

До прикладу, відомий данський урбаніст Йен Гел розпочав широку дискусію про майбутнє України та провів онлайн-лекцію «Базові принципи, які варто врахувати під час відбудови зруйнованих міст України». Він наголошує, що попри те, що війна досі триває, ми вже бачимо чимало зруйнованої інфраструктури, про відновлення якої треба починати думати негайно та стратегічно. На його думку, в плануванні міських ландшафтів варто відмовитись від великих площ, на яких люди не можуть взаємодіяти. Натомість, зелені насадження та об'єкти благоустрою оптимізують використання простору. Також фахівець наголошує на екологічності міського дизайну та вважає, що одним з центральних матеріалів урбаністики стане деревина.

Викликом для швидкого відновлення рекреаційних територій в Україні є недооцінка важливості зеленої сфери, що прослідковується на усіх рівнях управління державою. Також проблемою може стати нестача посадкового фонду. Людмила Білодід, член правління Гільдії ландшафтних архітекторів України, вважає, що станом на початок 2024 року асортиментного голоду саджанців немає. Натомість є проблема наявності однакових дерев у великій кількості, адже посадковий матеріал має бути з одного розплідника, вирощений у однакових умовах. Сьогодні в українських розсадниках уже починають застосовувати різні способи формування дерев для створення багатостовбурних або парасолькових форм, які є актуальними для ландшафтних архітекторів і дизайнерів. Українські розплідники вже практично закрили попит на алейні дерева.

Аналізуючи світовий досвід реабілітації міського середовища на постконфліктних територіях варто звернутися до реконструкції міст після руйнувань Другої світової війни.

Лондон (Велика Британія). Ще до початку Другої світової війни британський парламент окреслив територію навколо ядра лондонської міської забудови як Зелений пояс, відданий під рекреаційну зону, де не допускалося нове будівництво. Дозволялося улаштовувати паки, ліси, поля для гольфу, цвинтарі тощо. Ця концепція лягла в основу повоєнної реконструкції. Домінуючою стала ідея присутності природи у межах міста. Розроблялися плани з повоєнного відновлення озеленення: професор міського планування Патрік Аберкромбі розробляв свій план Великого Лондона із Зеленим поясом і житловими районами, зануреними в пишні сади. Незважаючи на те, що в підсумку було практично реалізовано лише частину його проєкту, результат зусиль британців щодо озеленення міських просторів є захопливим.

Берлін (Німеччина). 20% території сучасного Берліна – це зелений простір. Військові втрати (тоді загинуло понад 110 тисяч міських дерев) компенсовані в чотириразовому розмірі. Незважаючи на всі поневіряння та проблеми, вже в 1945 році у місті було створене Головне управління озеленення та садівництва, яке активно зайнялося відновленням зеленого каркасу загиблої столиці.

Дрезден (Німеччина). Після бомбардувань центр міста був величезним згарищем, жителі організували групи підлітків, які мали шукати під завалами вцілілі паростки й переносити їх у ботанічний сад для вирощування.

Гамбург (Німеччина). У місті вдалося швидко заповнити зелену інфраструктуру за допомогою висадки ендеміків – місцевих дерев, які приживалися швидко та добре.

Хіросіма (Японія). Після бомбардувань уціліло небагато дерев у храмових садах: стіни захистили їх від вогню та радіації. Вони використовувалися як материнські для створення нових насаджень. А в новому плані під парки та сади відвели місця більше, ніж у якомусь іншому японському місті.

Будапешт (Угорщина). Новий генплан Будапешта передбачав розвиток території уздовж Дунаю. Архітектори та урбаністи стали більше фокусуватися на розвитку рекреаційних зон і курортній функції. Внаслідок прийнятої програми зниження щільності центральної забудови та ущільнення будівництва на околицях звільнялася територія центру міста, де й створювали нові зелені зони для відпочинку. Промисловість була децентралізована та рівномірно розподілена територією міста, що також дало змогу відокремлювати виробничі об'єкти від житлових районів зеленими ділянками.

Воєнні конфлікти другої половини XX – початку XXI століття спричинили руйнування міст, котрі оговтувалися використовуючи засоби озеленення.

Сараєво (Боснія і Герцеговина). Під час югославського конфлікту місто опинилося в блокаді. Оскільки електрику теж відключили, майже всі дерева вирубали на дрова. Приблизно 300 тисяч дерев були знищені обстрілами, пожежами, технікою чи місцевими жителями, які спилювали їх на дрова. Після закінчення війни створення нових насаджень стало магістральним завданням для влади у межах проєкту відбудови який, передбачав створення зеленого каркасу міста. План дій з відновлення зелених зон Сараєво на 1993–2000 роки відіграв символічну роль у реконструкції міського ландшафту. Програма підкреслила функціональну та екологічну потребу термінового висаджування нових дерев та відродження парків і алей міста. Сьогодні Сараєво вважається одним із прикладів швидкого прогресивного післявоєнного озеленення.

Медельїн (Колумбія). Після тривалого конфлікту, архітектори створили нові соціальні інфраструктури разом з бібліотеками та парками, що допомогло знизити рівень насильства та підвищити рівень якості життя.

Мосул (Ірак). У процесі планування житлового будівництва значна увага приділялася збереженню історичної спадщини, розвитку зелених зон та публічних просторів.

Сеул (Корея). У відповідь на стрімке зростання населення Сеулу у 1963 році його площа була збільшена удвічі. У 1966 році було схвалено майстерплан розвитку міста на 20 років. Цей план базувався на системі територіального планування та зонування з трьома базовими типами міських кварталів: житловий, комерційний та виробничий, з наступним їх розгалуженням на 16 підтипів. У місті також визначалися рекреаційні зони. Для кожної з цих зон було встановлено специфічні вимоги.

#### **Контрольні запитання:**

1. Охарактеризувати виклики для поствоєнної України у галузі відновлення озеленення і рекреації у постраждалих містах.
2. Навести приклади досвіду повоєнного відновлення зелених зон міст.
3. Окреслити можливості ГІС і 3D-моделювання для відновлення зеленого каркасу поруйнованих міст.

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Joan Clifton, Steven Wooster. Garden Design with Stone, Wood, Glass & Steel (Дизайн саду з каменю, дерева, скла та сталі). – Anness Publishing, 2011. – 144 p.
2. Paul Hensey. Construction detailing for landscape and garden design. Urban water features (Водні споруди в ландшафтному дизайні міста). – Routledge, 2019. – 196 p.

3. Вотінов М. А. Типологія об'єктів ландшафтного дизайну : Конспект лекцій з дисципліни «Ландшафтний дизайн», модуль № 1 / М. А. Вотінов; Харків. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків : ХНАМГ, 2013. – 48 с.
4. Дідик В. В. Естетика та композиція ландшафту. Проектування ландшафтних об'єктів: композиція та естетичні засади: навч. посіб. / В. В. Дідик, Т. М. Максим'юк; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2012. – 244 с.: іл., табл.
5. Дудин Р. Б., Курницька М. П., Левусь Т. М. Паркознавство : навч. посібник. – Львів : Видавництво ПП «Новий Світ-2000», 2023. – 191 с.
6. Ключова І. Ландшафтний дизайн. – Харків : Видавництво «Ранок», 2010. – 160 с. – URL: <https://www.yakaboo.ua/ua/landshaftnij-dizajn-1825918.html>
7. Косик О. І., Гуцаленко У. Ю. Топіарні сади в сучасній ландшафтній архітектурі // Теорія та практика дизайну: зб. наук. праць. Садово-паркове мистецтво. – К. : НАУ, 2021. Вип. 23. – С. 135-140. – URL: [https://www.academia.edu/91810528/Топіарні\\_сади\\_в\\_сучасній\\_ландшафтній\\_архітектурі](https://www.academia.edu/91810528/Топіарні_сади_в_сучасній_ландшафтній_архітектурі)
8. Крижановська Н. Я. Основи ландшафтної архітектури та дизайну : підручник / Н. Я. Крижановська, М. А. Вотінов, О. В. Смірнова ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. – 348 с.
9. Кучерявий В. П. Історія ландшафтної архітектури. Підручник. – Львів : «Новий Світ-2000», 2021. – 702 с.
10. Кучерявий В. П. Ландшафтна архітектура: підручник / В.П. Кучерявий. – Львів : Видавництво ПП «Новий Світ-2000», 2024. – 521 с.
11. Лукашук Г. Б. Дендрологія : навч. посіб. / Г. Б. Лукашук ; за ред. проф. Г. П. Петришин; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2020. – 346 с.
12. Масальський В. П., Марченко А. Б., Роговський С. В. Гідротехнічні споруди садово-паркових об'єктів: навчально-методичний посібник. – Львів : «Новий Світ-2000», 2024. – 244 с.
13. Озеленення населених місць: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. П. Кучерявий, В. С. Кучерявий — Львів, Видавництво «Новий Світ-2000», 2020. – 666 с.
14. Ольховська О. В. Реновація колишніх промислових територій засобами ландшафтного дизайну // Проблеми розвитку міського середовища. – 2017. – Вип. 2. – С. 116-124. – URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prms\\_2017\\_2\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prms_2017_2_15).
15. Проектування ландшафтних об'єктів : навч. посіб. / С. Б. Ковалевський, О. О. Демченко, Л. М. Березівський, А. Л. Соботович; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ : ЦП «Компринт», 2018. – Ч. 2 : Дендропроєктування. – 2018. – 206 с.
16. Реновація промислової забудови та її адаптація до сучасного міського середовища : монографія / [Ю. І. Гайко, Є. Ю. Гнатченко, О. В. Завальний, Е. А. Шишкін; за заг. ред. Ю. І. Гайка, Е. А. Шишкіна] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. – 353 с.
17. Роговський С. В. Термінологічний словник-довідник фахівця з садово-паркового будівництва і ландшафтної архітектури. – Київ : КНТ, 2017. – 140 с.